

**UCHWAŁA NR XLVI/285/2022
RADY MIEJSKIEJ ŻERKOWA**

z dnia 15 czerwca 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025

Na podstawie art. 87 ust. 3 i 4 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022, poz. 840), Rada Miejska Żerkowa uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Żerków na lata 2022-2025 zaopiniowany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Żerków.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej Żerkowa

mgr
inż. Wojciech Stanisław
Gałązka

Załącznik do uchwały Nr XLVI/285/2022

Rady Miejskiej Żerkowa

z dnia 15 czerwca 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŻERKÓW NA LATA 2022-2025

ZLECENIODAWCA:

Gmina Żerków

ul. Adama Mickiewicza 5, 63 -210 Żerków

AUTOR OPRACOWANIA:

mgr Dariusz Andrzejczak

Żerków 2022

Spis treści:

1. Wstęp.....	5
1. 1. Cel opracowania <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i> dla gm. Żerków.....	5
1. 2. Podstawy prawne <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i>	7
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	10
2. 1. Relacje <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i> z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	10
2.1.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020.....	10
2.1.2. Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.....	12
2.1.3. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 Szczegółowy opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego (Uszczegółowienie WRPO 2014+).....	15
2.1.4 Program Opieki nad Zabytkami województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024....	16
2. 2. Relacje <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i> z opracowaniami wykonanymi na poziomie krajowym.....	18
2.2.1 Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.....	18
2.2.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013.....	21
2.2.3 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.....	22
2.2.4. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030.....	24
3. Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do powiatu jarocińskiego.....	24
3.1. Strategia rozwoju powiatu jarocińskiego na lata 2014 - 2020.....	24
3.2. Program opieki nad zabytkami powiatu jarocińskiego na lata 2021 - 2024.....	26
4. <i>Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy</i>	27
4. 1. Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	30
4.2 Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych (województwa ewidencja zabytków – wykaz).....	32
4. 3. Obiekty ruchome z terenu gminy wpisane do rejestru zabytków.....	58
4. 4. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków).....	59
5. Zabytki archeologiczne.....	60
5. 1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy.....	60
5. 2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej.....	60

5. 3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków.....	61
6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	66
6. 1. Stan zachowania zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego.....	66
6.2. Obszary największego zagrożenia dla zabytków nieruchomych.....	77
6. 3. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.....	79
6. 4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.....	87
6.5. Park Kulturowy.....	89
6. 6. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	91
6.6.1. Pomniki przyrody.....	91
6.6.2. NATURA 2000.....	92
6.6.3. Sieć EKONET.....	93
6. 7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.....	94
6. 7. 1. Stan zachowania zabytków, istotne zagrożenia, obszary największego zagrożenia stanowisk archeologicznych.....	94
6. 7. 2. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.....	96
7. Cele <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i>	97
8. Kierunki działań dla realizacji <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i>	97
8. 1. Sporządzanie Gminnej Ewidencji Zabytków.....	97
8. 2. Rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych.....	98
8.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury sakralnej (krzyże, kapliczki, figury).....	100
8. 4. Udostępnianie i promocja obiektów o charakterze zabytkowym.....	100
8. 5. Popularyzacja i edukacja.....	101
8. 6. Włączanie zasobów zabytkowych w procesy gospodarcze.....	102
8. 7. Aktywizacja społeczności lokalnych dla celów związanych z opieką nad zabytkami.....	102
8. 8. Określenie zasobów zabytków obszarów nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek	

dydaktycznych, organizacji festynów (głównie dotyczy to parków i stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej).....	102
8.9. Zapisy w aktach prawa miejscowego dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.....	102
9. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i>	103
9. 1. Gminna Ewidencja Zabytków.....	103
9. 2. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury sakralnej.....	103
9. 3. Rewitalizacja obiektów zabytkowych.....	103
9. 4. Udostępnianie i promocja zabytków.....	104
9. 5. Popularyzacja i edukacja.....	105
9. 6. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze.....	105
9. 7. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz ochrony zabytków.....	105
10. Instrumentarium realizacji <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i>	105
11. Monitoring działania <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i> – forma organizacyjno-institutionalna określona przez gminę.....	106
12. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami</i> określone przez gminę.....	106

1. Wstęp

1.1 Cel opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*.

Zasadniczym celem sporządzenia niniejszego planu będzie szeroko pojęte zaplanowanie wszelkich działań Samorządu Gminnego do możliwie jak najpełniejszej ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy Żerków. Działanie te będą realizowane w oparciu o finansowanie (w ramach możliwości budżetowych gminy), inicjowanie, wspieranie i koordynowanie prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz promowanie i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, a także organizacja przedsięwzięć edukacyjnych i wychowawczych wobec lokalnej społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży szkolnej. Należy przy tym pamiętać, iż poniższy program jest dokumentem o charakterze uzupełniającym dla innych dokumentów planowania gminnego.

Aby założone powyżej cele osiągnąć konieczna będzie realizacja szczegółowych zadań, polegających m. in. na:

- zwiększeniu opieki nad materialnymi pozostałościami dziedzictwa kulturowego zmierzającymi w pierwszej kolejności do powstrzymania jego degradacji, a następnie do poprawy stanu zachowania substancji zabytkowej;
- zapoznaniu się z zasobami gminy składającymi się na dziedzictwo kulturowe, zabytkami i historią gminy, obiektami wpisanymi do rejestru zabytków, obiektami typowanymi do Gminnej Ewidencji Zabytków;
- określeniu kategorii i stopnia zagrożeń zabytków nieruchomych będących w zasobach gminy;
- aktywizacji działań zmierzająca do kompleksowej rewaloryzacji zabytków z jednoczesnym wykonaniem analizy funkcji użytkowych na podstawie których możliwe będzie dokonanie odpowiednich adaptacji na cele turystyczne, rekreacyjne, edukacyjne, kulturalne lub inne cele społeczne;
- podejmowaniu i uściślaniu zasad współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych celem zapewnienia im właściwej opieki oraz wskazywania możliwych źródeł finansowania;
- określeniu zasad współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych mających na celu ewentualne możliwości udostępniania posiadanych przez nich zabytków;
- wytyczeniu zadań i kierunków działań, jakie powinny zostać podjęte przez organy administracji publicznej w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami;
- kreowaniu i wspieraniu działań związanych z edukacją, informacją, turystyką, mających na celu popularyzację miejscowych zabytków i wiedzy o nich oraz wiedzy o ochronie zabytków;

- aktywizacji i wsparciu dla działań służących pozyskaniu środków finansowych na ochronę zabytków.

Niniejszy program jest trzecim opracowanym dla gminy Żerków programem opieki nad zabytkami. Poprzedni przygotowany na lata 2017 - 2020 zawierał szereg zamierzeń, które planowano zrealizować w tych latach celem polepszenia stanu zachowania, ochrony zabytków oraz promocji zabytków.

Niestety nie wszystkie z nich udało się wcielić w życie. Przyczyną takiego stanu rzeczy była niedostateczna ilość środków finansowych, ograniczająca realizację zaplanowanych zamierzeń.

Do tej pory nadal nie sporządzono planu ochrony dla "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego" oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Gmina posiada Gminną Ewidencję Zabytków Nieruchomych, której sporządzenie zakończono w 2018 r. Wymaga ona jedynie okresowej kontroli i w razie potrzeby niezbędnego uzupełnienia.

Gmina posiada także wykonaną Gminną Ewidencję Zabytków Archeologicznych. Ta wymaga obecnie jednak częściowej weryfikacji¹.

Nadal działania związane opieką nad zabytkami na terenie gminy determinuje przede wszystkim dostępność środków finansowych. Ograniczone możliwości finansowe pozostają główną przyczyną niedostatecznej promocji i podnoszenia atrakcyjności obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego. Jest to także czynnikiem ograniczonego zakresu realizacji uchwały nr XXIV/179/06 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 22. 08. 2006 r. w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności gminy Żerków.

Trzeba jednak zaznaczyć, iż wiele z zaplanowanych zamierzeń udało się wykonać. Należy do nich kontynuacja działań mających na celu poznawanie miejscowych zabytków w ramach zajęć szkolnych i zapoznawanie uczniów z tematyką ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego. Wymienić tu można choćby kultywowanie pamięci o dawnym cmentarzu ewangelickim i dbałości o teren jego lokalizacji. Znaczącą rolę w podtrzymaniu pamięci o tym miejscu odgrywają uczniowie miejscowej szkoły.

¹ W chwili sporządzania Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych planowano weryfikacyjne badania wybranych obszarów AZP. Z tego względu wstrzymano się z uzgadnianiem wykonanej ewidencji w WWKZ z uwagi na oczekiwane zmiany w rozmieszczeniu i zasięgu stanowisk na weryfikowanych obszarach. Wspomniane badania weryfikacyjne przeprowadzono dopiero w 2016 r. W związku z tym, zgodnie z ich wynikami, zostaną wprowadzone odpowiednie zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych i przedstawione do uzgodnienia WWKZ.

Bardzo istotne znaczenie ma, w miarę możliwości finansowych gminy, systematyczne podnoszenie stanu technicznego obiektów zabytkowych będących własnością gminy oraz wsparcie merytoryczne dla właścicieli obiektów zabytkowych aplikujących o środki zewnętrzne.

Spośród nieruchomości stanowiących własność gminy Żerków wykonano modernizację obiektów w zespole łaźni przy ul. Parkowej w Żerkowie celem utrzymania odpowiedniego stanu technicznego oraz przystosowania ich do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz dokonano modernizacji budynku gospodarczego w Miniszewie i przystosowano go do potrzeb świetlicy wiejskiej.

Przeprowadzono także dalsze prace pielęgnacyjne i renowacyjne na terenie parku krajobrazowego należącego do zespołu pałacowego w Żerkowie.

W okresie obowiązywania poprzedniego programu opieki nad zabytkami za modelowy przykład pozyskania i wykorzystania takich środków należy uznać remont kaplicy na cmentarzu żerkowskim pochodzącej z 1708 r. Operację zrealizowano w ramach podziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”, objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (wnioskodawca: Parafia Rzymsko-Katolicką p.w. "Św. Stanisława Biskupa i Męczennika" w Żerkowie).

W powyższym przypadku bardzo istotne znaczenie miała pomoc pracowników gminy w aplikowaniu o środki na realizację całego zadania.

1.2 Podstawy prawne opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*.

Realizacja „*Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Żerków*” wynika z:

- a) Ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2020, poz. 713).

W myśl tej ustawy ochrona nad zabytkami i opieka nad nimi należy do zadań własnych gminy (art. 7, pkt 9.).

- b) Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2021, poz. 710). Określone w niej zostały zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków (rozdz. 1, art. 1).

W myśl art. 87, wymienionej ustawy, burmistrz ma obowiązek sporządzenia na okres 4 lat *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*, który następnie przyjmuje Rada Gminy po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WWKZ).

W artykule tym ustawodawca określił również podstawowe cele sporządzania tego typu programów.

Zgodnie z przytoczoną ustawą na gminę zostały nałożone następujące obowiązki i uprawnienia:

W myśl art. 4 niniejszej ustawy: *„Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowania przez organy administracji publicznej działań mających na celu:*

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska.”*

Natomiast zgodnie z art. 5: *„Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:*

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;*
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;*
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;*
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;*
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”*

W dalszych artykułach ustawa mówi, że:

- w celu objęcia ochroną krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów na którym znajdują się zabytki charakterystyczne dla danego regionu, rada gminy może (art. 16, ust. 1.), po zaciągnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, utworzyć na podstawie podjętej uchwały park kulturowy;

- wprowadzenie obowiązku uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (art. 18, 19.) oraz koordynacji ich projektów zmian z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20.);

- gminy mają obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4.);

- wójt gminy ma obowiązek przyjąć zgłoszenie o znalezieniu przedmiotów co do których istnieje podejrzenie iż mogą być zabytkami, i powiadomienie o tym fakcie w terminie nie dłuższym niż 3 dni wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, punkt 3, art. 32, ust. 2; art. 33, ust. 1 i 2.);

- do zadań własnych gminy należy sprawowanie opieki nad zabytkami w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytku do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego (art. 71, ust. 1 i 2.);

- organ stanowiący gminy może udzielać dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale:

1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81, ust. 1.).

- burmistrz sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami (art. 87, ust. 1.), z którego składa co 2 lata odpowiednie sprawozdanie i przedstawia je Radzie Gminy (art. 87, ust. 5.).

Gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

c) Ustawy Prawo budowlane (Dz. U. 1994, Nr 89, poz. 414, tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 2351) regulującej działalność związaną z projektowaniem, budową, utrzymaniem oraz rozbiórką obiektów budowlanych. Ustawa Prawo budowlane określa także zasady działania organów administracji publicznej w wymienionych dziedzinach.

W art. 39, ust. 3. zapisano: *W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*

Ust. 4. *Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w*

ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

d) Ustawy o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 1997, Nr 115, poz. 741, tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 1899) W art. 13, ust. 4 zapisano: *Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

Ust. 5. *Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.

2.1.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2030.

Dokumentem, który został opracowany przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego i przyjęty przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 27 stycznia 2020 r. jest „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2030”.

Wymieniony wyżej dokument precyzuje najistotniejsze kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Zawarto w nim następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego obowiązującą do 2030 roku:

„Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Przedstawiona powyżej wizja wynika z wielu czynników, wśród których niezwykle istotne znaczenie ma fakt, iż Wielkopolska to region w którym zrodziła się polska państwowość, a jednocześnie utrwalona została idea walki o niepodległość i suwerenność kraju zarówno w

sposób zbrojny jak i wytrwałą pracą. Osiągnięty dzięki temu wizerunek *opiera się na pracowitości, porządku, samoorganizacji i samorządności. Dzięki silnej identyfikacji regionalnej, poszanowaniu tradycji i kultywowaniu najlepszych wartości poprzednich pokoleń, Wielkopolska jest obszarem działania regionalnej wspólnoty i sprzymierzeńcem działań innowacyjnych. To również region bogaty w zieloną i błękitną infrastrukturę. W Wielkopolsce dba się o środowisko przyrodnicze i ład przestrzenny, tworząc przyjazne warunki do życia, pracy i wypoczynku w oparciu o walory, jakimi są lasy, wody, tereny rolnicze i przyrodniczo cenne oraz estetyka krajobrazu miejskiego. Środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe są ważnymi elementami atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu. Samorząd województwa wzmocnia i kształtuje wśród kolejnych pokoleń mieszkańców, przedsiębiorców, rolników i władz lokalnych poczucie odpowiedzialności środowiskowej i społecznej oraz wspiera kultywowanie i budowanie silnej tożsamości regionalnej Wielkopolan.*

Biorąc pod uwagę podstawowe funkcje jakie winien spełniać Samorząd Województwa i sprecyzowaną zwięźle istotę jego działań określono misję, którą wyznaczono do 2030 r. w następujący sposób:

Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.

Misja ta realizowana za pomocą wyznaczonych czterech celów strategicznych i wyróżnionych w ich obrębie jedenastu celów operacyjnych. Jednym z celów strategicznych (cel 2) jest: *Rozwój społeczny Wielkopolski oparty na zasobach materialnych i niematerialnych regionu.* Będzie on następował dzięki wsparciu założonych celów operacyjnych, którymi są: rozwój świadomy demograficznie, przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniom oraz rozwój kapitału społecznego i kulturowego. Ważne miejsce w realizacji tych celów przypadnie wzmocnieniu potencjału kulturowego. Działania te będą związane m. in. z rozwojem aktywności kulturalnej, rozwojem turystyki i rekreacji, do czego planuje się wykorzystanie potencjału szlaków turystyki kulturowej.

W celu realizacji tych zamierzeń zaproponowano pakiety działań, wśród których znalazło się dziedzictwo kulturowe Wielkopolski. Zapisano tu, iż: *Wielkopolskę wyróżnia bogactwo dziedzictwa kulturowego. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze, wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i*

turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb należy wymienić m.in.:

Rozwój wielkopolskich instytucji kultury. Celem działań w ramach projektu będzie wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie. Przewiduje się szereg inicjatyw związanych z rozwojem m.in. wielkopolskich muzeów, teatrów czy bibliotek, w tym również zapewnienie nowej bazy lokalowej dla Filharmonii Poznańskiej.

Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski, w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne.

Tak więc dzięki możliwie najefektywniejsze wykorzystanie dziedzictwa kulturowego może stać się jednym z bardzo istotnych elementów rozwoju gospodarczego regionu, np. poprzez rozwój bazy turystycznej i usług kulturalnych. Do realizacji tego celu przyczyniają się takie działania jak inwestycje w instytucje kultury, promocję aktywności kulturalnej mieszkańców, wspomaganie przedsięwzięć powiększających dorobek kulturalny mieszkańców, ochrona dorobku kulturowego.

2.1.2 Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego został uchwalony w dniu 25 marca 2019 r. przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego na podstawie uchwały nr V/70/19. Jest to dokument o charakterze strategicznym, określający działania za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu.

W dokumencie wiele miejsca poświęcono dziedzictwu kulturowemu. W rozdz. II, podrozdz. 3.3 *Dziedzictwo kulturowe* zwrócono uwagę na bogactwo i dużą różnorodność dziedzictwa zachowanego w tym regionie oraz na wpływ jaki ono wywarło na obecny obraz przestrzeni Wielkopolski. Występujące tu licznie obszary i obiekty zabytkowe należą do kategorii najwartościowszych w skali kraju i Europy.

Imponująco wygląda także zestawienie liczbowe poszczególnych kategorii zabytków, które plasuje Wielkopolskę na jednym z czołowych miejsc w skali naszego kraju. Dotyczy to zarówno zabytków nieruchomych, jak i ruchomych.

Uwagi te dotyczą także zabytków archeologicznych: *W rejestrze zabytków ujęto 681 obiektów archeologicznych, co stawia Wielkopolskę na trzeciej pozycji wśród województw w Polsce. W ewidencji zabytków znajduje się 70700 stanowisk (około 15% zewidencjonowanych zasobów krajowych –najwięcej spośród wszystkich województw), które w całości zostały rozpoznane archeologicznie. [...] Najwięcej śladów (grodziska, osady, punkty i ślady osadnicze oraz cmentarzyska) występuje w miejscach pierwotnych lokalizacji osad ludzkich, wzdłuż cieków wodnych i na wzniesieniach.*

Tak wielkie bogactwo dziedzictwa skupione na obszarze Wielkopolski jest z jednej strony ogromną wartością regionu, a z drugiej stwarza duże zagrożenia dla zachowania wartości kulturowych województwa. Do największych zagrożeń w dokumencie zaliczono:

- a) intensywne procesy suburbanizacji w otoczeniu dużych i średnich miast –wyludnianie się centrów miast, a w konsekwencji ich degradacja przestrzenna i społeczno-gospodarcza;*
- b) zainwestowanie przestrzeni na terenach otwartych oraz obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo;*
- c) konflikty przestrzenne wynikające z przebiegu szlaków transportowych –brak obwodnic drogowych dla miejscowości o zachowanych historycznych układach przestrzennych wpisanych do rejestru zabytków –przez historyczne centra 32 miejscowości przebiegają drogi krajowe, przez 40 –drogi wojewódzkie, a przez 38 –drogi powiatowe;*
- d) konflikty przestrzenne wynikające z potrzeb rozwoju naziemnych sieci infrastruktury technicznej, w tym instalacji do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych,*
- e) zagrożenia wynikające z lokowania w sąsiedztwie zabytków obiektów niedostosowanych do skali otoczenia, często stwarzających kolizję widokową w obszarach stanowiących przedpola ekspozycji dla obiektów cennych kulturowo oraz wynikające z nieodpowiedniej dbałości o estetykę nowych obiektów niedostosowaną do wartości przestrzeni, w której są realizowane,*
- f) konflikty wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej rolniczej i wydobywczej oraz wynikające z przeprowadzanych inwestycji budowlanych m.in. budowy nowych szlaków komunikacyjnych, linii energetycznych, zbiorników wodnych czy budownictwa w ujęciu ogólnym, wymagających prac ziemnych, zagrażające przede wszystkim zabytkom archeologicznym –ok.68% stanowisk archeologicznych jest zagrożona w wyniku działalności rolniczej, tzw. głęboką orką, 1% w wyniku wydobywania kruszyw, 20% stanowisk –w wyniku działalności inwestycyjnej.*

Wymienione zagrożenia niemal w całości (za wyjątkiem podpunktu a) idealnie wpasowują się w realia funkcjonowania gminy Żerków.

W dokumencie wskazano także na zagrożenia dla niematerialnego dziedzictwa kulturowego, do których zaliczono m. in. nadmierny ruch turystyczny, procesy urbanizacji i industrializacji, globalizacja, migracje ludności. Tu podobnie, jak w poprzednich przypadkach, przytoczone niebezpieczeństwa dla dziedzictwa niematerialnego pozostają aktualne w stosunku do gminy Żerków.

Rozdz. IV, podrozdz. 4 *Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji* poświęcono ochronie potencjału kulturowego i krajobrazu. Zapisano tu, że: *Potencjał kulturowy i charakterystyczny krajobraz regionu stanowią istotne elementy rozwoju i wzrostu identyfikacji Wielkopolski w skali kraju i Europy. Są one także ważnym czynnikiem kształtowania poczucia tożsamości narodowej i regionalnej mieszkańców. Działania w tym zakresie wpływać będą na podniesienie jakości przestrzeni, a tym samym na poprawę warunków życia mieszkańców i wymierne korzyści społeczno-gospodarcze.*

Za priorytet w polityce przestrzennej wprowadzono uznanie oparcie się na Szlaku Piastowskim, jako głównym obszarze kulturotwórczym, ale za równie ważny aspekt uznano: *zachowanie innych obiektów i obszarów cennych kulturowo oraz wzmocnienie działań ochronnych w ich obrębie. Dotyczyć one będą zarówno ochrony pojedynczych obiektów, jak i całych układów przestrzennych miast i wsi oraz innych obszarów cennych kulturowo, a także poprawy jakości całej przestrzeni kulturowej regionu.*

W rozdz. V, podrozdz. 4.7. przedstawiono obszary ochrony krajobrazów kulturowych. Ze względu na przedmiot ochrony wyróżniono cztery podtypy obszarów ochrony krajobrazu kulturowego. Gminę Żerków wymieniono we wszystkich z nich. Znalazła się wśród gmin:

- w granicach których zlokalizowane są obiekty o najwyższych wartościach, w tym: pomniki historii istniejące i proponowane, obiekt proponowany do ujęcia jako Znak Dziedzictwa Europejskiego, obiekty ujęte w Czerwonej Księdze Krajobrazów Polski, obiekty znajdujące się na przebiegu szlaków kulturowych (związanych tematycznie ze szlakiem), obiekty znajdujące się na przebiegu szlaku delegowanego do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO;
- w granicach których znajdują się historyczne układy przestrzenne miast i wsi, w tym: układy przestrzenne objęte ochroną jako Pomnik Historii oraz proponowane do objęcia tą formą ochrony, układy przestrzenne ujęte w rejestrze zabytków, obszary cenne kulturowo związane z kształtowaniem się przestrzeni miast, które proponuje się do objęcia ochroną w formie parków kulturowych;

- w granicach których występują obszary cenne kulturowo, w tym: istniejące parki kulturowe, obszary cenne kulturowo, na których proponuje się utworzenie parków kulturowych i archeologicznych parków kulturowych, obszar delegowany do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszary ujęte w Czerwonej księdze Krajobrazów Polski, park narodowy i parki krajobrazowe o wyjątkowych walorach kulturowych, obszary na których zachowały się materialne i niematerialne cechy charakterystyczne dla grup regionalnych;
- w granicach których przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym.

2.1.3. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 Szczegółowy opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego (Uszczegółwienie WRPO 2014+)

Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 jest instrumentem realizującym zadania zmierzające do osiągnięcia spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej Unii Europejskiej przez inteligentny i zrównoważony rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu.

Uchwałą Nr 4128/2021 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z 23 września 2021 roku przyjęte zostały zmiany Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 (WRPO 2014+). Wersja 12.0. WRPO 2014+ obowiązuje od 23 września 2021 roku.

Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny wśród proponowanych działań w **Osi Priorytetowej 4: Środowisko**, przedstawia także jedno z priorytetowych działań (działanie 4.4.) określonych jako *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Celem szczegółowym priorytetu inwestycyjnego i oczekiwanym rezultatem ma być *zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*.

By ten stan osiągnąć przewidziano następujące typy projektów w ramach poddziałań 4.4.1:

1. *Rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, restauracja, zachowanie, a także adaptacja na cele kulturalne, obiektów oraz obszarów zabytkowych.*
2. *Rozbudowa, przebudowa instytucji kultury oraz wyposażenie instytucji kultury.*
3. *Rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, restauracja, zachowanie, a także adaptacja na cele kulturalne obiektów przemysłowych i powojkowych o wartościach historycznych.*
4. *Ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych.*

5. Zakup trwałego wyposażenia oraz konserwacja i zabezpieczenie muzealiów, archiwaliów, starodruków i innych zabytków ruchomych jako integralne elementy szerszego projektu infrastrukturalnego.
6. Zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem jako część szerszego projektu infrastrukturalnego.
7. Zagospodarowanie otoczenia obiektów o charakterze kulturalnym (wyłącznie jako element szerszego projektu infrastrukturalnego).
8. Tworzenie i rozwój systemów oznakowania obszarów i obiektów atrakcyjnych kulturowo (wyłącznie jako element projektu infrastrukturalnego).
9. Działania związane z wykorzystaniem i rozwojem aplikacji i usług teleinformatycznych, jak również rozwój kultury i turystyki związanej z treściami cyfrowymi (wyłącznie jako element projektu infrastrukturalnego).

Środowisko przyrodnicze i kulturowe stanowią bardzo istotne elementy rozwoju Wielkopolski. Są jednym z czynników wzmacniających konkurencyjność regionu i pomogą m. in. w tworzeniu nowych miejsc pracy.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych przyczyniają się w znaczącym stopniu do zmiany jakości życia społecznego, gospodarczego, a także wpływają na rozwój regionu i wzrost jego konkurencyjności. Województwo wielkopolskie charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kultury materialnej, jednak stan wielu zabytków architektury ulega ciągłej degradacji. Inwestycje w tej dziedzinie wpłyną na zwiększenie atrakcyjności turystycznej, a oprócz tego zachowane zostanie dziedzictwo kulturowe dla obecnych oraz przyszłych pokoleń.

2.1.4 Program Opieki nad Zabytkami województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024.

Program Opieki nad Zabytkami województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024 został przyjęty uchwałą nr XXXVII/714/21 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 20 grudnia 2021 r. Jest to już jego czwarta edycja.

Jako cel główny tego dokumentu wyznaczono stworzenie warunków celem zapewnienia efektywnej opieki i ochrony nad zabytkami oraz dbanie o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu.

Dla jego realizacji wyznaczono pięć celów szczegółowych dla których określono kierunki działań:

1. *Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego.*

Kierunki działań:

- *Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków.*
- *Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych.*
- *Popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.*
- *Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

2. *Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego.*

Kierunki działań:

- *Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe.*
- *Wspieranie inicjatyw wspierających z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat.*
- *Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej.*

3. *Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa.*

Kierunki działań:

- *Wsparcie zagospodarowywania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne.*
- *Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.*
- *Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla Wielkopolski.*

4. *Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Kierunki działań:

- *Włączanie zabytków w procesy gospodarcze.*
- *Włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.*

5. *Podjęmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.*

Kierunki działań:

- *Udostępnianie obiektów zabytkowych.*
- *Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.*

Program zawiera także szeroką charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego w województwie wielkopolskim z uwzględnieniem podziału na zabytki nieruchome i ruchome, wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz zabytki archeologiczne. Osobną uwagę poświęcono pomnikom historii oraz parkom kulturowym w tym Mickiewiczowskiemu Parkowi Kulturowemu.

Autorzy analizowanego dokumentu uwagę zwracają także na niematerialne dziedzictwo kulturowe.

W końcowej części dokumentu wiele uwagi poświęcono wskazaniu źródeł finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. 2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie krajowym.

2.2.1 Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Najważniejszym aktem planistycznym w dziedzinie ochrony zabytków jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, który zgodnie z treścią art. 84 (ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.) jest opracowywany przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków. Krajowy Program opracowuje się na okres 4 lat (art. 85 ust. 2 ustawy).

Obecnie obowiązujący Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019 – 2022 został przyjęty przez Radę Ministrów 13 sierpnia 2019 r. na podstawie Uchwały nr 82. Proponowany program, jako cel główny stawia sobie: *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.*

Wykonanie wymienionego wyżej celu głównego Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami odbywać się będzie w oparciu o realizację trzech celów szczegółowych.

Pierwszym z wyznaczonych celów szczegółowych jest: *Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego*, które planuje się osiągnąć poprzez następujące kierunki działania:

- *Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.*

Realizacja tego działania ma odbywać się przez szereg zadań. Należą do nich szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego dotyczące zarządzania dziedzictwem kulturowym, przygotowanie i wydanie materiałów szkoleniowych, informacyjnych. W ramach *Programu*

2014–2017, wydano podręcznik stosowany w szkoleniach z zarządzania dziedzictwem dla gmin „*Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach*”.

Jako ostatnie działanie planuję się tu przeprowadzić w 2022 r. badania ewaluacyjne, mające sprawdzić jaki wpływ wywarły szkolenia na lokalne podejmowanie działań związanych z zarządzaniem dziedzictwem przez gminy.

Kolejne zadanie: *Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym* zostanie wykonane poprzez portal internetowy <http://samorząd.nid.pl>, który celem będzie miał za zadanie udostępnianie samorządom gminnym profesjonalnej wiedzy i informacji związanych z dziedzictwem, jego ochroną, a także szansami jego wykorzystania dla dobra gminy.

Zadanie: *Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach* ma zostać zrealizowane przy pomocy czterech kierunków interwencji. Pierwszy kierunek interwencji przewiduje powstanie w wyznaczonych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w działaniach rewitalizacyjnych. Drugim kierunkiem interwencji mają być pilotażowe szkolenia osób reprezentujących wybrane gminy prowadzące lub planujące rewitalizację rezerwuaru dziedzictwa kulturowego.

Trzeci kierunek interwencji odnosi się do pomocy gminom tworzącym lub aktualizującym *gminne programy rewitalizacji lub zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji przez wspólne przeprowadzenie procesu identyfikacji dziedzictwa, szacowanie jego wartości i wskazanie właściwych sposobów jego ochrony i zagospodarowania w procesach rewitalizacyjnych.*

Czwarty kierunek interwencji stanowić ma konkurs „*Twój dom – dialog z tradycją*”, dzięki któremu osiągnięta zostanie poprawa krajobrazu kulturowego. *Zadaniem konkursu będzie znalezienie i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej będących kontynuacją i nawiązaniem do form tradycyjnego budownictwa. Projekt konkursowy ma być przygotowany dla co najmniej trzech województw.*

Kolejny kierunek działania to: *Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.* Jego realizacja odbywać ma się w oparciu o cztery zadania:

- *Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich*
Przewidziano tu m. in. szkolenia przeznaczone dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków oraz przedstawicieli samorządowych służb konserwatorskich.
- *Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich*

- *Wparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.*
- *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.*

Drugi z wyznaczonych celów głównych brzmi: *Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami*, dla jego osiągnięcia zaplanowano takie kierunki działania jak:

- *Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.* Jego realizacji służyć ma zadanie określone jako: *Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).* Zaplanowano tu także przygotowanie materiałów informacyjnych *promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.*

- *Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.* Za zadanie służące realizacji tego kierunku działania służyć będzie: *Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.* W ramach tego zadania przewidziano przeprowadzanie szkoleń dla policjantów z zakresu zapobiegania przestępstwom przeciwko zabytkom oraz wykonanie na terenie całego kraju, w porozumieniu z komendami wojewódzkimi policji, z wykorzystaniem organizacji pozarządowych współpracujących z komendami policji, wojewódzkich urzędów ochrony zabytków oraz wyspecjalizowanych instytucji kultury, projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Ostatnim z wyznaczonych celów szczegółowych jest: *Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego*, dla którego osiągnięcia zaplanowano poniższe kierunki działania:

- *Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.* Realizacji tego kierunku służy zadanie: *Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami* w ramach którego przewidziano: *stworzenie profesjonalnego planu, identyfikującego najważniejsze grupy docelowe, a następnie przeprowadzenie kampanii budującej świadomość społeczną w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego i przywracania ład przestrzennego oraz profilaktyki i ochrony dziedzictwa*

przed działaniami przestępczymi (m.in. wandalizmem, dewastacją, nielegalną rozbiórką zabytkowej architektury, grabieżą stanowisk archeologicznych, kradzieżą i przemytem zabytków ruchomych). W kampanii zostanie uwzględniona tematyka zwiększenia dostępności do zabytków dla osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

- Kolejne zadanie to: Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zaplanowano tu przygotowanie bardziej zróżnicowanych i atrakcyjnych materiałów dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży w celu rozpropagowania kwestii związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego wśród przedstawiciela młodego pokolenia.

Ostatnim kierunkiem działania w ramach analizowanego celu szczegółowego jest: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Za zadanie służące jego realizacji przyjęto: Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego. Działania podjęte w jego ramach zostaną nakierowane na podmioty należące do społeczeństwa obywatelskiego. Program będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami. Efektem programu będzie także wzmacnianie kapitału społecznego, stanowiącego jeden z czynników rozwoju nowoczesnych społeczeństw obywatelskich, przez animowanie wspólnego działania różnych lokalnych interesariuszy na rzecz szerokiego społecznego rozpoznania i zachowania dobra wspólnego, jakim jest dziedzictwo kulturowe i związane z nim wartości.

2.2.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013.

W dniu 21 września 2004 r. została przyjęta przez Radę Ministrów *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), stanowiąca rządowy dokument ustanawiający ramy dla nowoczesnego patronatu państwa w obszarze kultury, a zwłaszcza dla nowocześnie rozumianej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a jednocześnie także w kontekście wspólnoty Polski z Unią Europejską. *Narodowa Strategia* zawiera również ogólne założenia do *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*.

Zasadniczą rolą *Narodowej Strategii* jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. W rozdz. II (*Kultura a społeczeństwo u progu XXI wieku*) tego dokumentu stwierdzono, że „*Współcześnie kultura jest jednym z podstawowych czynników rozwoju regionu w odniesieniu do kapitału intelektualnego, wyrównywania szans, rozwoju ekonomicznego (w tym szczególnie zwiększenia atrakcyjności jednostek terytorialnych dla wspólnoty terytorialnej oraz inwestorów i turystów)*”. [...]

„*Ważną część dziedzictwa kulturowego Polski stanowi kultura tradycyjna, nie dającą się niczym zastąpić w kulturze narodowej. Główne kierunki sprawowanego przez Państwo mecenatu nad kulturą ludową (sztuką, rękodziełem, rzemiosłem artystycznym, folklorem) to: opieka nad twórcami i twórczością, promocja w kraju i za granicą, edukacja kulturalna tj. przekazywanie dziedzictwa kulturowego młodemu pokoleniu i kształtowanie w nim poczucia tożsamości regionalnej.*

Podjęcie działań wspierających kulturę ludową, pomóc może w rozwoju kulturalnym rejonów wiejskich oraz sprzyjać konsolidacji wspólnot lokalnych. Kultywowanie i promocja szczególnie wartościowych zjawisk kultury lokalnej (sztuki ludowej, oryginalnych i nie występujących w innych miejscach zawodów, rękodzieła ludowego) stać może atutem wzmacniającym atrakcyjność turystyczną regionu, a tym samym da impuls do wzrostu gospodarczego i zwiększenia się liczby miejsc pracy”.

2.2.3 Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.

Rozwinięciem *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013*, jest dokument: *Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*.

Stworzono go wprowadzając poszerzone cele strategii z jednoczesnym wskazaniem metod jej realizacji, monitorowania oraz oceny i analizy.

W dokumencie zapisano, iż misją strategii jest „*zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów*”.

Cel nadrzędny określono jako zrównoważenie rozwoju kultury w regionach, natomiast celami uzupełniającymi dzięki którym zostanie to osiągnięte są:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury
- wzrost udziału kultury w PKB
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków

- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury
- wzrost uczestnictwa w kulturze
- efektywna promocja twórczości
- promocja polskiej kultury za granicą.

Realizacja celów uzupełniających odbywać się będzie w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają wnikliwie przedstawione w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, Narodowe Programy Kultury, a wśród nich m. in. program odnoszący się do dziedzictwa kulturowego: *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*.

Stanowi on część składową Narodowej Strategii Kultury. Program ten jest zgodny z *Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20.04. 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz. U. Nr 116, poz. 1206)* oraz z założeniami do krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do sformułowania *Narodowego Programu Kultury "Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego"* jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Celom operacyjnym Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 odpowiada jedenaście programów operacyjnych Ministra Kultury, stanowiących rozszerzenie i uściślenie Narodowych Programów Kultury. Jednym z nich jest program operacyjny *Dziedzictwo kulturowe* w którym określono dwa priorytety: rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Głównymi zadaniami związanymi z realizacją pierwszego priorytetu jest „*poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę*”.

Wsparcie dla rozwoju lokalnej twórczości, niwelowania różnic w dostępie do kultury i aktywizacja inicjatyw lokalnych ma za zadanie program operacyjny: *Rozwój inicjatyw lokalnych*. Wsparcie, jakie można uzyskać w ramach tego programu obejmuje wyłącznie zadania niskobudżetowe i dotyczy m. in.:

- upowszechniania kultury
- edukacji kulturalnej
- promocji twórczości
- ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

2.2.4 Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030.

Najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

W dokumencie zaznaczono, że: *Dbalność o obiekty dziedzictwa kulturowego i spuściznę dawnych mieszkańców ziem polskich, wspierając zachowanie tradycji lokalnych, sprzyja rozwojowi turystyki i wspomaga proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. [...] Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony w rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii, zintegrowanej z podstawowymi jednostkami przestrzennymi chroniącymi krajobrazy charakterystyczne dla regionów geograficzno-przyrodniczych, którymi pozostały parki krajobrazowe.*

Właściwa organizacja i utrzymanie ładu przestrzennego kraju wpływa na warunki życia obywateli, decyduje o funkcjonowaniu gospodarki i należyтым wykorzystaniu szans rozwojowych.

Ochrona dziedzictwa kulturowego znalazła swoje miejsce także wśród celów polityki przestrzennej. Wymienić tu należy:

- zmniejszenie presji urbanizacyjnej na obszary o znaczeniu przyrodniczym i kulturowym poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenów o niższym reżimie ochronnym,
- wdrożenie narzędzi wyrównania utraconych korzyści ekonomicznych na obszarach o znacznych restrykcjach konserwatorskich,
- wspomaganie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkalnych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonej zabudowy.

3. Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze Gminy, określony przez opracowania odnoszące się do powiatu jarocińskiego.

3.1. Strategia rozwoju powiatu jarocińskiego na lata 2014 – 2020.

W dniu 8 maja 2014 roku Rada Powiatu Jarocińskiego uchwałą Nr LI/340/14 przyjęła dokument pod nazwą: *Strategia rozwoju społeczno - gospodarczego powiatu jarocińskiego na 2014 - 2020.*

Stanowi on kilkuletni plan rozwoju nawiązujący do bardzo wielu dziedzin życia społeczności lokalnej. W dokumencie określono misję, cele i kierunki działania. Zaliczyć go należy do jednego z najistotniejszych dokumentów programowych samorządu powiatowego.

Dokument określa misję jaką powinien spełniać powiat jarociński w życiu publicznym mikroregionu, którą ujęto w następujący sposób:

POWIAT JAROCIŃSKI DBAJĄCY O DOBRO MIESZKAŃCÓW I OCHRONĘ ŚRODOWISKA, PRZYJAZNY DLA PRZEDSIĘBIORCÓW I INWESTORÓW, ZACHOWUJĄCY TRADYCJE KULTUROWE, ATRAKCYJNY DLA TURYSTÓW.

Zgodnie z nią powiat jarociński powinien być obszarem zrównoważonego rozwoju który będzie służył mieszkańcom. Powiat dokonując wyboru kierunków rozwoju powinien dążyć do równoważenia celów społecznych, gospodarczych, ekologicznych oraz rozwoju przestrzennego.

Wyróżniono pięć obszarów strategicznych zgodnie z którymi będą się koncentrować działania powiatu, są to: rozwój gospodarczy i infrastruktury, poprawa stanu środowiska i warunków rozwoju rolnictwa, promocja i ochrona zdrowia, rozwój edukacji dostosowanej do bieżących i przyszłych potrzeb oraz włączenie społeczne.

W obszarze działania „*Włączenie społeczne*”, jako jeden z programów operacyjnych (program operacyjny 5.3) określono: *Kształtowanie skłonności mieszkańców powiatu jarocińskiego do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu (Działanie 5.3.1 Zwiększenie udziału kultury w życiu mieszkańców.)* Działania prowadzone w celu jego realizacji mają za zadanie wsparcie „*projektów z zakresu edukacji kulturalnej i animacji kultury z wykorzystaniem instytucji kultury, inicjatyw społecznych i prywatnych*”.

Z kolei **Działanie 5.3.2** *Rozwój infrastruktury i turystyki rowerowej* w tym samym programie operacyjnym za główny cel stawia sobie poprawę „*infrastruktury turystycznej i komunikacyjnej regionu, poprawa bezpieczeństwa dla osób uprawiających sport i turystykę, promocja atrakcji turystycznych i przyrodniczych*”.

Działanie 5.3.3 *Zachowanie dorobku kultury i dziedzictwa Powiatu* w celu jego realizacji przewiduje „*Prowadzenie działań promocyjnych, szkoleniowych i edukacyjnych mających na celu uświadamianie mieszkańcom Powiatu jarocińskiego znaczenia i konieczności zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz renesansu patriotyzmu lokalnego, w ramach których planuje się szlaków turystyczno-kulturowych obejmujących najciekawsze miejsca i obiekty zabytkowe w powiecie oraz stworzenie Powiatowego Programu Ochrony Zabytków*”.

Natomiast **Działania 5.3.5** *Cześć i chwała Bohaterom* odnosi się do przypadającej w 2018 r. 100 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Przewiduje się m. in. powstanie różnego rodzaju publikacji historycznych, wyznaczenie tras rowerowych oraz edukację historyczną skierowaną do młodzieży i mieszkańców Powiatu Jarocińskiego.

W ramach *Strategii rozwoju społeczno - gospodarczego powiatu jarocińskiego na 2014 - 2020* zaprezentowano także krótkie charakterystyki gmin, w tym gminy Żerków, na str. 27-28 wymienione zostały główne zabytki gminy Żerków.

Natomiast w krótkiej charakterystyce gospodarczej gminy stwierdzono, że *„Perspektywą dla gminy Żerków jest jednak rozwój turystyki, agroturystyki, bazy hotelowej, budownictwa jednorodzinnego oraz utrzymanie ekologii w środowisku naturalnym. Prężnie działa Mickiewiczowskie Centrum Turystyczne w Żerkowie, które mieści się pośród zieleni parku miejskiego, w bezpośrednim sąsiedztwie basenów kąpielowych wchodzących w skład MCT”*.

3.2. Program opieki nad zabytkami powiatu jarocińskiego na lata 2021 - 2024.

Program opieki nad zabytkami dla powiatu jarocińskiego został przyjęty przez Radę Powiatu Jarocińskiego 28. 04. 2021 r. Uchwałą nr XXXIX/237/21. Dokument ten wytycza zasadnicze kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Wielokrotnie odnosi się do dziedzictwa kulturowego i zabytków z terenu gminy Żerków, której walory w istotny sposób składają się na obraz powiatu jarocińskiego. Szczególną uwagę, oprócz najważniejszych zabytków nieruchomych takich jak pałac w Śmiełowie i Raszewach wraz z otaczającymi je założeniami parkowymi, kościoły w Żerkowie, Brzóstkowie i Lgowie, zwrócono na zasady na jakich opiera się funkcjonowanie "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego".

Program opieki nad zabytkami dla powiatu jarocińskiego wskazuje w jaki sposób powiatowe władze samorządowe będą we wskazanych latach kreować politykę mającą na celu zapewnienie możliwie najlepszej ochrony zabytków.

Jako zasadnicze sformułowano trzy podstawowe priorytety, których realizacja zapewni wypełnienie ustawowych celów stawionych powiatowemu programowi opieki.

Pierwszym z tych priorytetów jest: ***Odnowa dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu jarocińskiego.***

Dla jego realizacji określono takie kierunki działań jak:

- *Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania.*
- *Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.*
- *Współpraca z właścicielami zabytków położonych na terenie powiatu jarocińskiego mająca na celu poprawę ich stanu zachowania.*

- *Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.*

- *Podjęcie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Drugim z priorytetów jest: ***Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu jarocińskiego***, a jego realizacji służyć będzie kierunek działań polegający na:

- *Realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju powiatu jarocińskiego.*

Ostatnim z głównych priorytetów jest: ***Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego powiatu jarocińskiego oraz edukacja i promocja służąca budowaniu tożsamości.***

Jego realizacji służyć będą następujące kierunki działań:

- *Opracowanie pełnej dokumentacji zasobu kulturowego powiatu jarocińskiego.*

- *Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych, związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.*

- *Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Powiatu Jarocińskiego.*

- *Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu jarocińskiego.*

- *Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu jarocińskiego służąca budowaniu tożsamości i kreacji produktów turystyki kulturowej.*

W części końcowej dokumentu zaznaczono, iż realizacja wymienionych wyżej kierunków powiatowego programu opieki nad zabytkami winna się odbywać w oparciu o wspólne działania władz samorządowych, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń oraz właścicieli zabytków lub ich zarządców.

4. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Gmina Żerków położona jest w centralnej części województwa wielkopolskiego. Jest to gmina miejsko-wiejska, należąca do powiatu jarocińskiego. Oddalona jest 67 km na południowy wschód od Poznania, 11 km na północ od miasta powiatowego, około 10 km od krajowej drogi nr 11 Poznań - Katowice.

Od północy sąsiaduje z gminą Miłosław i Kołaczkowo (pow. wrzesiński), od wschodu z gminą Pyzdry (pow. wrzesiński), od wschodu z gminą Miłosław (pow. wrzesiński), gminą Gizalki i Czermin (pow. pleszewski), od południa gminą Kotlin (pow. jarociński), od

południowego zachodu gminą Jarocin (pow. jarociński) i od zachodu gminą Nowe Miasto nad Wartą (pow. średzki).

Gmina obejmuje obszar 17 050 ha, z czego 203 ha przypada na samo miasto Żerków, co stanowi 1,19% ogólnej powierzchni gminy. W gminie zamieszkuje 10 810 osób, z czego 2 108 w mieście Żerkowie.

Obszar gminy podzielony jest na 21 sołectw.

Gmina Żerków zajmuje północną część powiatu jarocińskiego, na obszarze Wału Żerkowskiego, w pobliżu rzeki Lutyni i skanalizowanej Obry.

Obszary leśne stanowią niemal 15% powierzchni gminy. Wskaźnik lesistości kształtuje się na poziomie 14,6%. Największe skupiska leśne znajdują się w środkowej i północnej części, pokrywając najwyższe partie wzgórz, a część z nich została włączona do Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego, gdzie przeważają lasy masowego wypoczynku.

Na terenie gminy znajduje się obszar krajobrazu chronionego „Szwajcaria Żerkowska”, który w większości, oprócz fragmentu w części zachodniej, wchodzi w skład Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. Park obejmuje obszar 15640 ha, z czego na terenie gminy Żerków znajduje się 8680 ha. W 2004 r. utworzony został w Żerkowie rezerwat przyrody „Czeszewski Las” – kompleks leśny położony na lewym brzegu Warty, u ujścia Lutyni, uznawany za jeden z najcenniejszych obiektów przyrodniczych Wielkopolski.

Duże bogactwo środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym charakterystyczne ukształtowanie terenu decydują o atrakcyjności gminy.

Od północy granicę gminy stanowi rzeka Warta i Pradolina Warciańsko-Obrzańska natomiast od wschodu granicę wyznacza rzeka Prosna i jej pradolina. Wzgórza żerkowskie z położonym centralnie w gminie masywem Łysej Góry 161 m. n. p. m. są najbardziej wybijającym się elementem rzeźby tego terenu. Obszar ten opada gwałtownie ku Pradolinie Warciańsko-Obrzańskiej oraz dolinie Proсны i pradolinie żerkowskiej.

Zróźnicowanie ukształtowania terenu w powiązaniu ze znacznymi walorami przyrodniczymi zdeterminowały sposób użytkowania gruntów.

Na terenie gminy dominują grunty rolne a pod względem ich wielkości gmina zajmuje jedno z czołowych miejsc w Wielkopolsce. Użytki rolne stanowią tu ponad 77% powierzchni. Główne skupisko gruntów rolniczych znajduje się w południowej części gminy i na zboczach Wzgórz Żerkowskich.

Na zasoby wód powierzchniowych na terenie gminy składają się głównie wody Warty i jej dopływów: Proсны i Lutyni. Na terenie gminy istnieją także zbiorniki wód stojących, do których zaliczyć należy stawy rybne w Podlesiu i Raszewach o łącznej powierzchni 48,93 ha.

Poza wymienionymi powyżej stawami brakuje stałych zbiorników wodnych o obszarze większym niż 1ha. Nieliczne zbiorniki wodne to stawy o małej retencji.

Gmina jest dość uboga w surowce naturalne. Występuje tu tylko gaz ziemny i kruszywo naturalne. Złoża gazu ziemnego zalegają w południowo-zachodniej części gminy, w rejonie miejscowości Chrzan i Radlin (gm. Jarocin).

Z uwagi na wspomniany wcześniej rolniczy charakter gminy znajdują się tu głównie zakłady nastawione na obsługę rolnictwa. Drobne zakłady na terenie miasta i gminy prowadzą działalność handlowo-usługową.

W zasadzie przemysł na terenie gminy ma jedynie śladowe znaczenie. Największym zakładem jest Kopalnia Gazu Ziemnego oraz zakład Neorol specjalizujący się w produkcji koncentratów paszowych. Ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe znaczącą perspektywą dla gminy jest rozwój turystyki, agroturystyki, bazy hotelowej, budownictwa jednorodzinnego oraz utrzymanie ekologii w środowisku naturalnym.

O wyjątkowym charakterze gminy decydują nie tylko walory przyrodnicze, ale także bogactwo dziedzictwa kulturowego.

Na terenie gminy znajduje się 10 obiektów sakralnych: kościół parafialny p. w. św. Stanisława w Żerkowie, kaplica filialna parafii żerkowskiej w Bieździadowie pod wezwaniem MB Nieustającej Pomocy, kościół parafialny św. Wojciecha Bpa i Matki Kościoła w Pogorzeliczy, kaplica filialna pod wezwaniem św. Brata Alberta parafii Dębno w Chrzanie, kościół parafialny św. Jana Chrzciciela w Brzóstkowie, kościół filialny Narodzenia NMP we Lgowie (należący do parafii w Brzóstkowie), kaplica MB Częstochowskiej w Śmiełowie (należąca do parafii w Brzóstkowie), kościół parafialny Wszystkich Świętych w Kretkowie, kościół parafialny św. Andrzeja Boboli w Lubinii Małej i kościół ewangelicki w Żerkowie. Jednak kaplica w Chrzanie ma krótką metrykę, ponieważ powstała w II poł. XX w. Z tego rzymskokatolickie kościoły parafialne w Brzóstkowie, Kretkowie, Żerkowie, filialny we Lgowie oraz ewangelicki w Żerkowie zostały wpisane do rejestru zabytków.

Na terenie gminy dość licznie zachowały się zespoły dworsko - pałacowe (w zróżnicowanym stanie technicznym) z czego 6 najcenniejszych posiada wpis do rejestru zabytków. Najcenniejszym zespołem rezydencjonalnym jest niewątpliwie obiekt pałacowy wraz z otaczającym je parkiem i budynkami folwarcznymi w Śmiełowie.

Istotnym elementem zabytkowym i krajobrazowym w gminie są parki podworskie. Obecnie zachowało się 15 parków, z czego 4 posiadają wpis do rejestru zabytków. Stan ich jest bardzo różny, od bardzo złego, istniejącego jedynie w formie szczątkowej, jak np. w Podlesiu, Lgowie, Kamieniu czy Kretkowie po znajdujące się w bardzo dobrym stanie, jak np. w

Śmiełowie i Żerkowie. Szczególne walory krajobrazowe i poznawcze posiada park w Śmiełowie.

Prowadzenie wszelkich prac na terenie parków wpisanych do rejestru wymaga wcześniejszego uzgodnienia i uzyskania pozwolenia WWKZ, natomiast prowadzenie istotnych prac w parkach znajdujących się w ewidencji wymaga opinii WWKZ.

W gminie zaewidencjonowanych jest 10 cmentarzy, w tym 4 to cmentarze czynne. Spośród wszystkich z nich, 7 to cmentarze rzymsko-katolickie, a 2 to cmentarze ewangelickie 1 cmentarz żydowski. Cmentarz ewangelicki w Dobieszczyźnie jest niemal zupełnie zapomniany, jego teren wymaga uporządkowania i oznaczenia. Po cmentarzu żydowskim w Żerkowie, znajdującym się obecnie na obszarze kompleksu leśnego, nie zachowały się materialne pozostałości. Miejsce to wymaga obecnie upamiętnienia.

Żaden cmentarz rzymsko-katolicki, jak i żydowski z terenu gminy nie został wpisany do rejestru zabytków. Jedynie ewangelicki cmentarz przykościelny w Żerkowie, został wpisany do rejestru zabytków wraz z kościołem ewangelickim. Stan utrzymania tego cmentarza jest dostateczny.

4.1 Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

Do rejestru zabytków zostały wpisane najcenniejsze zabytki sakralne i założenia dworsko-parkowe. Natomiast z pozostałych zabytków nieruchomych pozostają jedynie wpisy dotyczące stanowisk archeologicznych (8 wpisów).

BRZÓSTKÓW

- kościół parafialny p. w. św. Jana Chrzciciela, 1839-40, nr rej. Kl-IV-93/1-3/53 z 31. 12. 1953 r.

- zespół dworski, nr rej. 406/Wlkp/A:

a) dwór, mur., 1780-1783 r., dec. z 12. 05. 1954 r.

b) spichlerz, mur./glin., 1776 r., ok. 1820 r., dec. z 13. 09. 1964 r.

c) park z otoczeniem, dec. 21. 08. 2006 r.

KOMORZE PRZYBYSŁAWSKIE

- zespół dworski, nr rej. 959/Wlkp/A z 22. 06. 1990 r.:

a) dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,

b) park krajobrazowy, poł. XIX w.,

- c) ogrodzenie z 2 bramami, mur., ok. 1890 r.,
- d) szklarnia, II poł. XIX w.,
- e) aleja na obrzeżu wschodniej cz. parku, nr rej.: 959/Wlkp/A z 6.05.2015

KRETKÓW

- kościół p. w. Wszystkich Świętych XVIII/XIX w., nr rej. 453/A z 16. 07. 1985 r.

LGÓW

- kościół filialny p. w. Narodzenia NMP, drewn., XVII/XVIII w., nr rej.: kl.IV-73/33/54 z 25.05.1954 oraz 583/A z 22. 01. 1991 r.

LUBINIA MAŁA

- dom, tzw. dwór nr 97, drewn., 1 poł. XIX w., nr rej. 118/Wlkp/A z 14. 02. 2003 r.

MINISZEW

- dwór, 1 poł. XIX w., 1930, nr rej. 955/Wlkp/A z 23. 09. 1985 r.

PRZYBYSŁAW

- zespół dworski, nr rej. 520 z 31. 12. 1990 r.
 - a) dwór
 - b) ogród
 - c) ogrodzenie od strony ulicy
- podwórze folwarczne (nr rej. 940/Wlkp/B z 30. 09. 2014 r.) wraz z:
 - a) spichlerz, 1 ćw. XIX w.,
 - b) owczarnia, 1 ćw. XIX w.

RASZEWY

- zespół pałacowy, nr rej. 1391/A z 24. 02. 1973 r.
 - a) pałac, 2 poł. XIX w.,
 - b) park, 2 poł. XIX w.

ŚMIEŁÓW

- zespół pałacowy
 - pałac, nr rej. Kl.IV-73/19/52 z 11. 03. 1952 r.

- park, nr rej. Kl.IV-73/121/54 z 12. 07. 1954 r.
- budynki folwarczne (przy zespole pałacowym), k. XVIII w., nr rej. Kl.III-885/13/61 z 27. 12. 1961 r.:
- a) spichrz
- b) stajnia, ob. obora.

ŻERKÓW

- układ urbanistyczny (układ obejmuje centrum miasta, a jego granice wyznaczają: ul. Targowisko, ul. Mickiewicza, ul. Ogrodowa, ul. Kościelna, ul. Jarocińska, ul. Moniuszki), nr rej. 664/A z 15. 03. 1993 r.

- kościół ewangelicki, pocz. XX w., nr rej. 83/Wlkp/A z 22. 02. 2002 r.
- cmentarz przykościelny (ewangelicki), nr rej. 83/Wlkp/A z 22. 02. 2002 r.
- kościół parafialny p. w. św. Stanisława Bpa, nr rej. 619/A z 16. 03. 1991 r.
- kaplica cmentarna p. w. św. Krzyża, nr rej. 990/A z 7. 03. 1970 r.
- brama pałacowa, ul. Kościelna 3, nr rej. 27/A z 9. 12. 1964 r.
- stróżówka, nr rej. 991/A z 7. 03. 1970 r.
- poczta ze stajnią, ul. Kościelna 7, nr rej. 992/A z 7. 03. 1970 r.
- dom, ul. Jarocińska 1, 1 poł. XIX w., nr rej. 996/A z 11. 03. 1970 r.
- dom, ul. Jarocińska 5/6, 1 poł. XIX w., nr rej. 997/A z 11. 03. 1970 r.
- dom, ul. Rynek 11, nr rej. 1210/A z 2. 09. 1970 r.
- dom, ul. Rynek 12, 1 poł. XIX w., nr rej. 993/A z 7. 03. 1970 r.
- dom, ul. Rynek 17, 1 poł. XIX w., nr rej. 994/A z 11. 03. 1970 r.
- dom, ul. Rynek 18, 1 poł. XIX w., nr rej. 995/A z 7. 03. 1970 r.

4.2 Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości. *(W nawiasach zaznaczono obiekty będące własnością gminy Żerków)*

Podstawą do opracowania poniższego zestawienia jest wykaz obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych.

Gmina Żerków posiada Gminną Ewidencję Zabytków Nieruchomych założoną w 2007 r., przy czym obejmowała ona wyłącznie miejscowości znajdujące się na obszarze "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego". Dla pozostałej części obszaru gminy ewidencję wykonano w 2018 r. Gminną ewidencję zabytków przyjęto Zarządzeniem Burmistrza Żerkowa nr 80/2019 z 18. 10. 2019 r.

MIASTO I GMINA ŻERKÓW

MIASTO ŻERKÓW

UKŁAD URBANISTYCZNY – k. XIII w. – regulacja po pożarze w 1861 r., XIX w.

1. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. STANISŁAWA:
 - a. kościół, mur., 1600-1610 z fundacji Andrzeja Roszkowskiego, z tego czasu kaplica MB ob. 1717-8 fund. Macieja Radomickiego, wewnątrz odnow. w 1 poł. XIX w., 1898 i 1945 r.,
 - b. dzwonnica, mur., 1828 r.,
 - c. ogrodzenie z 2 bramami, mur., 1 poł. XVIII w.,
 - d. zespół plebani, ul. Kościelna 9:
 - plebania, mur., po 1856 r.,
 - wikarówka, mur., 1 poł. XVIII w.,
 - 2 budynki gospodarcze, mur., po 1856 r.,
 - dom katechetyczny, ul. Kościelna 8a, mur., 1915 r.,
 - dom, ul. Kościelna 8, mur., 1915 r.,
 - e. zespół cmentarza parafialnego :
 - kaplica cmentarna p.w. św. Krzyża, mur., 1708 r., odnowiona grunt. w XIX w.,
 - kostnica, ob. budynek gosp., mur., k. XIX w.,
2. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA POEWANGELICKIEGO, ul. Mickiewicza 32:
 - a. kościół, mur., 1904 r.,
 - b. ogrodzenie, mur., ok. 1904 r.
3. PRZYTUŁEK, ob. dom, ul. Kolejowa 2, mur., XIX /XX w.
4. SZKOŁA, ob. dom, ul. Kolejowa, mur., k. XIX w. (wł. Urząd Gminy, dalej: U.G.)
5. PREDSZKOLE, ul. Kolejowa, mur., 1 ćw. XX w.
6. ZESPÓŁ ZAJAZDU, ul. Kościelna 7:
 - a. zajazd, ob. dom, mur., k. XVIII w., rozbud., k. XIX w.,
 - b. stajnia, mur., k. XVIII w.,
 - c. stodoła, mur., k. XIX w.
7. STRAŻNICA O S P, ul. Kolejowa, mur., l. 20-te XX w. (wł. U. G.)
8. ZESPÓŁ ŁAZIENEK, ul. Parkowa : (wł. U. G.)
 - a. dom, ob. kawiarnia, mur., pocz. XX w.,
 - b. stróżówka, ob. dom, mur., l. 40-te XX w.,
 - c. dom letniskowy, ob. barak, drew., l. 40-te XX w.

9. POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU PAŁACOWEGO : (wł. U. G.)

- a. park krajobrazowy, z pocz. XVIII w.,
- b. stróżówka, ob. dom mieszkalny, ul. Kościelna, mur., pocz. XIX w.,
- c. brama wjazdowa, mur., pocz. XVIII w.,
- d. ogrodzenie parku, mur., k. XIX w., i 1926 r.

10. ZESPÓŁ FOLWARCZNY – ŻÓŁKÓW :

- a. dwór rządcy, ob., dom i biura, mur., k. XIX w., przebud. XX w.,
- b. budynek mieszkalno - gospodarczy, mur., k. XIX w.,
- c. stajnia i kuźnia, ob. warsztat, mur., k. XIX w.,
- d. obora I, mur., k. XIX w.,
- e. obora II, mur., k. XIX w.,
- f. spichlerz, mur., 4 ćw. XIX w.,
- g. brama wjazdowa, mur./ metal., 4 ćw. XIX w.,

k o l o n i a m i e s z k a l n a :

- h. 4 czworaki, ob. domy nr: 6, 7, 8, i 9, mur., k. XIX w.

ul. C m e n t a r n a :

11. DOM NR 6, mur./ szach., k. XIX w.

12. DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

ul. G ó r k i :

13. DOM NR 2, mur., 1924 r.

14. ZESPÓŁ DOMU NR 5;

- a. dom, mur., l. 20-te XX w.,
- b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.

ul. J a r o c i ń s k a :

15. ZESPÓŁ DOMU NR 1:

- a. dom, mur., ok. poł. XIX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur./szach., 2 poł. XIX w.

16. DOM NR 2, mur., 2 poł. XIX w., pocz. XX w.

17. ZESPÓŁ DOMU NR 3;

- a. mur., 2 poł. XIX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur./szach., 2 poł. XIX w.

18. DOM NR 4, mur., 2 poł. XIX w.

19. ZESPÓŁ DOMU NR 5-6 ;
 - a. dom, mur., ok. poł. XIX w.,
 - b. budynek gospodarczy, mur., ok. poł. XIX w.
20. DOM NR 7, mur., 1 ćw. XX w.
21. DOM NR 10, mur., k. XIX w.
22. DOM NR 11, mur., 2 poł. XIX w., przebud. XX w.
23. DOM NR 11 a, mur., 2 poł. XIX w., przebud. XX w.
24. DOM NR 12, mur., k. XIX w.
25. DOM NR 15, mur., k. XIX w.
26. DOM NR 15 a, mur., k. XIX w., przebud. XX w.
27. DOM NR 17, mur., 1 ćw. XX w.
28. DOM NR 18, mur., 2 poł. XIX w., i 1 ćw. XX w.
29. DOM NR 19, ob. dom Sióstr Służebniczek, mur., 2 poł. XIX w., 1 ćw. XX w.
30. DOM NR 20, mur., 2 poł. XIX w.
31. DOM NR 21, mur., 2 poł. XIX w., 1 ćw. XX w.
32. DOM NR 23, mur., 2 poł. XIX w., 1 ćw. XX w.
33. DOM NR 24-25, mur., 1863 r.
34. DOM NR 26, mur., k. XIX w., przebud. XX w.
35. DOM NR 30, mur., k. XIX w.,
36. DOM NR 31, mur., ok. poł. XIX w., 1928 r.
37. DOM NR 33., mur., 1911 r.

ul. K o l e j o w a :

38. DOM NR 1, ob. dom i sklep, mur., k. XIX w.,
- 38 a. KRZYŻ, l. 30-ste XX w.

ul. K o ś c i e l n a :

39. BUDYNEK GOSPODARCZY NR 1, mur, pocz. XIX w.
40. ZESPÓŁ DOMU NR 2 ;
 - a. dom, mur., 1929 r.,
 - b. budynek gospodarczy, mur./szach., ok. poł. XIX w.
41. DOM NR 3, mur., 1923 r.
42. DOM NR 4, mur., 1 ćw. XX w.
43. DOM NR 5, mur., 1927 r.

- ul. K r ó t k a
44. DOM NR 1, mur., 2 poł. XIX w.
- ul. M i c k i e w i c z a :
45. DOM NR 1, mur., k. XIX w.
46. DOM NR 4, mur., l. 20-te XX w.
47. ZESPÓŁ DOMU NR 6: (wł. U. G.)
- a. mur., ok. 1900 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w. (nie istnieje)
48. DOM NR 7, mur., l. 20-te XX w.
49. DOM NR 7 a, mur., l. 20-te XX w.
50. DOM NR 8, ob. poczta, mur., 1909 r.
51. DOM NR 9, mur., l. ćw. Xx w.
52. DOM NR 11, mur., pocz. XX w.
53. DOM NR 12, mur., XIX/XX w.
54. POZOSTAŁOŚĆ ZESPÓŁU DOMU NR 13:
- a. altana, drew./szach., l. 10-te. XX w.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur., l. 10-te. XX w.
55. DOM NR 16, mur., pocz. XX w.
56. DOM NR 17, mur., pocz. XX w.
57. DOM NR 18, mur., 1937 r.
58. DOM NR 19, mur., k. XIX w.
59. DOM NR 20, mur., 1 ćw. Xx w.
60. DOM NR 21, mur., k. XIX w., przebud. XX w.
61. DOM NR 22, mur., 1 ćw. Xx w.
62. DOM NR 23, mur., pocz. XX w.
63. DOM NR 24, mur., pocz. XX w.
64. DOM NR 25, mur., 2 poł. XIX w.
65. DOM NR 26, mur., pocz. XX w.
66. DOM NR 27, mur., 1 ćw. XX w.
67. DOM NR 28, mur., pocz. XX w.
68. DOM NR 29, mur., pocz. XX w.
69. DOM NR 30, ob. przedszkole, mur., l. 20-te Xx w. (wł. U. G.)
70. ZESPÓŁ DOMU NR 31 :
- a. dom, mur., l. 20-te XX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

- 71. DOM NR 33, ob. Lecznica Zwierząt, mur., 1924 r.
- 72. DOM NR 34, mur., l. 30-te XX w.
- 73. DOM NR 36, mur., 1 ćw. XX w.

ul. M o n i u s z k i :

- 74. DOM NR 4, mur., k. XIX w.
- 75. DOM NR 5, mur., pocz. XX w.
- 76. DOM NR 6, mur., k. XIX w.
- 77. DOM NR 7, mur., pocz. XX w.
- 78. DOM NR 11, mur., k. XIX w., przebud. XX w.
- 79. DOM NR 17, mur., 2 poł. XIX w.
- 80. DOM NR 18, mur., 2 poł. XIX w.
- 81. DOM NR 20, mur., 3 ćw. XIX w.
- 82. DOM , później. Biblioteka Publiczna, mur., l. 20-te XX w., ob. mieszkalny (wł. U. G.)

ul. O k ó l n a :

- 83. DOM NR 2, mur., pocz. XX w.

ul. O g r o d o w a :

- 84. DOM NR 8, mur., k. XIX w.

ul. P a r k o w a :

- 85. DOM NR 1, mur., pocz. XX w. (wł. U. G.)

ul. R y n e k :

- 86. DOM NR 1, mur., pocz. XX w.
- 87. DOM NR 2, mur., pocz. XX w.
- 88. DOM NR 3, mur., 2 poł. XIX w, przebud. XX w.
- 89. DOM NR 4, mur., 1 ćw. XX w.
- 90. DOM NR 5, mur., 1 ćw. XX w.
- 91. DOM NR 6, mur., 2 poł. XIX i pocz. XX w.
- 92. DOM NR 7, 2 poł. XIX w.
- 93. DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

94. DOM NR 9, ob. Bank Spółdzielczy, mur., ok. poł. XIX w.
95. DOM NR 10, mur., 2 poł. XIX w.
96. DOM NR 11, mur., 2 ćw. XIX w.
97. DOM NR 12, mur., ok. poł. XIX w.
98. DOM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.
99. DOM NR 14, mur., 1 ćw. XX w.
100. DOM NR 15, mur., pocz. XX w.
101. DOM NR 16, mur., pocz. XX w.
102. DOM NR 17, mur., ok. poł. XIX w.
103. ZESPÓŁ DOMU NR 18 :
- a. dom, mur., ok. poł. XIX w.,
 - b. budynek gospodarczy, mur./szach., 2 poł. XIX w.
104. DOM NR 19, mur., k. XIX w.
105. DOM NR 20, mur., 1 ćw. XX w.
- 105 a. POMNIK, 1954 r.
- ul. T a r g o w i s k o :
106. DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.
107. DOM NR 2, mur., p. XX w.
108. DOM Nr 3, mur., l. 10-te XX w.
109. DOM Nr 4, mur., l. 20-te XX w.
110. ZESPÓŁ DOMU Nr 6 ;
- a. dom, mur., l. 20-te XXw.,
 - b. budynek gospodarczy, mur./drew., 1 ćw. XX w.
111. DOM Nr 8, mur., 2 poł. XIX w., l. 20-te XX w.
112. DOM Nr 9, mur., k. XIX w.
113. DOM nr 10, mur., k. XIX w.
114. DOM Nr 11, mur., l.20-te XX w.
115. DOM Nr 13, mur., l.20- te XX w. (wł. U. G.)
116. DOM Nr 15, mur., pocz. XX w.,
117. DOM Nr 16, mur./ szach./drew.,2 poł. XIX w., przebud.

118. DOM Nr 19, mur., 2 poł. XIX w., l. 20-te XX w.

119. DOM Nr 20, mur., k. XIX w.

120. ZESPÓŁ DOMU Nr 21 ;

a. dom , mur., l. 10-te XX w.,

b. stodoła, mur., l. ćw. XX w.

121. STODOŁA, mur., l. ćw. XX w.

ul. 700 – L e c i a ;

122. DOM nr 1, mur., k. XIX w.

123. ZESPÓŁ DOMU Nr 2 ;

a. dom, mur., ok. poł. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, l. ćw. XX w.

124. ZESPÓŁ DOMU Nr 3 ;

a. dom, mur., k. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., l. ćw. XX w.

125. STODOŁA, mur., k. XIX w. (nie istnieje)

126. DOM Nr 7, mur., pocz. XX w.

127. DOM Nr 8, mur., l. ćw. XX w.

ul. W i o s n y L u d ó w ;

128. STODOŁA, mur., k. XIX w.

129. ELEKTROWNIA , ob. dom , ul. Górki 1, mur., l. 20-te XX w. (wł. U. G.)

130. ZESPÓŁ MŁYNA, ul. Kolejowa 4:

a. młyn, mur., pocz. XX w.,

b. spichlerz, mur., pocz. XX w.,

c. dom, mur., pocz. XX w.

131. BUDYNEK PRZEMYSŁOWY I STOLARNIA, ob. dom ul. Kolejowa 13, mur., l. ćw. XX w.

132. KUŹNIA, mur./drew., 1928 r.

133. CMENTARZ ŻYDOWSKI, XIX w.

ANTONIN

134. ZAGRODA Nr 36 ;
- a. dom, mur., pocz. XX w., (nie istnieje)
 - b. budynek gospodarczy, drew./ mur., pocz. XX w.,
 - c. ogrodzenie, mur., pocz. XX w. (nie istnieje)
135. DOM Nr 4, mur., pocz. XX w.
136. DOM Nr 6, mur., pocz. XX w.
137. DOM Nr 12, mur., pocz. XX w.
138. FIGURA MB, l. 20-ste XX w.
139. FIGURA MB, pocz. XX w.
140. DOM Nr 34, mur., pocz. XX w.

BIEŻDZIADÓW

141. KAPLICA FIL. P.W. MB NIEUSTAJĄCEJ POMOCY , mur., 1911 r., rozbud. w l. 90-tych XX w.,
142. ZESPÓŁ SZKOŁY ;
- a. szkoła, mur., 1 ćw. XX w.,
 - b. budynek gospodarczy, mur./drew., 1 ćw. XX w.
 - c. dom, I ćw. XX w.
143. OBERŻA, ob. dom nr 76, mur., 1912 r.
144. REMIZA OSP, mur., pocz. XX w. (wł. U. G.)
145. ZAGRODA Nr 48 ;
- a. dom, mur., pocz. XX w.,
 - b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.
146. DOM Nr 9, mur., 1931 r.
147. DOM Nr 11, mur., l. 20-te XX w.
148. BUDYNEK GOSPODARCZY, Nr 13, I ćw. XX w.
149. DOM Nr 16, l. 20-ste XX w.
150. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 23, mur., 1927 r.
151. DOM Nr 41, szach./drew., k. XIX w.

- 152. DOM Nr 82, mur., pocz. XX w.
- 153. DOM Nr 86, mur., l. 30-te XX w.
- 154. DOM Nr 93, mur., 1911 r.
- 155. DOM Nr 94, mur., l. 10-te XX w.
- 156. FIGURA NMP, l. 30-ste XX w.
- 157. KRZYŻ I TABLICA (przy kaplicy), II poł. XX w.

BRZÓSTKÓW

- 158. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA ;
 - a. kościół, mur., 1839-40, restaurowany i częściowo rekonstruowany po pożarze w 1913,
 - b. ogrodzenie z furką, mur., 1 poł. XIX w.,
 - c. zespół plebani:
 - plebania, mur., 1 poł. XIX w.,
 - stodoła, mur., k. XIX w.

- 159. ZESPÓŁ SZKOŁY;
 - a. szkoła, mur., 1 ćw. XX w. (wł. w połowie U. G.)
 - b. budynek gospodarczy, mur./drew., 1 ćw. XX w.

- 160. ZESPÓŁ DWORSKO – PARKOWY:
 - a. dwór, mur., 1780-1783 r.,
 - b. spichlerz, mur./glin., 1776 r., ok. 1820 r.,
 - c. masztalarnia, mur., ok. 1820 r.,
 - d. garaż, mur., ok. 1925 r.,
 - e. kuźnia, mur., p. XX w.,
 - f. park krajobrazowy, 1829 r.,
 - g. brama, mur., pocz. XX w.

- 161. ZAGRODA Nr 18 ;
 - a. dom, mur., 1925 r.
 - b. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

- 162. DOM Nr 20, mur., pocz. XX w.
- 163. DOM Nr 21, szach., poł. XIX w.

164. DOM Nr 36, mur., 1 ćw. XX w.
165. DOM Nr 338, mur., l. 30-te XX w.

CHRZAN

166. SZKOŁA, pocz. XX w.: (wł. U. G.)
167. ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO – Stacja Żerków :
dworzec, mur./ drewn., pocz. XX w.,
magazyn., pocz. XX w.
budynek gospodarczy, pocz. XX w.
budynek gospodarczy (szalet ?), pocz. XX w.
dom pracowników kolei, ul. Żerkowska 19 , mur., pocz. XX w.,
dom pracowników kolei, ul. Dworcowa 31 , mur., pocz. XX w.,
budynek gospodarczy przy ul. Żerkowskiej 19, mur., pocz. XX w.

168. BUDYNEK OSP, mur., 1927 r., (wł. U.G.)

169. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. rządcówka, ob. dom mieszkalny (dawn. nr 94), mur., k. XIX w.,
- b. budynek inwentarski, ob. dom mieszkalny, ul. Wodna 2, mur., k. XIX w., przebud.,
- c. czworak, ob. dom, ul. Wodna 4, mur., k. XIX w.

170. DOM ul. Leśna 1, mur., pocz. XX w. (dawniej Chrzan 15)
171. DOM ul. Długa 15, mur., pocz. XX w. (dawniej Chrzan 36)
172. DOM ul. Długa 36, mur., 1925 r. (dawniej Chrzan 49)
173. DOM ul. Długa 68, mur., 1 ćw. XX w. (dawniej Chrzan 67)
174. DOM ul. Sportowa 4, mur., 1 ćw. XX w. (dawniej Chrzan 125)
175. DOM ul. Polna 4, mur., 1925 r. (dawniej Chrzan 132)
176. KRZYŻ, pocz. XX w.

CHWAŁÓW

177. ZAGRODA Nr 19 ;
a. dom, mur., 1931 r.,
b. stodoła, drewn., l. 30-te XX w.

178. ZAGRODA Nr 1,
a. dom, mur., 1928 r.
b. budynek inwentarski, II ćw. XX w.
179. DOM Nr 4, mur., 1927 r.
180. DOM Nr 14, mur., 1926 r.

DOBIESZCZYŻNA

181. ZESPÓŁ SZKOŁY, I ćw. XX w. (wł. U.G.);
a. szkoła, mur., pocz. XX w.
b. ogrodzenie, mur., pocz. XX w.
182. PRZEDSZKOLE, mur., l. 20-te XX w.
183. REMIZA OSP, ob. Biblioteka, mur., l. 30-te XX w. (wł. U. G.)
184. ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:
a. dwór, ob. klasztor Sióstr Salezjanek, mur., pocz. XX w.,
b. park krajobrazowy, pocz. XX w.,
f o l w a r k ;
c. obora, mur./kam., 4 ćw. XIX w.,
d. spichlerz, ob. sklep, mur., 4 ćw. XIX w., (wł. U. G.)
e. gorzelnia, mur., k. XIX w.
185. DOM Nr 81, mur., p. XX w.
186. DOM Nr 18, p. XX w.
187. DOM (czworak) 78A, pocz. XX w.
188. POMNIK (poległych w wojnach światowych), l. 40-ste XX w.
189. DOM (dawn. Poczta) Nr 80, mur., l. 20-ste XX w

GĄSIORÓW

190. ZESPÓŁ FOLWARCZNY :
a. obora, mur., 1 ćw. XX w.,
b. budynek inwentarski, mur., p. XX w.,
c. 3 dwojaki, ob. domy nr; 1, 2 i 3, mur., pocz. XX w.,

- d. 2 czworaki, ob. domy nr; 4 i 5, mur., pocz. XX w.,
- e. skrytki lokatorskie, mur., pocz. XX w.

GĘCZEW

- 191. DOM Nr 1, mur., pocz. XX w.
- 192. BUDYNEK MIESZKALNO- GOSPODARCZY, mur., l.10-te XX w.
- 193. DOM Nr 8, mur., l. 20-te XX w.

KAMIENÍ

- 194. DOM, Nr 55, II ćw. XX w.
- 195. ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:
 - a. biurowiec na fundamentach dworu, mur., 3 ćw. XIX w., zupełnie przebudowany ,
 - b. park (pozostałość), 3 ćw. XIX w.,
 - c. stajnia, ob. obora, mur., 3 ćw. XIX w., przebud.
 - d. obora, mur., 1 ćw. XX w.,
 - e. spichlerz, mur., 3 ćw. XIX w., przebud.,
 - f. stodoła, mur., pocz. XX w.,
 - g. magazyn nawozów i obora, mur., k. XIX w., przebud.,
 - h. kuźnia, mur., 1 ćw. XX w.,
 - i. brama wjazdowa, mur., k. XIX w.,
 - j. czworak, ob. dom nr 6, mur., 1 ćw. XX w.

LASKI

- 196. POZOSTAŁOŚĆ ZESPOŁU FOLWARCZNEGO;
 - a. budynek inwentarski, mur., k. XIX w., przebudowany.

KOMORZE PRZYBYSŁAWSKIE

- 197. SZKOŁA (?), ob. dom nr 2, mur., k. XIX w.,
- 198. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:
 - a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - b. park krajobrazowy, poł. XIX w.,
 - c. ogrodzenie, mur., ok. 1890 r.,
 - d. ogrodzenie pomiędzy parkiem a folwarkiem,
 - e. brama główna parkowa, ok. 1890 r.

f o l w a r k :

- a. budynek gospodarczy przy rządówce, mur., ok. 1890 r.,
- b. budynek mieszkalno-gospodarczy, ob. dom nr 2, mur., k. XIX w., przebud.,
- c. budynek gosp., ob. garaż przy budynku nr 2, mur., k. XIX w., przebud.,
- d. obora, mur., k. XIX w.,
- e. obora, mur., k. XIX w., przebud.,
- f. stodoła, mur., pocz. XX w.,
- g. stodoła, mur., k. XIX w., przebud.,
- h. spichlerz, mur., ok. 1880 r.,
- i. wozownia, mur./drew., pocz. XX w.,
- j. kuźnia i stolarnia, mur., 1 ćw. XX w.,
- k. garaż, ob. magazyn paliw, mur., pocz. XX w.,
- l. ciepłarnia w ogrodzie warzywnym, mur./szkło, k. XIX w.,
- ł. piwnica, mur. k. XIX w.,
- m. piwnica, mur. k. XIX w.,
- n. zespół cukrowni:
 - cukrownia, mur., ok. 1890 r.,
 - budynek mieszkalny, mur., ok. 1890 r.
- o. budynek mieszkalno (zarządcy)-gospodarczy (ob. dom nr 65)

k o l o n i a m i e s z k a l n a ;

- a. czworak, ob. dom nr 6, mur., XIX/XX w.,
- b. czworak, ob. dom nr 58, mur., l. 30-te XX w.,
- c. dwojak, ob. dom nr 8, mur., 1 ćw. XX w.,
- d. dwojak, ob. dom nr 14, l. 30-te XX w.
- e. dwojak, ob. dom nr 53, l. 30-te XX w.
- f. dwojak, ob. dom nr 52, l. 30-te XX w.
- g. dwojak, ob. dom nr 49, l. 30-te XX w.
- h. trojak, ob. dom nr 61, mur., 1 ćw. XX w.,
- k. dwojak, ob. dom nr 51, mur., 1938 r.,
- l. dwojak, ob. dom nr 54, mur., ok. 1940 r.,
- ł. budynek gospodarczy, nr 54, mur., ok. 1938 r.
- m. budynek gospodarczy, nr 51, l. 30-ste XX w.
- n. budynek gospodarczy, nr 52, l. 30-ste XX w.

199. ZAGRODA Nr 14 ;
a. dom , mur., k. XIX w.,
b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,
200. ZAGRODA Nr 18, ;
a. dom, mur., l. 20-te XX w.,
b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.
201. DOM i sklep Nr 5, mur., 1987 r.
202. DOM Nr 6, mur., 1910 r.
203. DOM Nr 7, mur., 1928 r.
204. DOM Nr 35, mur., 1928 r.
205. ZAGRODA Nr 3, l. 30-ste XX w.
a. dom
b. budynek gospodarczy
206. FIGURA MB, l. 20-ste XX w.
207. FIGURA NMP, pocz. XX w.
208. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 60, XIX/XX w.

KRETKÓW

209. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH;
a. kościół, mur., XVIII/XIX w.,
b. kaplica z kostnicą, mur., k. XIX w., przebud., l. 80-te XX w.,
c. ogrodzenie z bramą, mur./ metal, k. XIX w.,
zespół plebani:
d. plebania, mur., 4 ćw. XIX w.,
e. budynek gospodarczy, mur., kon. XIX w.
f. cmentarz przykościelny, II ćw. XIX w.
g. nagrobek (na cmentarzu przykościelnym)
h. nagrobek (na cmentarzu przykościelnym, 1915 r.
210. ZESPÓŁ SZKOŁY;
a. szkoła, mur., k. XIX w.,
b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.

211. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY :

- a. dwór, mur., k. XVIII w., 1 ćw. XIX w., częściowo rozebrany w 1882 r.,
- b. park krajobrazowy, XVIII i XIX w.,
- f o l w a r k :
- c. rządówka, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. stajnia z wozownią, mur., II poł. XIX w.,
- e. obora, mur., pocz. XX w.,
- f. obora, mur., 4 ćw. XX w.,
- g. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.,
- h. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.,
- i. spichlerz, mur., 3 ćw. XIX w.,
- j. pozostałości oranżerii, k. XIX w.,
- k. pozostałości ogrodzenia, mur., k. XIX w.,
- l. piwnica, mur., pocz. XX w.

212. CMENTARZ PARAFIALNY, II poł. XIX w.

- a. nagrobek (na cmentarzu parafialnym), pocz. XX w.

213. FIGURA ŚW. ANTONIEGO, 1946 r.

214. FIGURA MB, pocz. XX w.

215. 2x GROBOWIEC, I ćw. XX w.

216. GROBOWIEC, II ćw. XIX w.

217. KAPLICZKA, pocz. XX w.

218. KRZYŻ, I ćw. XX w.

219. KRZYŻ, I ćw. XX w.

220. DOM, Nr 16, 1935 r.

LISEW

221. ZESPÓŁ SZKOŁY Nr 27:

- a. szkoła, mur., 1 ćw. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.,
- c. stodoła, drew., 1 ćw. XX w.

222. ZAGRODA Nr 15 ;

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.,
- c. stodoła, drew., pocz. XX w.

223. ZAGRODA Nr 26;

- a. dom, mur., pocz. XX w.,

224. DOM Nr 4, mur., 1929 r.

225. KRZYŻ przy domu Nr 4, I ćw. XX w.

226. DOM Nr 17, mur. pocz. XX w.

227. DOM Nr 25, mur., I ćw. XX w.

228. DOM Nr 23, mur., I. 30-ste XX w.

229. DOM Nr 43, mur., 1929 r.

229. KAPLICZKA przy domu Nr 44, mur., I. ćw. XX w.

230. DOM Nr 53, mur., 1911 r.

231. BUDYNEK INWENTARSKI, Nr 54, II ćw. XX w.

232. BUDYNEK INWENTARSKI Nr 41, II ćw. XX w.

233. ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO :

- a. dom młynarza, szach./glin./ drew., k. XIX w.,
- b. młyn, mur., 1910 r.,
- c. budynek gospodarczy, mur./kam./ drew., pocz. XX w.

234. ZESPÓŁ KUŹNI Nr 24:

- a. kuźnia, mur., 1934 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., I. 30-te XX w.

LGÓW

235. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. NARODZENIA N.P.MARII ;

- a. kościół, drew., 2 poł. XVII w., kaplica Gorzeńskich z 1 poł. XIX w., przybudówka 1901 r.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur. 1 poł. XIX w.

236. ZESPÓŁ SZKOŁY ;

- a. szkoła, mur., k. XIX w., (wł. w połowie U. G.)
- b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,

237. POZOSTAŁOŚĆ ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO ;

- a. park, pocz. XIX w.,
- b. obora, mur., k. XIX w., (ruina),
- c. kurnik, ob. dom mieszkalny nr 4, mur., k. XIX w., przebudowany na dom w l. 10-tych XX w.,
- d. brama, mur., k. XIX w.,
- f o l w a r k ;
- e. rządcówka, mur., k. XIX w.,
- f. spichlerz – obora, ob. owczarnia, mur., k. XIX w.,
- g. stodoła, mur., k. XIX w., przebudow.,
- h. kuźnia, mur., pocz. XX w.,
- k o l o n i a m e s z k a l n a ;
- i. czworak, ob. dom nr 17, mur., 1914 r.,
- k. dwojak, mur., k. XIX w., przebud.,
- l. czworak, mur., pocz. XX w.

238. KRZYŻ, I ćw. XX w.,

239. ZAGRODA – wł. Lasy Państwowe;

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

LUBINIA MAŁA

240. ZESPÓŁ SZKOŁY ;

- a. szkoła, mur., pocz. XX w., (wł. U. G.)
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.,
- c. piwnica, mur./ kam., pocz. XX w.

241. GOSPODA, (pozostałość), ob. dom nr 2, mur., k. XIX w.

242. POZOSTAŁOŚĆ ZESPÓŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO:

- a. dwór (rządówka ?), ob. dom nr 97, drewn., 1 poł. XIX w., (wł. U. G.)
- b. park, 1 poł. XIX w.,
- c. czworak nr 98, mur., 1916 r.,
- d. skrytki lokatorskie nr 98, mur., ok. 1916 r.
- e. skupisko zabytkowych dębów/grodzisko, X - XVI w., XIX w.

243. ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI :

- a. leśniczówka, od 1938 r. kościół parafialny p. w. św. Andrzeja Boboli, mur. k. XIX w., przebud. l. 30-te XX w.
 - b. budynek gospodarczy, ob. dom mieszkalny nr 92, mur., k. XIX w. (wł. U. G.)
 - c. dom pracowników leśnych, ob. dom nr 93, mur., k. XIX w.
244. DOM Nr 4, szach./ drewn., k. XIX w.
245. DOM Nr 16, mur., k. XIX w.
246. DOM, Nr 69, póź. stolarnia, mur., pocz. XX w.

LUDWINÓW

247. ZESPÓŁ SZKOŁY: (wł. U. G.)
- a. szkoła, mur., 1894-6 r.,
 - b. budynek gospodarczy, mur./drewn., k. XIX w.,
 - c. piwnica, mur., k. XIX w.
248. DOM Nr 5, mur., 1905 r.
249. DOM Nr 6, mur., l. 10-te XX w.
250. DOM Nr 10, drewn., pocz. XX w.
251. DOM Nr 26, mur., pocz. XX w.
252. DOM Nr 30, mur. pocz. XX w.
253. DOM Nr 33, mur., l. 10-te XX w.
254. DOM Nr 74, mur., 1 ćw. XX w.
255. DOM nr 89, mur., l. 20-te XX w.
256. OBORA, Nr 60, mur., 1938 r.
257. KAPLICZKA, 1948 r.
258. KAPLICZKA, Nr 60, mur. 1946 r., figury drewn. kon. XIX w.
259. STODOŁA, Nr 60, 1938 r.
260. BUDYNEK INWENTARSKI, Nr 10, II ćw. XX w.
261. STODOŁA, Nr 10, pocz. XX w.

MINISZEW

262. ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY ;

- a. dwór., 1 poł. XIX w., przebud. w 1930 r.,
 - b. park krajobrazowy, 1 poł. XIX w.,
 - c. lodownia, mur. l. 20-te XX w.,
 - d. rzeźba lwa, I ćw. XX w.
- f o l w a r k ;
- e. obora, mur., pocz. XX w.,
 - f. stodoła, mur., pocz. XX w.,
 - g. kuźnia , mur., pocz. XIX w.,
 - h. studnia, mur., k. XIX w., korona cembrowiny XX w.
 - i. brama główna, mur., 1 ćw. XX w.,
 - j. trojak, mur., 1 ćw. XX w.,
 - k. budynek gospodarczy przy trojaku, mur., 1 ćw. XX w.

263. DOM, Nr 34, pocz. XX w.

264. BUDYNEK GOSPODARCZY (OB. ŚWIETLICA), pocz. XX w.

265. KAPLICZKA (grota), l. 30-ste XX w.

PARUCHÓW

266. KRZYŻ, 1929 r

PAWŁOWICE

267. ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY ;

- a. rządówka, mur., pocz. XX w.,
 - b. park, pocz. XX w.,
 - c. dom mieszkalny, mur., pocz. XX w.,
 - d. stajnia, mur., pocz. XX w.,
 - e. obora, mur., pocz. XX w.,
- k o l o n i a m i e s z k a l n a :
- f. 2 dwojaki , ob. domy nr : 4 i 5, mur., pocz. XX w.,
 - g. 2 czworaki, ob. domy nr ;6 i 7, mur., pocz. XX w.,
 - h. budynek gospodarczy przy nr 7, mur., pocz. XX w,
 - i. budynek gospodarczy przy nr 6, mur., pocz. XX w.

268. KRZYŻ, kon. XIX w.

PODLESIE

269. POZOSTAŁOŚĆ ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO :

a. oficyna, mur., k. XIX w., przebudowana.,

b. park, k. XIX w.,

f o l w a r k ;

c. obora, mur., k. XIX w.,

k o l o n i a m i e s z k a l n a ;

e. sześciorek, ob. dom nr 3, mur. pocz. XX w., przebud.,

f. trojak, ob. dom nr 4, mur., pocz. XX w.,

g. trojak, ob. dom nr 5, mur., 1 ćw. XX w.,

270. KOLUMNA PO FIGURZE, pocz. XX w.

POGORZELICA

271. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I N.M.P.
MATKI KOŚCIOŁA ;

a. kościół, mur., 1880 r

b. ogrodzenia z bramą, mur., 4 ćw. XIX w.,

c. plebania, mur., 1880 r.

d. cmentarz przykościelny, 1880 r.

e. kaplica (kostnica), kon. XIX w.

f. kapliczka NMP, I ćw. XX w.

g. nagrobek na cmentarzu, kon. XIX w.

h. piwniczka, I ćw. XX w.

272. ZESPÓŁ SZKOŁY :

a. szkoła, mur., 1 ćw. XX w.,

b. szalety, mur., 1 ćw. XX w.

c. piwnica, I ćw. XX w.

273. ZESPÓŁ FOLWARCZNY ;

- a. rządcówka, mur., pocz. XX w.,
- b. obora, mur., pocz. XX w.,
- c. chlewnia, mur., pocz. XX w.,
- d. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.,
k o l o n i a m i e s z k a l n a ;
- e. czworak, ob. dom nr 4, mur., 1 ćw. XX w.,
- f. sześciorak, ob. dom nr 5, mur., 1 ćw. XX w.,
- g. ośmiorak, ob. dom nr 6, mur./., 1 ć. XX w.

274. ZAGRODA Nr 32;

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. stodoła, mur., pocz. XX w.

275. MOST, mur./ żelb./ kam., 1 ćw. XX w.

276. CMENTARZ PARAFIALNY, I ćw. XX w.

277. BRAMA CMENTARZA, XIX/XX w.

278. POMNIK, XIX/XX w.

279. KRZYŻ PRZYDROŻNY, II ćw. XX w.

PRUSINÓW

280. POZOSTAŁOŚĆ ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO ;

- a. dwór, mur., poł. XIX , k. XIX w.,
- b. park krajobrazowy, poł. XIX w.

281. DOM Nr 21, mur., pocz. XX w.

282. ZAGRODA, Nr 27, II ćw. XX w.

- a. dom
- b. budynek inwentarski

283. DOM, Nr 18, II ćw. XX w.

PRZYBYSŁAW

284. SZKOŁA, mur., l. 30-te XX w.

285. FIGURA św. Rocha, I ćw. XX w.

286. BUDYNEK GOSPODARCZY nr 6, l. 30-ste XX w.

287. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY ;

- a. dwór, mur., poł. XIX w., przebud. I 20-te XX w.,
- b. park krajobrazowy, poł. XIX w.,
- c. ogrodzenie z bramą wjazdową, mur., I 20-te XX w.,
- d. kapliczka w ogrodzeniu parku, I ćw. XX w.

f o l w a r k ;

- e. rządcówka, mur., ok. 1890 r.,
- f. obora, mur., k. XIX w.,
- g. owczarnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- h. stodoła, mur., 1890-95 r.,
- i. stodoła, mur., ok. 1890-95 r.,
- j. stodoła (ruina), mur., koniec XIX w.
- k. stodoła, mur., 1890 - 1895 r.
- l. spichlerz, mur., 4 ćw. XIX w.,
- m. gorzelnia, mur., I ćw. XX w.,
- n. kuźnia, mur., k. XIX w., przebud.,
- o. waga, mur., I ćw. XX w.,
- p. ogrodzenie, mur., k. XIX w.,

k o l o n i a m i e s z k a l n a ;

- a. dom mieszkalny, nr 13, mur., IV ćw. XIX w.,
- b. dom mieszkalny nr 6., mur., IV ćw. XIX w.,
- c. dwojak, nr 7, mur., k. XIX w.,
- d. dom mieszkalny, ob. dom nr 8, mur., 4 ćw. XIX w., przebud.,
- e. ośmiorak, nr 12, mur., pocz. XX w.,
- f. dom mieszkalny, nr 10, mur., k. XIX w., 1917 r.,
- g. dwojak, nr 9, mur., 1926 r.,
- h. dwojak, mur., ob. dom nr 14., I ćw. XX w.
- i. dwojak, nr 15, mur., 1938 r.,
- j. dwojak, ob. dom nr 11, mur., I ćw., XX w.,
- k. trojak, nr 16, mur., I 30-te XX w.,
- l. budynek gospodarczy, mur., 1937 r.,
- m. budynek gospodarczy, mur., I 30-te XX w.

288. ZESPÓŁ MLECZARNI :

- a. mleczarnia, mur., l. 20-te XX w., dom,
- b. ob. dom nr 17, mur., 1928 r.

RASZEWY

289. SZKOŁA, l. 20-te XX w., (wł. U. G.)

290. ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY ;

- a. pałac., mur., 1887-1890, ok. 1910-12 r.,
 - b. park krajobrazowy, 1890 r.,
- f o l w a r k :
- a. stajnia, mur., 1887 r.,
 - b. obora, mur., 1880-90 r.,
 - c. obora, mur., ok. 1892-5 r.,
 - d. stodoła, mur., ok. 1885 r.,
 - e. stodoła, mur., k. XIX w.,
 - f. spichlerz, mur., 1844 r.,
 - g. kurnik, mur., k. XIX w.,
 - h. ogrodzenie z bramą, mur., k. XIX w.,
 - i. stodoła polna, mur./drew., pocz. XX w.,
- k o l o n i a m i e s z k a l n a ;
- j. trojak, ob. dom nr 66, mur., k. XIX w.,
 - k. dwojak, ob. dom nr 65, mur., k. XIX w.

291. DOM Nr 3, mur., 1 ćw. XX w.

SIERSZEW

292. KAPLICA FIL., mur., pocz. XX w.,

293. ZESPÓŁ SZKOŁY ;

- a. szkoła mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur./drew., pocz. XX w.

294. ZESPÓŁ OBERŻY ;

- a. dom, ob. nr 3, mur., 1 ćw. XX w.,
- b. oberża, ob. dom nr 4, mur., 1 ćw. XX w.,
- c. budynek gospodarczy, mur./kam., 1 ćw. XX w.,
- d. budynek gospodarczy, 1 ćw. XX w.

- 295. DOM nr 7, mur., pocz. XX w.
- 296. DOM nr 8, mur., pocz. XX w
- 297. DOM Nr 10, szach., k. XIX w.
- 298. DOM Nr 11, kam. polny łamany, 4 ćw. XIX w.
- 299. DOM Nr 13, mur., pocz. XX w.
- 300. BUDYNEK INWENTARSKI, nr 7, pocz. XX w.

ŚMIEŁÓW

- 301. SZKOŁA, ob. budynek mieszkalny, mur., 1 ćw. XX w.

302. ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY ;

- a. pałac, mur., wzniesiony w 1797 r., wg proj. Arch. St. Zawadzkiego,
- b. park krajobrazowy, 1797 r.,
- c. pozostałości grotty, kamień polny 4 ćw, XIX w.,
- d. oranżerie, mur./szkło poł. XIX w.,
- e. garaż, mur., pocz. XX w.,
- f. ogrodzenie z 2 bramami, mur., p. XIX w.,
- g. zespół mielcuha:
- h. mielcuch, mur., pocz. XIX w.,
- i. 2 budynki gospodarcze, mur., pocz. XIX w.,
- f o l w a r k ;
- j. stajnia koni fornalskich, mur., ok. 1800 r. i 1904 r.,
- k. stajnia cugowa, mur., pocz. XX w.,
- l. obora- wolarnia, mur., k. XIX w.,
- m. obora, mur., pocz. XX w.,
- n. obora, mur., l. 30-te XX w.,
- o. stodoła, mur., 1897 r.,
- p. spichlerz, mur., ok. 1800 r.,
- q. gorzelnia, mur., 1901 r.,

- r. stelmacharnia i kuźnia, mur., k. XIX w., przebud. XX w.,
- s. sieczkarnia, mur., pocz. XX w.,
- t. ogrodzenie, mur., p. XX w.,
- k o l o n i a m i e s z k a l n a ;
- u. dom pracowników folwarku, mur., 1 ćw. XX w.,
- v. 5 dwojaków, ob. dom nr: 6,7,12 i 14, mur., 1 ćw. XX w.,
- w. 2 trojaki, ob. domy nr : 5 i 10, mur., 1 ćw. XX w.,
- x. sześciorak, ob. dom nr 13, mur., k. XIX w.,
- y. budynek gospodarczy przy nr 10, mur., 1 ćw. XX w.

303. KUŹNIA, ob. KAPLICA P.W. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ, mur., poł. XIX wieku, kaplica od 1927 r.,

SUCHA

304. ZESPÓŁ MŁYNA PAROWEGO :

- a. młyn parowy, mur., pocz. XX w.,
- b. dom młynarza, mur., pocz. XX w.,
- c. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

305. OBORA Nr 7., pocz. XX w.

306. DOM Nr 11., pocz. XX w.

SZCZONÓW

307. ZAGRODA Nr 30;

- a. dom, mur., l. 10-te XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., l. 10-te XX w.
- c. figura, I ćw. XX w.

212. DOM Nr 4, szach./ dREW., k. XIX w.,

213. DOM Nr 6, mur., 1931 r.

214. DOM Nr 10, mur., 1 ćw. XX w.,

215. DOM Nr 17, mur., II ćw. XX w.

216. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 27, mur., 1927 r. (l. 40-ste XX w.), przebud.

217. BUDYNEK INWENTARSKI Nr 17., II ćw. XX w.

STĘGOSZ

- 218. SZKOŁA, mur., 1 ćw. XX w.; (wł. U. G.)
- 219. DOM Nr 62., XIX/XX w.,
- 220. DOM Nr 63, mur., 1 ćw. XX w.
- 221. DOM Nr 65, mur., l. 20-te XX w.
- 222. DOM Nr 82, mur., 1926 r.
- 223. DOM nr 88, szach./drew., k. XIX w.
- 224. FIGURA, l. 30-ste XX w. i późn.

ŻERNIKI

- 225. DOM Nr 3, mur., l. 30-te XX w.
- 226. DOM Nr 4, mur., pocz. XX w.
- 227. DOM Nr 10, mur., 1 ćw. XX w.
- 228. DOM Nr 14, mur., 1921 r.
- 229. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 17, mur., 1933 r.
- 230. DOM nr 29, mur., 1936 r.
- 231. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 35, mur., 1894 r.
- 232. DOM nr 38, mur., l. 20-te XX w.
- 233. DOM Nr 45, mur., 1930 r.

ŻÓLKÓW

- 234. ZESPÓŁ FOLWARCZNY :
 - a. stajnia, wolarnia i paszarnia, ob. obora, mur., ok. 1910 r.,
 - b. gołębnik- kurnik, mur., ok. 1920 r.,
 - c. stodoła, mur., ok., 1910 r.,
 - d. gorzelnia, mur., ok. 1910 r.,
 - k o l o n i a m i e s z k a l n a ;
 - e. dwojak, ob. dom nr 19, mur., pocz. XX w.,
 - f. 2 trojaki, ob. domy nr: 20 i 21, mur., pocz. XX w.,

4.3 Obiekty ruchome z terenu gminy wpisane do rejestru zabytków.

BRZÓSTKÓW

- wyposażenie kościoła parafialnego, nr rej. 76/Wlkp/B z 7. 02. 1975 r. i 25. 10. 2005 r.

GĘCZEW

- figura przydrożna św. Wawrzyńca, nr rej. 315/B z 26. 03. 1974 r.

KRETKÓW

- wyposażenie kościoła, nr rej. 339/B z 14. 06. 1974 r.
- cmentarz, nagrobek ks. Klaudiusza Antoniego Pochard, nr rej. 340/B z 14. 06. 1974 r.

LGÓW

- wyposażenie kościoła, nr rej. 367/B z 14. 02. 1975 r.

ŚMIEŁÓW

- wystrój pałacu i oficyn, nr rej. 377/B z 6. 03. 1975 r.
- polichromie pałacu, nr rej. 139/B/Ka z 12. 01. 1955 r.

ŻERKÓW

- kaplica cmentarna, nr rej. 378/B z 6. 03. 1975 r.;
- wyposażenie kościoła parafialnego p. w. św. Stanisława Bpa, nr rej. 130/Ka z 11. 09. 1951 i 379/B z 12. 03. 1975 r.

4.4. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków).

KOMORZE PRZYBYSŁAWSKIE

- zespół dworski, nr rej. 518/A z 22. 06. 1990 r.:
 - a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - b. park krajobrazowy, poł. XIX w.,
 - c. ogrodzenie z 2 bramami, mur., ok. 1890 r.,
 - d. szklarnia, II poł. XIX w.

BRRZÓSTKÓW

- zespół dworski, nr rej. 1 poł. XIX, nr rej. 406/Wlkp/A:
 - a. dwór, dec. z 12.05.1954
 - b. spichrz, dec. z 13.09.1964
 - c. park z otaczającymi łąkami, dec. z 21.08.2006

PRZYBYSŁAW

- zespół dworski, nr rej. 520 z 31. 12. 1990 r.

RASZEWY

- zespół pałacowy, nr rej. 1391/A z 24. 02. 1973 r.

ŚMIEŁÓW

- zespół pałacowy

- pałac, nr rej. Kl.IV-73/19/52 z 11. 03. 1952 r.

- park, nr rej. Kl.IV-73/121/54 z 12. 07. 1954 r.

- budynki folwarczne (przy zespole pałacowym), k. XVIII w., nr rej. Kl.III-885/13/61 z 27. 12. 1961 r.

ŻERKÓW

- układ urbanistyczny, nr rej. 664/A z 15. 03. 1993 r.

5. Zabytki archeologiczne.

5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy.

Na terenie gminy znajduje się 8 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:

- osada schyłkowego neolitu-wczesna epoka brązu, KP, punkt osadniczy KŁ, Lgów, stan. arch. nr 2, AZP 59-33/47, nr rej. 1641/A z 10. 12. 1974
- grodzisko, Lubinia Mała, stan. arch. nr 15, AZP 61-34/24, nr rej. 1470/A z 28. 09. 1973
- grodzisko, Lubinia Mała, stan. arch. nr 16, AZP 61-35/78, nr rej. 1469/A z 27. 09. 1973
- osada OWR, Prusinów, stan. arch. nr 3, AZP 60-35/35, nr rej. 485/A z 27. 10. 1986
- grodzisko PŚ, Raszewy, stan. arch. nr 1, AZP 59-34/60, nr rej. 1467/A z 27. 09. 1973
- osada WŚ, Śmiełów, stan. arch. 1, AZP 58-33/24, nr rej. 1472/A z 28. 09. 1973
- osada OWR, Śmiełów, stan. arch. 3, AZP 58-34/33, nr rej. 1473/A z 28. 09. 1973
- grodzisko, Żółków, stan. arch. nr 5, AZP 60-34/79, nr rej. 1476/A z 29. 09. 1973
- układ urbanistyczny, nawarstwienia kulturowe, Żerków, AZP 60-34, nr rej. 664/A z 15. 05. 1993.

5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej.

- grodzisko, Lubinia Mała, stan. arch. nr 15, AZP 61-34/24, nr rej. 1470/A z 28. 09. 1973

- grodzisko, Lubinia Mała, stan. arch. nr 16, AZP 61-35/78, nr rej. 1469/A z 27. 09. 1973
- grodzisko PŚ, Raszewy, stan. arch. nr 1, AZP 59-34/60, nr rej. 1467/A z 27. 09. 1973
- grodzisko, Żółków, stan. arch. nr 5, AZP 60-34/79, nr rej. 1476/A z 29. 09. 1973

5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków.

Istotną częścią dziedzictwa kulturowego są zabytki archeologiczne. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące, jak i luźno znajdowane skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz.U. 96.120.564 ze zmianami) określa je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Zgodnie z zapisami w polskim prawie zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. nr 162, poz. 1568 ze zmianami).

Zasadniczą metodą rejestracji stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje całościowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez badania powierzchniowe terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Jednakże trzeba wyraźnie zaznaczyć, że zbiór zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych w ramach programu AZP, nie jest ostateczny. Badania powierzchniowe nie są metodą doskonałą rejestracji stanowisk, a zwłaszcza wyznaczania ich zasięgów. Z tego względu proces ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest otwarty i ciągle uzupełniany w ramach archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP, mimo swojej niejednokrotnie ułomności, jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o danym terenie.

Obszar gminy Żerków znajduje się na ośmiu obszarach AZP: 58-34, 59-33, 59-34, 59-35, 60-33, 60-34, 60-35, 61-35

Na terenie gminy zostały zarejestrowane 354 stanowiska archeologiczne, wyróżnione przede wszystkim na podstawie badań powierzchniowych w ramach akcji Archeologiczne Zdjęcie Polski, oraz w pojedynczych przypadkach zaewidencjonowanych przy okazji badań wykopaliskowych, zapisków archiwalnych i prac związanych z realizacjami różnego rodzaju inwestycji dając obraz osadnictwa pradziejowego terenu analizowanej gminy.

Najpełniejszy obraz dawnego osadnictwa zawiera wykonana Gminna Ewidencja Stanowisk Archeologicznych. Składa się ona z mapy w skali 1: 25 000 z naniesionym rozmieszczeniem poszczególnych stanowisk oraz kart GEZ z podstawowymi informacjami odnoszącymi się do każdego ze stanowisk.

Wspomniane osadnictwo rozmieszczone jest w większych lub mniejszych skupiskach na większości obszaru gminy i jest wyraźnie związane z ciekami wodnymi.

Brak osadnictwa widoczny jest w północnej części gminy, na terenach ciągnących się wzdłuż rzeki Warty (obszary AZP 58-33 i 58-39). Stanowiąca północną granicę gminy rzeka Warta, która oprócz tego, że była źródłem wody niezbędnej do codziennego funkcjonowania była także niezwykle ważnym i wygodnym szlakiem komunikacyjnym, a więc stwarzała także sprzyjające warunki do osadnictwa.

Zauważalny jego brak wynika tu częściowo zapewne z warunków terenowych, gdzie rozlewiska Warty w jej sąsiedztwie uniemożliwiały dawne osadnictwo, jednak zdecydowanie ważniejszym powodem braku zarejestrowania stanowisk archeologicznych na wymienionych obszarach jest niedoskonałość przeprowadzonych badań powierzchniowych. Świadczy o tym fakt braku jakiegokolwiek zarejestrowanego bytowania społeczności ludzkich w miejscach dla niego wyjątkowo dogodnych. Przykładem może tu być okolica miejscowości Pogorzeli, choć z przekazów historycznych rysuje się jej bogata przeszłość, zwłaszcza w okresie średniowiecza, brak tu jakichkolwiek zarejestrowanych śladów archeologicznych. Stanowiska na pozostałym obszarze gminy związane są natomiast z mniejszymi ciekami wodnymi, w tym przede wszystkim rzeką Lutynią i jej dopływami oraz innymi ciekami wpadającymi bezpośrednio do Warty.

W związku z tym postulowana winna być, przynajmniej w przypadku tych dwóch obszarów (58-33, 58-34), weryfikacja uzupełniająca dotychczasowe wyniki badań powierzchniowych AZP.

Wyraźnie widoczny jest również brak zarejestrowanych stanowisk w dość szerokim otoczeniu Żerkowa oraz na terenach kompleksów leśnych znajdujących się na obszarze gminy. Jednak w tym drugim przypadku jest to zrozumiałe, ponieważ występowanie zwartej zalesienia,

które bardzo mocno ogranicza lub zupełnie uniemożliwia obserwacje powierzchniowe i stąd zapewne brak zaewidencjonowanych stanowisk.

Zarejestrowane stanowiska archeologiczne z terenu gminy Żerków w większości przypadków występują w większych lub mniejszych skupiskach rozciągających się wzdłuż niewielkich obecnie cieków wodnych.

Największym takim skupiskiem jest zespół stanowisk znajdujących się na terenie i wokół miejscowości Lgów, ciągnący się w kierunku wschodnim do miejscowości Gęczew, a na południe sięga nieprzerwanie aż do Bieździadowa.

Kolejne duże skupiska stanowisk archeologicznych rozmieszczone są wzdłuż rzeki Lutynia oraz jej dopływów znajdują się w miejscowościach: Stęgosz, Żółków, Lisew, Ludwinów, Podlesie, Raszewy, Brzóstków, na wysokości Antonina i Przybysławic. Duży zespół stanowisk znajduje się także na wschód od miejscowości Komorze, rozciągając się po obu stronach niewielkiego cieku wodnego, płynącego w kierunku Warty, równoległe do rzeki Proсны.

Biorąc pod uwagę ukształtowanie terenu jak i rozmieszczenie stanowisk wydaje się, że osadnictwo na całym obszarze gminy musiało być intensywniejsze niż wykazują to wyniki dotychczasowych badań AZP.

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	ilość	w tym wpisanych do rejestru
a. grodziska	4	4
b. osady	90	3
c. cmentarzyska	30	-
d. cmentarzyska/osady	3	-
e. ślady i punkty osadnicze	225	-
f. skarb	2	-
g. układ urbanistyczny	1	1
razem	354	8

Źródło: Gminna Ewidencja Stanowisk Archeologicznych.

Pod względem chronologicznym najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają mezolitu, środkowego okresu epoki kamienia, stanowiącego przejście od paleolitu do neolitu.² Z okresem tym związane są 4 stanowiska, z czego największą wartość przedstawia stanowisko w Podlesiu (AZP 60-34/100), określone funkcjonalnie jako osada.

² Epokę kamienia można ogólnie podzielić na 3 okresy: paleolit (starszą epokę kamienia), mezolit (środkową epokę kamienia) i neolit (młodsza epokę kamienia). Na terenie gminy nie zarejestrowano żadnych stanowisk archeologicznych z okresu paleolitu.

41 stanowisk z terenu gminy zostało określonych ogólnie na epokę kamienia, przy czym niemożliwe jest w tej chwili określenie do którego z okresów tej epoki należy je przyporządkować.

Bardzo licznie, bo w ilości 67, występują natomiast stanowiska z okresu młodszej epoki kamienia (ok. 4500-1800 lat p.n.e.), który reprezentowany jest głównie przez osady kultury amfor kulistych, których zarejestrowano aż 22 (najwięcej we Lgowie - 9 stanowisk, Brzószkowie – 4 stanowiska, Komorzu – 3, Rogaszycach, Antoninie i Przybysławiu po 2). Na drugim miejscu pod względem ilości stanowisk okresu neolitu znajduje się kultura pucharów lejkowatych z liczbą 12 zaewidencjonowanych stanowisk (po 2 stanowiska w Brzószkowie i Ludwinowie, po 1 w Bieżdziadowie, Chrzanie, Raszewach, Przybysławic, Antoninie i Lgowie). Po 1 stanowisku określono chronologicznie na okres kultury ceramiki sznurowej (ze Śmiełowa), na okres kultury ceramiki grzebykowo-dołkowej (ze Śmiełowa), na okres kultury lendzielskiej (z Przybysławic), na okres kultury ceramiki wstęgowej (z Komorza).

Natomiast 29 stanowisk zostało określonych ogólnie na okres neolitu, bez oznaczenia ich szczegółowej przynależności kulturowej (najwięcej ze Lgowa – 6 stanowisk, Ludwinowa – 3, Pawłowic, Chrzana, Przybysławic, Brzószkowa – po 2).

Znacznie większa intensyfikacja osadnictwa pradziejowego nastąpiła w epoce brązu i żelaza. Przykładem są tu relikty osadnictwa kultury unietyckiej w Żerkowie i Śmiełowie, osadnictwa określonego jako kultura przedłużycka ze Śmiełowa. Pojedyncze stanowisko kultury trzcinieckiej należącej do wczesnej epoki brązu, a określone funkcjonalnie jako osada zaewidencjonowano we Lgowie. Zdecydowanie najwięcej stanowisk należy do kultury lużyckiej (łącznie 128 faktów osadniczych), kultury przeworskiej (107 faktów osadniczych). Oprócz tego 25 faktów osadniczych zarejestrowano ogólnie na okres wczesnej epoki brązu, a 4 przyporządkowano chronologicznie do okresu wpływów rzymskich.

Z epoką żelaza związane są 4 stanowiska należące do kultury pomorskiej. Zarejestrowano je w Stęgoszy, Lisewie, Żerkowie i Podlesiu.

Dalszy rozwój osadnictwa nastąpił w okresie wczesnego średniowiecza (z okresem wczesnego średniowiecza powiązano 71 faktów osadniczych, natomiast z okresem późnego średniowiecza - 90), a zwłaszcza w okresie wielkiego procesu kolonizacyjnego w XIII i XIV wieku. Z tego okresu pochodzą pierwsze pisane wzmianki o Chrzanie, Dobieszczyźnie, Komorzu Przybysławskim, Kretkowie, Lgowie, Ludwinowie, Pawłowicach, Podlesiu, Przybysławic, Rogaszycach, Śmiełowie i Żerkowie. Natomiast najwcześniejszą metrykę posiada Pogorzelica, o której pierwszą wzmiankę zanotowano w roku 1187.

Natomiast z XV w. pochodzą pierwsze wzmianki o Brzószkowie, Lisewie, Lubini Małej, Raszewach i Stęgoszy.

Źródła pisane znajdują też odzwierciedlenie w materiałach archeologicznych.

Największą liczbę faktów osadniczych określono funkcjonalnie jako ślady lub punkty osadnicze. Zdecydowanie przeważają fakty osadnicze chronologicznie związane z kulturą łużycką i okresem wpływów rzymskich.

Na terenie gminy znajduje się 30 stanowisk określone wyłącznie jako cmentarzyska i 3 stanowiska określone jako cmentarzyska współwystępujące z osadnictwem. Zdecydowanie na terenie gminy przeważają cmentarzyska popielnicowe związane z kulturą łużycką. Mniej licznie występują cmentarzyska związane z kulturą przeworską. Jedynie z terenu Lisewa, Podlesia i Żerkowa znane są cmentarzyska kultury pomorskiej.

Natomiast wyłącznie z terenu miejscowości Chrzan pochodzi jedyne cmentarzysko szkieletowe z okresu wczesnego średniowiecza.

Powyższy przegląd osadnictwa odnosi się do wszystkich stanowisk archeologicznych (określonych funkcjonalnie jako osady, ślady i punkty osadnicze, cmentarzyska, skarby), przedstawia więc pełen (zgodnie z dostępnym obecnie poziomem badań) obraz osadnictwa na obszarze gminy Żerków.

Osadnictwo pradziejowe uzależnione było od warunków terenowych. Zasadnicze znaczenie miały tu przepływające ciekami wodne.

Zarejestrowane fakty osadnicze na tym obszarze skupiają się przede wszystkim na krawędziach i stokach dolinek cieków wodnych oraz piaszczystych wyniesieniach pradolinowych. Największe skupienie osadnictwa występuje w południowej i zachodniej części gminy, w okolicach miejscowości Lgów, Komorze, Stęgosz, Żółków, Lisew, Ludwinów, Podlesie, Raszewy, Brzóstków. Miejscowości te istnieją od średniowiecza, a dowodem ciągłości osadnictwa są nowożytnie materiały ceramiczne z XVI-XVIII wieku.

Ciekawie przedstawiają się fakty osadnicze związane z okresem wczesnego i późnego średniowiecza oraz nowożytnym. Osadnictwo z tych okresów wyraźnie zajmuje coraz to nowsze obszary oddalając się od dolin cieków wodnych. Szczególne znaczenie dla okresu średniowiecza mają tu grodziska wpisane do rejestru zabytków zarejestrowane w Żółkowie, Raszewach i Lubini Małej.

Wiele ze stanowisk archeologicznych położonych na terenie gminy wymaga badań weryfikacyjno-sondażowych oraz zwrócenia uwagi na zagrożenie płynące ze strony nielegalnych eksploratorów.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WWKZ.

6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

6.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego.

Siedzibą zajmującej północną część powiatu jarocińskiego gminy jest miasto Żerków. Pierwsze wzmianki o samym Żerkowie pochodzą z 1257 roku. Natomiast w dokumencie z 1283 roku występuje już jako miasto i właśnie ta druga data jest uważana za początek istnienia (mimo, że sam dokument budzi spore wątpliwości co do wiarygodności). Do połowy XIX wieku pełnił funkcję targową na szlaku ze Śląska na Pomorze.

W 1861 roku, w większości drewniana zabudowa została strawiona przez wielki pożar. Odbudowa związana była z całkowitą zmianą planu miasta, które pierwotnie powstało z przekształcenia wydłużonej owalnicy wiejskiej usytuowanej na osi pn.- pd. i zamiana go na plan z czworobocznym rynkiem.

Obecna zabudowa wokół rynku jest zwarta, kalenicowa, najczęściej jednopiętrowa, pochodzi przeważnie z okresu po pożarze w 1861 roku oraz z 2 poł. XIX i pocz. XX wieku. Układ urbanistyczny miasta, zachowanym do obecnych czasów bez większych przekształceń układem przestrzennym, objęty jest ochroną konserwatorską i wpisany został do rejestru zabytków. Na objęta ochroną konserwatorską zabudowę miasta składają się głównie z domy mieszkalne typowe dla architektury XIX i 1 połowy XX wieku oraz budynków użyteczności publicznej, a także obiektów sakralnych. Większość budynków mieszkalnych zbudowanych w końcu XIX wieku oraz w XX w. jest w dość dobrym stanie technicznym dzięki prowadzonym w nich bieżącym naprawom i remontom. Część charakterystycznych dla

małomiasteczkowej architektury budynków wykazuje znaczne zużycie elementów konstrukcyjnych, wynikające w znacznej części z braku prowadzenia bieżących napraw i remontów, a także zastosowaniem niezbyt dobrych technologii i materiałów z okresu budowy. Na terenie miasta znajduje się 13 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Są to: kościoły rzymskokatolicki i ewangelicki, cmentarz, kaplica cmentarna, brama pałacowa i stróżówka, zajazd ze stajnią oraz 6 budynków mieszkalnych.

Niewątpliwie najcenniejszym obiektem jest projektowany przez Jana Catenazziego barokowy kościół parafialny p.w. Św. Stanisława, zbudowany w latach 1710 – 1717 z fundacji wojewody inowrocławskiego Macieja Radomickiego. Świątynia orientowana, położona na wysokim wzniesieniu, otoczona murem z wnękami i z barokową bramą. Wnętrze świątyni jest bardzo bogato dekorowane polichromiami, sztukateriami oraz dekoracyjnymi ołtarzami i amboną. Ogólny stan obiektu jest dobry, na bieżąco wykonywane zostały wszystkie remonty (w tym dokonano wymiany tynków i malowania elewacji).

Wyremontowana została także znajdująca się na terenie cmentarza kościelnego, neogotycka dzwonnica.

Na cmentarzu grzebalnym znajduje się wzniesiona w 1708 roku kaplica cmentarna pw. Św. Krzyża. Budynek wybudowano na planie wydłużonego ośmioboku, murowany, nakryty został cebulastym dachem z sygnaturką, krytym łupkiem. Obiekt długo pozostawał w bardzo złym stanie technicznym, nieszczelne pokrycie dachowe powodowało zamakanie drewnianej konstrukcji więźby i stropu. Zawilgocone także były mury i tynki. Stan ten wymagał przeprowadzenia pilnych prac remontowych, które rozpoczęto w I poł. 2015. Musiano m. in. dokonać całkowitej wymiany pokrycia dachowego, ponieważ jego stan w momencie rozpoczęcia prac remontowych okazał się znacznie gorszy niż pierwotnie przewidywano.

Drugim obiektem o charakterze sakralnym jest znajdujący się w północnej części miasta, przy ul. Mickiewicza zabytkowy kościół poewangelicki. Natomiast po przeciwnej stronie ulicy usytuowany jest cmentarz ewangelicki. Kościół zbudowano w stylu neobarokowym przed 1909 rokiem. Po II wojnie światowej używano go jako magazynu i stanowił własność gminy. Od 2001 roku stanowi własność prywatną. Przeprowadzony w latach 90 -tych remont pokrycia dachowego oraz ogrodzenia wokół kościoła pozwolił na ogólne zabezpieczenie budynku przed dalszą degradacją. W chwili obecnej prowadzone są dalsze prace remontowe mające na celu adaptację budowli do nowych celów.

Do chwili obecnej nie zachował się założony na początku XVIII wieku przez Macieja Radomickiego zespół pałacowy. W tym okresie wzniesiono pałac oraz zachowaną do dziś bramę wjazdową. Pałac rozebrano na polecenie władz niemieckich przed zakończeniem II

wojny światowej. Z zespołu rezydencjonalnego zachowały się fragmenty muru ogrodzeniowego, pozostałości parku krajobrazowego, brama i stróżówka przy bramie. Brama z pocz. XVIII wieku, murowana, trójarkadowa, zwieńczona trójkątnym szczytem. Do bramy narożnikiem przylega dom stróża, postawiony na pocz. XIX wieku. Stan obu obiektów dość dobry, wymagający jedynie bieżących napraw i konserwacji.

W roku 2015, w pobliżu nieistniejącego pałacu zakończono wznoszenie, w oparciu o uzgodniony z WKZ projekt, amfiteatr z jednoczesnym odtworzeniem zarysu pałacowych fundamentów. Prace te zostały poprzedzone wykonaniem badań archeologicznych dzięki którym udało się uchwycić właściwe wymiary i obrys obwodowych murów dawnego pałacu.

W bardzo złym stanie technicznym znajduje się budynek dawnego zajazdu i poczty wraz ze stajnią przy ul. Kościelnej 7. Obiekt wybudowany w końcu XVIII wieku, rozbudowany w wieku XIX. Zajazd wymaga przeprowadzenia pilnych prac remontowych. Stajnia jest w katastrofalnym stanie, obiekt został całkowicie opuszczony i grozi zawaleniem pokrycia dachowego. Obiekty te znajdują się w rękach prywatnych.

Z obiektów składających się na zabudowę Rynku do rejestru wpisane są 4 budynki mieszkalne, zaliczane do nielicznych zachowanych obiektów pochodzących z przed 1861 roku, kiedy to po kolejnym pożarze dokonano regulacji zabudowy centrum miasta.

Budynek przy Rynku 11 wzniesiono w 2 ćw. XIX wieku z zastosowaniem uproszczonych form klasycystycznych, obecnie ze zmienionym układem otworów w elewacji frontowej. Stan techniczny budynku dobry. Kolejny dom, przy Rynek 12 wybudowano ok. poł. XIX wieku. Obiekt jest obecnie w ogólnie zadbany, posiada odnowioną elewację, zlikwidowano jednocześnie pojawiające się wcześniej pęknięcia murów.

Z ok. poł. XIX wieku pochodzą również wpisane do rejestru domy położone przy Rynku nr 17 i 18. Stan budynku nr 17 wcześniej zły, ze spękkanymi ścianami, obecnie jest w trakcie gruntownego remontu. W dobrym stanie jest budynek nr 18, choć występuje tu zawilgocenie dolnych partii murów.

Do rejestru zabytków wpisane są dwa budynki mieszkalne położone przy ul. Jarocińskiej. Obiekty te są w zadowalającym stanie, wymagane byłyby tylko uzupełnienia w tynkach na elewacji.

Ok. 3 km na płn.-zach. od siedziby gminy leży Bieździadów. Zabudowania wsi rozciągają się wzdłuż dawnego traktu z Żerkowa do Nowego Miasta, który funkcjonował do 1864 r., kiedy wybudowana została droga z obecnym przebiegiem łącząca te miejscowości.

W miejscowości zachowało się kilka zabytkowych budynków, jednak ich metryka sięga jedynie I poł. XX w. Wymienić tu należy budynek dawnej oberży z 1912 r., kaplicę NMP Nieustającej Pomocy z 1911 r. Wśród zabudowań znajduje się też kilka starych domów.

Większość istniejących do chwili obecnej obiektów zachowana jest w stanie zadowalającym. Jednak część z budynków ucierpiała na skutek remontów nie biorących pod uwagę wytycznych konserwatorskich. Zmianom uległy elewacje i pokrycia dachowe. Wśród elementów elewacji, które wpływają na zmianę i stopniowe zatracanie charakteru zabytkowego obiektu wymienić należy, przede wszystkim zamianę drewnianej stolarki okiennej na plastikową.

Z kolei 3 km na półn od Żerkowa znajduje się Brzóstków. Do najcenniejszych zabytków tej miejscowości należy klasycystyczny kościół parafialny p. w. św. Jana Chrzcicielna z I poł. XIX w., częściowo zrekonstruowany po pożarze z 1913 r. Wyposażenie jego wnętrza pochodzi z okresu budowy i jest utrzymane w stylu klasycystycznym. Na uwagę m. in. zasługują obraz MB Śnieżnej z XVII w., obraz Serca Jezusowego, barokowa rzeźba patrona kościoła z końca XVIII w., czy dekoracje sztukatorskie.

Cały obiekt jest w dobrym stanie technicznym dzięki wykonywanym na bieżąco niezbędnym remontom.

Drugim bardzo cennym zabytkiem jest zespół dworsko - parkowy, powstały w większości w II poł. XVIII w. Składa się na niego klasycystyczny dwór, krajobrazowy park ze stawem, murowany spichlerz z elementami nawiązującymi do architektury obronnej (wieloboczne baszty obronne, zwieńczone krenelażem), masztalarnia, kuźnia, murowana brama. Od 1999 roku zespół dworski znajduje się w rękach prywatnych. Obecny właściciel przeprowadził remont generalny dworu połączony z działaniami zmierzającymi do rewitalizacji parku.

Wartościowym zabytkiem jest założenie rezydencjonalne w Komorzu Przybysławskim składające się z dworu z parkiem oraz dużego zespołu folwarcznego (z wymienionej zabudowy do rejestru wpisano dwór, park, ogrodzenie z bramami i budynek szklarni). Dwór zlokalizowany się na terenie parku powstał w 4 ćw. XIX w. Obiekt w chwili obecnej pozostaje własnością Skarbu Państwa i jest dzierżawiony od Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (KOWR) i użytkowany jako mieszkania lokatorskie. Ze względu na nie najlepszy stan techniczny powinien zostać przeprowadzony gruntowny remont. Napraw i remontu wymaga także budynek szklarni i mur ogrodzenia parku i folwarku. Park utrzymywany jest w dość dobrym stanie, na bieżąco przeprowadzane są prace porządkowe i pielęgnacyjne. Układ

kompozycyjny pozostaje nadal czytelny, mimo zniekształcenia przez zlokalizowanie tu hydroforni.

Z kolei 7 km na wschód od siedziby gminy, nieopodal lewego brzegu Proсны położony jest Kretków. Wznosi się tu zabytkowy budynek kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych w Kretkowie z przełomu XVIII/XIX wieku ufundowany przez Józefa Skórzewskiego, ówczesnego właściciela miejscowych włości. Kościół już wcześniej utracił stylowe cechy po nieprawidłowo przeprowadzonym bez zgody konserwatora zabytków w 1987 roku remoncie, który zmienił znacznie charakter wnętrza.

Znacznemu uszkodzeniu kościół uległ maju 2011 r. podczas pożaru. Spłonęło prezbiterium, a częściowemu uszkodzeniu uległy niektóre zabytkowe elementy wyposażenia, w tym najcenniejszy – obraz Matki Boskiej Kretkowskiej.

Renowacja i konserwacja wnętrza trwała blisko rok i pozwoliła na dokonanie szeregu odkryć i ustaleń weryfikujących dotychczasową wiedzę o jego zabytkowym wyposażeniu. W trakcie prac konserwatorskich wielu elementom przywrócono pierwotną kolorystykę, a w przypadku ołtarza głównego i chrzcielnicy odtworzono pierwotny sposób wykończenia. Podobnych zabiegów dokonano przy ambonie odtwarzając dekoracje malarskie i inskrypcje.

Przy okazji prac rekonstrukcyjnych przeprowadzone zostały także badania archiwalne pozwalające na znaczne poszerzenie wiadomości na temat niemal wszystkich zabytkowych elementów wyposażenia kościoła.

Na terenie parafii Kretków istnieją się dwa cmentarze. Pierwszy z nich, znajdujący się przy kościele parafialnym, ma kilka zabytkowych nagrobków i grobowców. Wspomniany zespół nagrobków i grobowców, w tym m. in. dawnych właścicieli okolicznych dóbr, stanowi niezwykle cenne źródło do poznania historii tego regionu. Wymagana jest tu więc stała ochrona konserwatorska. Przy czym należy zaznaczyć, że są one w chwili obecnej w dobrym stanie dzięki przeprowadzanym renowacjom.

Drugi cmentarz ewangelicko - augsburski znajduje się w Dobieszczyźnie (300 m na wschód od szkoły) i jest on pozostałością po niewielkiej wspólnotie protestanckiej.

W parku, liczącym około 5,4 ha znajduje się, wzniesiony w XIX wieku, neoklasycystyczny pałac. Użytkowany jeszcze długo po II wojnie światowej w chwili obecnej jest w całkowitej ruinie, której resztki grożą zawaleniem. W parku rosną liczne drzewa o charakterze pomnikowym.

Inny bardzo cenny obiekt o charakterze sakralnym znajduje się we Lgowie. Jest to wzniesiony w technice zrębowej drewniany kościół p. w. Narodzenia NMP. Zasadnicza jednonawowa część budowli z prezbiterium pochodzi z XVII w. Z późniejszego okresu

natomiast pochodzą murowane dobudówki: dwukondygnacyjna kruchta i kaplica grobowa Gorzeńskich z I poł. XIX w., następnie powiększona w 1901 r. Nie mniej cenne jest wyposażenie kościoła z których wiele elementów pochodzi z XVII w.

Kościół jest w dobrym stanie technicznym dzięki wykonanym gruntownym pracom remontowo - konserwatorskim, wymaga jedynie bieżących napraw. Ze względu na to, iż jest to obiekt drewniany niezbędny jest tu stały monitoring zabezpieczeń antypożarowych, a cenne wyposażenie wymaga szczególnego zwrócenia uwagi na kwestie związane z bezpieczeństwem antywłamaniowym.

Na przykościelnym cmentarzu znajduje się pomnik ku czci poległych w latach 1914 – 1920, a także grobowiec Gorzeńskich, dawnych właścicieli miejscowych włości.

Natomiast przed wejściem na teren przykościelnym znajduje się zabytkowa, wzorowana na Madonnie Sykstyńskiej Rafaela figura Matki Boskiej, stojąca na ozdobnej kolumnie.

W miejscowości zachowały się niewielkie pozostałości parku dworskiego z okazałymi drzewami.

Zabytkowym obiektem drewnianym wpisanym do rejestru zabytków na terenie gminy jest dom urzędników majątku nr 97 w Lubini Małej. Jest to budynek o rzadko spotykanej na tych terenach architekturze, powstał w 2 etapach: starsza część frontowa, wzniesiona z belek dębowych w pocz. XIX wieku, nowsze skrzydło boczne, zbudowane z drewna sosnowego pochodzi z 4 ćw. XIX wieku. Nie udało się jednoznacznie ustalić jego pierwotnej funkcji, jednak powstanie i funkcjonowanie obiektu związane było z istniejącym tu majątkiem ziemskim, po którym do czasów obecnych zachowały się pozostałości zespołu folwarcznego. Obecnie obiekt stanowi własność Gminy Żerków, a po wykonanym generalnym remoncie znajduje się w bardzo dobrym stanie technicznym. Po tych działaniach dokonano adaptacji obiektu na cele społeczności wiejskiej.

Do chwili obecnej z zespołu dworsko – folwarcznego zachował się jeszcze budynek gospodarczy z końca XIX w., czworak z 1916 r. oraz park z I poł. XIX w.

W poł. XIX w. wzniesiony został parterowy dwór w Przybysławiu zbudowany z użyciem form neoklasycystycznych, przebudowany następnie w latach 20-tych XX w.

Obecnie dwór znajduje się w zasobach KOWR i pozostaje w dzierżawie.

Obiekt jest częściowo zamieszkały, przez co nie popada w degradację. Budynek wymaga jednak remontu generalnego, a także skutecznego odwodnienia i osuszenia murów. W złym stanie jest portyk kolumnowy i główne schody wejściowe do dworu.

Wokół dworu znajduje się utrzymywany w stanie dość dobrym. Interesujący drzewostan tworzy dość czytelny układ kompozycyjny. Niezbędne są jednak dalsze prace pielęgnacyjne.

W Przybysławiu zachował się też duży kompleks zabudowań folwarcznych. Wśród nich wymienić należy spichrz i oborę z I poł. XIX w., dawną kuźnię przebudowaną na budynek gospodarczy z I poł. XIX w. natomiast z końca XIX w. pochodzi stodoła i dawna gorzelnia.

Natomiast w południowej części wsi zachowały się zabudowania dawnej mleczarni z 1928 r. Na uwagę zasługują też niektóre budynki o charakterze mieszkalnym i mniej liczne gospodarze, w tym należące do kolonii mieszkalnej dwojaki, trojaki i sześcioraki.

Na terenie wsi wznosi się zabytkowa figura św. Rocha, przedstawionego z psem i laską pielgrzymią.

Na lewym brzegu warty w odległości 8 km od Żerkowa znajduje się niewielka obecnie wieś Pogorzelica.

Miejscowość położona wzdłuż szlaku handlowego z Poznania i Gniezna do Kalisza, przy ważnej w średniowieczu przeprawie przez Wartę ma niezwykle ciekawą historię. W XII w. została nadana przez księcia Władysława Odonica poznańskim Joanitom. Najbardziej jest jednak znana z mającego miejsce w maju 1253 r. zjazdu książąt wielkopolskich z możnowładcami i dostojnikami kościelnymi tej dzielnicy.

Obecnie najważniejszym zabytkiem miejscowości jest neogotycki kościół z II poł. XIX w. z charakterystyczną wieżą o ostrosłupowym helmie. Wewnątrz do najcenniejszego wyposażenia zaliczyć należy barokowe obrazy św. Antoniego Padewskiego i św. Wojciecha, późnogotycki obraz z ołtarza głównego przedstawiający Matkę Boską ze św. Janem Ewangelistą i św. Janem Chrzcicielem.

Obok kościoła znajduje się neogotycka plebania. Natomiast po dawnym folwarku pozostały jedynie resztki zabudowań gospodarczych i czworaki.

Najbardziej cenne zespoły pałacowo – parkowe znajdują się w Raszewach i Śmielowie.

Pałac w Raszewach wybudowany został w latach 1887-1888 dla hrabiego Zygmunta Czarneckiego według projektu bardzo znanego architekta Zygmunta Gorgolewskiego. Jest to budynek piętrowy, klasycystyczny o cechach neobarokowych.

We wnętrzach pałacu częściowo zachowały się dekoracje sztukatorskie, wśród nich także polichromie przedstawiające widoki pałaców należących do Czarneckich oraz kościołów w Brzóstkowie.

Pałac w Raszewach pozostaje w zasobach KOWR i obecnie jest dzierżawiony. W latach poprzednich obiekt pozostawał opuszczony, co negatywnie wpływało na jego stan zachowania. Ogólny stan obiektu pozostaje jednakże nadal należyty, mimo, że nie są wykonywane bieżące naprawy i remonty. Należy przy tym zaznaczyć, iż taka sytuacja szybko doprowadzi do postępującej degradacji budowli. Konieczne jest także ustalenie przyczyn i następnie likwidacja pogłębiających się pęknięć w ścianach w północno – zachodnim narożniku.

Obiekt wznosi się na terenie parku krajobrazowego z XIX w., założonego częściowo na stoku opadającym ku dolinie Lutyni. W części parku otaczającej pałac wykonywane są bieżące prace mające na celu utrzymanie go w odpowiednim stanie, natomiast na pozostałym obszarze jego stan jest zdecydowanie gorszy. Mimo upływu czasu nadal pozostaje częściowo widoczny układ kompozycyjny, który nadaje się do odtworzenia w trakcie prac rewaloryzacyjnych.

W ramach zespołu zabudowań folwarcznych pochodzących z II poł. XIX w. znajdują się obory, stodoły, spichlerz i kurnik. Do zespołu zalicza się także murowane ogrodzenie z bramą.

Niewątpliwie najcenniejszy zespół pałacowy z terenu gminy znajduje się w Śmiełowie. Składa się on z części rezydencjonalnej i folwarcznej.

Klasykistyczny pałac został wzniesiony na planie podkowy z centralnie ustawionym dwukondygnacyjnym korpusem głównym, nakrytym wysokim czterospadowym dachem. Boczne, parterowe oficyny (z mieszkalnymi poddaszami znajdującymi się pod łamanymi dachami) połączone zostały z korpusem ćwierćkolistymi parterowymi galeriami. Obiekt zaprojektował wybitny architekt Stanisław Zawadzki.

We wnętrzu pałacu zachowały się polichromie pędzla Antoniego i Franciszka Smuglewiczów oraz dekoracja sztukatorska autorstwa Michała Ceptowskiego.

Ze względu na przynależność Gorzeńskich (od 1784 r. właścicieli Śmiełowa) do masonerii widoczne są elementy masońskie, m.in. ołtarz wolnomularski w klatce schodowej.

Po II wojnie światowej pałac przeszedł w ręce państwa, a wyposażenie zostało rozgrabione. Mieściła się nim szkoła, część pomieszczeń przekształcono na mieszkania.

W 1970 roku pałac w Śmiełowie przejęło Muzeum Narodowe w Poznaniu. Obiekt najpierw odremontowano, a następnie zaadaptowano na cele wystawowe, gdzie dużą część przestrzeni poświęcono Adamowi Mickiewiczowi. Można tu zobaczyć oryginalne manuskrypty poety, jego portrety z epoki, ilustracje do utworów. W muzeum stworzono też pokoje w całości

poświęcone dziełom literackim: *Panu Tadeuszowi* i *Dziadom*, a także znamienitym gościom śmiełowskich dziedziców: Henrykowi Sienkiewiczowi, Józefowi i Marii Chełkowskim.

Część północną i wschodnią siedziby otoczył ogród krajobrazowy będący miniaturą parku angielskiego. Pałac śmiełowski poza zaletami kompozycji wyróżnia się tym, że został usytuowany w wyjątkowo uroczym miejscu i że walory tego pięknego położenia zostały przez architekta wykorzystane.

Przy pałacu znajduje się park krajobrazowy w stylu angielskim zaprojektowany na przełomie XVIII i XIX wieku. Zasadniczym punktem odniesienia przy jego kompozycji było stare koryto Lutyni z wyspą i właśnie te walory zostały znakomicie wykorzystane przez architekta.

W parku znajdują się liczne gatunki drzew i krzewów (ponad 100 gatunków), a wśród nich usytuowano tzw. ogródek Zosi z pomnikiem żniwiarki. Celem upamiętnienia setnej rocznicy pobytu Mickiewicza w Śmiełowie, na jednej z parkowych polan wystawiony został pisarzowi pomnik, który w 1940 roku zniszczyli Niemcy. Obecnie istniejący pomnik jest jego rekonstrukcją.

Park jest dobrze zadbane i znajduje się pod stałą opieką. Podobnie w ogólnie dobrym stanie technicznym jest budynek pałacowy.

Po zachodniej stronie parku znajduje się obszerny zespół dawnych zabudowań folwarcznych, zaprojektowanych częściowo przez twórcę pałacu Stanisława Zawadzkiego. Są to m. in. stajnia, obory, stodoła, piętrowy spichlerz i gorzelnia.

Obiekty te są w poprawnym stanie technicznym, wymagają przede wszystkim bieżących napraw.

Nieopodal znajduje się również kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej, przebudowana z XIX wiecznej kuźni w 1927 r.

Przy drodze w kierunku Pызdr, za mostem na Lutyni, znajduje się pięć pomnikowych dębów oraz duży głaz z tablicą w postaci otwartej księgi, poświęconą Mickiewiczowi (odsłonięty w 1981 r).

Kolejne założenie dworsko – folwarczne zlokalizowane jest w miejscowości Miniszew i stanowi własność prywatną. Wybudowany w I poł. XIX w. dwór w stylu klasycystycznym i rozbudowany w 1930 r. jest wpisany do rejestru zabytków. W chwili obecnej systematycznie jest polepszany stan techniczny obiektu, który jednak ciągle wymaga wykonania gruntownych prac remontowych i rewaloryzacyjnych. Te, jakie przeprowadzono bez konsultacji i akceptacji WKZ przy parterowej przybudówce dokonały daleko idących zmian w wyglądzie

zewnątrznym elewacji jak i układzie pomieszczeń. Ujednolicenia wymagała by także wymieniona stolarka okienna i drzwiowa.

W Miniszewie znajduje się budynek gospodarczy, wykorzystywany też w przeszłości jako sklep. Jest to obiekt wpisany do ewidencji zabytków, którego właścicielem nadal jest gmina. Jego stan techniczny uległ poprawie, ponieważ przeprowadzono jego kompleksowy remont z przeznaczeniem na świetlicę.

Poza wymienionymi wyżej założeniami pałacowo-folwarcznymi na obszarze gminy Żerków znajdują się jeszcze inne założenia lub niestety tylko ich pozostałości, których właścicielem jest Skarb Państwa. Stan ich zachowania jest zróżnicowany, najczęściej jednak obiekty te wymagają większych lub mniejszych prac remontowych. Najgorzej przedstawia się stan budynków o charakterze gospodarskim (obory, stajnie chlewnie, owczarnie, stodoły itp.), natomiast zdecydowanie lepiej jest w przypadku budynków zamieszkałych, choć i tu pozostaje wiele do zrobienia.

Wymienić tu należy założenie folwarczne w Gąsiorowie z oborą i budynkiem inwentarskim z pocz. XX w. w złym stanie technicznym. Inaczej wygląda stan zespołu pałacowo-folwarcznego w Kamieniu. Stan budynków gospodarskich jest znacznie lepszy, częściowo zostały przebudowane. W bardzo złym stanie są natomiast tu pozostałości parku z 3 ćw. XIX w. Nie zachował się też pałac pochodzący z tego samego okresu, ponieważ uległ całkowitej przebudowie i na jego fundamentach powstał biurowiec.

Skarb Państwa jest także właścicielem pozostałości zespołu dworsko-folwarcznego we Lgowie. Nie istnieją już ruiny obory i stodoła z końca XIX w., a w złym stanie jest dawny spichlerz oraz murowana brama z końca XIX w. Podobnie zły stan przedstawia park z pocz. XIX w. W podobnie złym stanie jest park podworski z końca XIX w. w Podlesiu.

Jednym z najgorzej zachowanych zabytków z terenu gminy są pozostałości murowanego dworu z końca XVIII w. i 1 ćw. XIX w. w Kretkowie. Nie tknięty obiekt w czasie okupacji niemieckiej po wojnie został przejęty przez Państwowe Gospodarstwo Rolne i całkowicie zdewastowany. W 1983 r. władze PGR -u samowolnie podjęły decyzje o jego rozbiórce i część pałacu wysadzono w powietrze. Mimo wydania decyzji nakazującej jego odbudowę obecnie jest w stanie ruiny. W podobnie katastrofalnym stanie jest pochodzący z tego samego okresu co pałac krajobrazowy park. Remontu wymagają także niszczące zabudowania folwarczne.

Nieco lepiej przedstawia się stan zachowania zespołu dworsko-folwarcznego w Prusinowie. Z kolei murowany dwór z końca XIX w., mimo, że w ogólnie nie najgorszym stanie posiada kryty eternitem dach.

Dość dobry stan natomiast przedstawia należący do Skarbu Państwa zespół folwarczny w Żółkowie. Budynki są użytkowane w związku z czym aktualny ich najemca zabezpiecza najpilniejsze naprawy.

Na uwagę zasługują także drewniane domy i gospodarskie oraz takie same obiekty wzniesione z cegły pochodzące z II poł. XIX w. i I poł. XX w. Architektura ta podkreśla historyczne walory miejscowości.

Budynki należące do tej kategorii zabytków architektury przedstawiają różny stan techniczny, w większości są użytkowane jako obiekty o charakterze mieszkalnym lub gospodarczym i należące w całości do prywatnych właścicieli. Przede wszystkim te pierwsze z nich są w dość dobrym stanie technicznym, jednak w znacznej części uległy daleko idącym przebudowom tracąc w ten sposób swoje zabytkowe walory. Budynki te ucierpiały na skutek remontów nie biorących pod uwagę wymogów konserwatorskich. Zmianom uległy ich elewacje, nastąpiła wymiana drewnianej stolarki okiennej na plastikową, zmiana pokryć dachowych. W niektórych przypadkach obiekty drewniane ocieplono i obłożono tynkiem.

Natomiast budynki w których w ostatnim czasie nie wykonano prac remontowych w dużej części nadal występuje na dachach eternit.

Nieco gorzej przedstawia się stan budynków gospodarczych. Do tej kategorii należą głównie budynki inwentarskie i stodoły. Widać w nich zużycie elementów konstrukcyjnych wynikające niejednokrotnie z braku niezbędnych napraw oraz zastosowania nie najlepszej jakości materiałów budowlanych użytych do ich wzniesienia. Związane jest to z trudnościami w przystosowaniu tych obiektów do współczesnych wymogów, przez co dla ich właścicieli stają się mało przydatne, a niezbędne remonty z ekonomicznego punktu widzenia nieopłacalne.

Uwagi nawiązujące do tej kategorii zabytków odnoszą się niemal w całości do obiektów znajdujących się w rękach prywatnych właścicieli. Od nich zależy wygląd i stan techniczny budynków, który jest bardzo różnorodny. Tam, gdzie zostały całościowo odremontowane w wielu przypadkach właściwie straciły już swoje "zabytkowe" cechy i całkowicie zmieniły swój wygląd. Do wyjątków należą obiekty, które całkowicie zachowały swoją pierwotną formę. Najczęściej są one już całkowicie opuszczone i w złym stanie.

Z przeglądu wszystkich obiektów o charakterze zabytkowym, które są w chwili obecnej własnością gminy wynika, że są one ogólnie w zadawalającym stanie technicznym. Z kolei tam, gdzie stan ten wymaga poprawy przewidziane są prace remontowe. Przykładem może tu być wspomniany powyżej budynek gospodarczy w Miniszewie. Pozytywniej też niż w przypadku obiektów znajdujących się w rękach prywatnych przedstawia się poziom

wykonywanych prac remontowych, które przeprowadza się w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi i z uwzględnieniem ich wskazówek. Niestety istnieją nadal obiekty i miejsca, które wymagają jeszcze ciągle prac remontowo - renowacyjnych i porządkowych.

Uporządkowania i upamiętnienia wymaga teren dawnego cmentarza ewangelickiego w Dobieszczyźnie. Jest on w obecnej chwili niemal zupełnie zapomniany, a który jako miejsce spoczynku zasługuje na powrót do świadomości miejscowej społeczności lokalnej.

Remontu natomiast wymaga murowany budynek dawnej elektrowni przy ul. Górki 1 w Żerkowie, dom mieszkalny przy ul. Moniuszki w Żerkowie (dawniej biblioteka), dom nr 6 przy ul. Mickiewicza w Żerkowie (remont elewacji), murowano-kamienne piwnice przy zespole szkoły w Lubini Małej. Z kolei wśród pozostałych obiektów należących do gminy są też takie, które mimo, że są w dobrym stanie technicznym, mają nie wszystkie elementy wskazujące na swój pierwotny charakter. Przykładem może tu być budynek remizy OSP w Bieździadowie. Wzniesiony w początku XX w. budynek posiada obecnie dach pokryty eternitem.

6.2. Obszary największego zagrożenia dla zabytków nieruchomych.

Opierając się na planach inwestycyjnych gminy można określić obszary zagrożeń dla nienaruszonego zachowania zabytków:

- Umieszczenie wież telefonii cyfrowej oraz potencjalne zagrożenie w postaci budowy elektrowni wiatrowych – tego typu obiekty trwale mogą zmieniać panoramę miejscowego krajobrazu, stanowią konkurencję dla dominujących do tej pory elementów architektury zabytkowej zarówno wiejskiej jak i miejskiej, np. wież kościołów i samych budynków sakralnych. Zatraceniu ulegają wtedy walory widokowe zabytku, przestrzennego założenia miejskiego.
- Szerokich działań wymagają sprawy związane z budownictwem drewnianym, stanowiącym w przypadku gminy Żerków pozostałości drewnianej zabudowy wsi. Są to obiekty z reguły w najgorszym stanie technicznym z racji użycia do ich budowy nietrwałych materiałów, brakiem bieżących napraw i nieprzystosowaniem do obecnych wymogów cywilizacyjnych. Istotna jest tu także kwestia zabezpieczenia przeciwpożarowego. Na tym tle pozytywnie wyróżnia się stan zachowania i ochrony kościoła drewnianego we Lgowie.
- Zagrożone są dawne cmentarze, zwłaszcza poewangelickie. W chwili obecnej nie są użytkowane, ulegają więc szybkiemu zapomnieniu i dewastacji. Brakuje oznaczeń i tablic informacyjnych, a brak środków finansowych nie pozwala na rewaloryzację tych cmentarzy (właściwie upamiętniony i zadbany jest cmentarz ewangelicki w Żerkowie).

- Zagrożeniem jest postępująca dewastacja niektórych parków. Niedostateczny dozór oraz brak podstawowych prac pielęgnacyjnych prowadzi do coraz głębszej degradacji drzewostanu.

- Niedostateczna ilość środków publicznych przeznaczona na rewitalizację.

- Degradacja spowodowana koniecznością dostosowania starszych budynków do wymogów współczesnych. Prowadzone z tego względu prace remontowo-adaptacyjne na obiektach zabytkowych prowadzą często do likwidacji oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, klatek schodowych, zastępowanie oryginalnych materiałów budowlanych współczesnymi, przede wszystkim chodzi o zastępowanie drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej elementami wykonanymi z plastiku, dachówki ceramicznej blachodachówką, ocieplanie styropianem. Działania takie prowadzą do degradacji nie tylko pojedynczych obiektów, ale i całych obszarów dawnej zabudowy, co prowadzi ją do pozbawienia właściwego klimatu i wynikających z tego właściwości turystycznych. Zagrożenie to dotyczy szczególnie obiektów charakterze zabytkowym, które nie zostały wpisane jeszcze do rejestru zabytków.

- Problemy może nieść ewentualne lokowanie nowoczesnej zabudowy (zwłaszcza wielkokubaturowej) w sąsiedztwie obiektów o charakterze zabytkowym. Nowo wznoszone obiekty muszą zostać dostosowane do istniejącej już zabudowy poprzez zachowanie odpowiednich gabarytów, odpowiedniego stylu architektonicznego, tradycyjnych kształtów dachów, elementów dekoracyjnych i wykończeniowych, odpowiedniej kolorystyki.

W związku z postępującą intensyfikacją produkcji rolniczej na terenie gminy odnosi się to przede wszystkim do obiektów o wielkogabarytowej konstrukcji, takich jak np. naziemne silosy na materiały sypkie (zboża).

- Brak jednolitej stylistyki tzw. małej architektury, np. nawierzchnie chodników, deptaki, słupy ogłoszeniowe, ogrodzenia, latarnie itp.

- Wprowadzanie elementów niezgodnych ze stylem w jakim wzniesiono zabytkowy obiekt. Ma to miejsce szczególnie w budowlach, które po przekształceniach własnościowych przeszły w prywatne ręce. Nowi właściciele czasami przystępują do adaptacji obiektów samowolnie bez uzgodnień ze służbami konserwatorskimi. Obiekty takie mimo, iż są w coraz lepszym stanie technicznym, tracą dużo ze swojej wartości zabytkowej.

- Zagrożenia związane z utratą pierwotnych funkcji przez dawne folwarczne budynki gospodarcze i trudności z ich przystosowaniem do nowych funkcji.

Brak możliwości nowego przeznaczenia dla obiektów dawnej zabudowy folwarcznej oraz znaczna trudność i koszty finansowe w ich przystosowaniu do nowoczesnej produkcji. Prace

adaptacyjne prowadzą do zmiany i najczęściej zniszczenia charakteru zachowanej zabudowy i kompozycji podwórza. Jednak najczęściej działania adaptacyjne z ekonomicznego punktu widzenia są nieopłacalne i z tego względu wiele obiektów folwarcznych na terenie gminy pozostaje w złym stanie. Są to m. in. zabudowania folwarczne w Gąsiorowie, Kretkowie i Lgowie.

- Niewystarczająca świadomość co do potencjalnej i realnej wartości zasobów zabytkowych.

6.3. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

„*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żerków, ze zmianami*” zostało przyjęte uchwałą Rady Miejskiej Żerkowa NR XVIII/119/12 z dnia 10. 10. 2012 r.

Na elaborat opracowania *Studium*, składają się następujące elementy:

1) tekst zawarty w czterech częściach zatytułowanych:

Cz. I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Cz. II – KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Cz. III – ZASADY REALIZACJI POLITYKI PRZESTRZENNEJ GMINY

Cz. IV - SYNTEZA ROZWIĄZAŃ PRZYJĘTYCH W ZMIANIE STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY ŻERKÓW

2) Części rysunkowej sporządzonej na planszy w skali 1: 20 000 stanowiącej załącznik nr 2 do uchwały Nr XVIII/119/2, zatytułowanej:

Miasto i Gmina Żerków – STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO skala 1: 20 000.

W części I *Studium*, zatytułowanej *Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego*, w punkcie 3 przedstawiono obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów szczególnych.

Największym obszarem jest **Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy**, zajmujący nieco ponad połowę powierzchni gminy.

W *Studium* zapisano, iż: *strategiczne cele rozwoju Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego polegać będą na eliminowaniu barier ograniczeń (konfliktów) oraz na wykorzystaniu walorów przyrodniczych i społeczno-kulturowych.*

Celem ich realizacji w zakresie krajobrazu i dóbr kultury niezbędne uznano:

- *sporządzenie projektu rekultywacji terenów zagrożonych dewastacją krajobrazu,*

- ograniczenie rozpraszania zabudowy oraz kształtowania fizjonomii krajobrazu poprzez stosowanie obiektów nawiązujących do tradycji budownictwa, utrzymaniu historycznej skali i struktury jednostek osadniczych, zakaz realizacji obiektów agresywnych krajobrazowo,

- ochrona obiektów dóbr kultury i zabytkowych układów urbanistycznych, zgodnie z ustaleniami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

natomiast w sferze rekreacji i zagospodarowania turystycznego za wskazane postanowiono przyjąć następujące działania:

- rozwój turystyki i rekreacji ująć w ramy organizacyjne podporządkowane Zarządowi Parku (po utworzeniu),

- trasowanie nowych szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych,

- budowa nowych punktów widokowych,

- rozwój bazy noclegowej, gastronomicznej oraz rekreacyjno-sportowej w wyznaczonych miejscach.

Cały obszar parku podzielono na cztery strefy różnym poziomie dopuszczalnego zainwestowania i zróżnicowanymi wymogami ochronnymi.

Strefa A - dotyczy ochrony walorów przyrodniczych obejmujących obszary i obiekty istotne dla zachowania równowagi ekologicznej.

Strefa B - stanowi strefę ochrony walorów kulturowych i krajobrazowych, obejmuje obszary i obiekty wymagające ochrony szczególnej, w tym konserwatorskiej.

Wyróżnione tu dwie podstrefy odnoszą się do:

a) podstrefa **B1** - obejmuje obszary i obiekty wymagające ochrony konserwatorskiej do których zalicza się strefa proponowanej ochrony konserwatorskiej, rozproszone zespoły obiektów zabytkowych i pojedyncze obiekty, udokumentowane stanowiska archeologiczne, parki dworskie i pałacowe;

b) podstrefa **B2** - obejmuje obszary i obiekty wymagające wzmożonej ochrony, zaliczone tu została strefa szczególnej ochrony krajobrazu, cmentarze, zabytkowe aleje, punkty, osie i ciągi widokowe.

Strefa C - obejmuje obszary wymagające zahamowania procesów niszczących, osłabienia antropogenicznych barier ekologicznych oraz wzbogacenia terenów zubożonych i zdegradowanych.

Strefa D - obejmuje obszary zdegradowane lub niszczone, których dalsze użytkowanie wymaga podporządkowania specjalnym rygorom (zaliczono do nich oprócz terenów i obszarów górniczych, kopalni gazu istn. i proj., terenów eksploatacji powierzchniowej, wysypisk śmieci, także krajobraz miejski Żerkowa).

Rezerwat Przyrody „Czeszewski Las” (punkt 3.2) znajdujący się na terenie Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego ma na celu ochronę naturalnych lasów i starorzeczy na terenie zlewowym Warty.

Obszar Chronionego Krajobrazu „Szwajcaria Żerkowska” (punkt 3.3) zajmuje 20 % powierzchni gminy. Utworzono go w celu ochrony obszaru zbliżonego do naturalnego oraz zapewnienia społeczeństwu warunków do wypoczynku i turystyki w środowisku o znaczących walorach przyrodniczych.

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 (punkt 3.4) na terenie gminy zajmuje tę część, w której znajdują się cenne rodzaje siedlisk przyrodniczych, siedlisk cennych gatunków roślin i zwierząt oraz obszary stanowiące ostoje ptaków.

Mickiewiczowski Park Kulturowy (punkt 3.5), utworzono w roku 2007, na mocy uchwały Rady Miejskiej Żerkowa Nr VII/56/07 z dnia 28 września 2007 roku, Celem jego powstania była: *ochrona wyjątkowych walorów krajobrazu kulturowego miasta Żerkowa, wsi Brzostków, Gęczewa, Lgowa i Śmielowa oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów, w tym elementów przyrodniczych i ukształtowanych w wyniku działalności człowieka.*

W podpunkcie 3.5.1. przedstawiono sposób ochrony Parku Kulturowego:

- *Ochronie podlega ład przestrzenny na terenie Parku Kulturowego,*
- *Ochrona Parku Kulturowego polega na określeniu zakazów i ograniczeń oraz na realizacji uzgodnień konserwatorskich i ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, w odniesieniu do kształtowania jego przestrzeni.*

Pomniki przyrody znajdujące się na terenie gminy przedstawiono w formie wykazu w punkcie 3.6. Są to pojedyncze drzewa, grupy drzew i jeden park podworski (park w Kretkowie). W podsumowaniu przyjęto zapis mówiący, że:

Wobec pomników przyrody obowiązują następujące ustalenia: zakazuje się wycinania, niszczenia lub uszkodzenia drzewa, zrywania pączków kwiatów, owoców i liści, zanieczyszczania terenu i wzniesienia ognia w pobliżu drzewa, umieszczania tablic i innych znaków oraz wchodzenia na drzewo.

Inne obszary przyrodniczo cenne proponowane do ochrony szczególnej wymienione zostały w punkcie 3.7. Zwrócono tu m. in. uwagę na obszar leżący na północ od Żerkowa do Warty, *o najpiękniejszych widokach, różnorodności ekosystemów, z istniejącymi i projektowanymi rezerwatami przyrody i użytkami ekologicznymi oraz zabytkami architektury i kulturowym krajobrazie rolniczym wzorcowo ukształtowanym, nazywanym od dawna "Szwajcarią Żerkowską". Kwalifikuje się do uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy. Taką kategorię ochronną wyznacza się w celu ochrony wyjątkowo cennych fragmentów*

krajobrazu naturalnego i kulturowego dla zachowania jego wartości estetycznych (wg ustawy o ochronie przyrody). Uchwałę w tym zakresie może podjąć również Rada Gminy.

Punkt 3.8 odnosi się do zabytkowych parków podworskich, których na terenie gminy jest 11 (w tym 4 pałacowe: w Kretkowie (uznany za pomnik przyrody), Raszewach, Śmielowie, Żerkowie i 7 podworskich: w Lgowie, Brzóstkowie, Komorzu Przybysławskim, Miniszewie, Pawłowicach, Prusinowie, Przybysławiu. Parki w Komorzu, Przybysławiu, Raszewach i Śmielowie wpisane są do rejestru zabytków.

Przedstawiają one wartościowe przyrodniczo enklawy wysokiej zieleni w krajobrazie rolniczym oraz tereny rekreacyjne dla miejscowej ludności oraz turystów.

Punkt 3.10 odnosi się do ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Z uwagi na to, że gmina przedstawia bardzo interesujący rejon historyczny o doniosłych wartościach kulturowych związanych z rozwojem tych ziem na przestrzeni dziejów kwestie związane z jego ochroną mają duże znaczenie. Obszar gminy to także bogaty rejon prehistoryczny, o zarejestrowanych znaleziskach z różnych epok, świadczących o zasiedleniu tych terenów już w odległej przeszłości.

W rozdziale tym przedstawiono przegląd i charakterystykę najważniejszych zabytków. Wymieniono tam zabytki, które podlegają ochronie konserwatorskiej. Są to zabytki wpisane do rejestru i ewidencji zabytków, zabytkowe budowle, parki i cmentarze oraz stanowiska archeologiczne. Znalazło się tu także zestawienie obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i podlegających tym samym ścisłej ochronie konserwatorskiej.

Zwrócono też uwagę na to, iż duża część gminy, zwłaszcza tereny położone w dolinach cieków wodnych stanowią cenny obszar eksploracji archeologicznej. *„Powstaje w związku z tym ograniczenie dla działalności inwestycyjnej człowieka, gdyż każdorazowo przed rozpoczęciem prac budowlanych należy powiadomić służby konserwatorskie, które przeprowadzą prace badawcze i w razie konieczności zabezpieczą stanowisko archeologiczne.”*

W punkcie 5 zatytułowanym *„Uwarunkowania rozwoju funkcji gospodarczych”* odniesiono się do specyfiki i możliwości rozwoju gospodarczego gminy, który ze względu na jej rolniczy charakter związany jest z przede wszystkim z obsługą właśnie tej branży.

Jednak jak to zostało wyraźnie zaakcentowane w podpunkcie 5.2.8 *Turystyka i wypoczynek* walory omawianego terenu, gdzie oprócz unikalnej rzeźby terenu, jednych z najbardziej pierwotnych lasów w Wielkopolsce nie mniej ważne są: *„wartości kulturowe związane z bogatą historią tego regionu (Żerków, Śmielów, Brzóstków); zwartość prehistoryczna (grodziska, stanowiska archeologiczne); wzorowo ukształtowany krajobraz rolniczy na*

północ od Żerkowa; zwartości turystyczno-krajoznawcze (zmiennosc krajobrazu, dalekie panoramy widokowe, zabytki architektury, zespoły dworsko-parkowe, muzeum, pamiatki po Mickiewiczu, Sienkiewiczu)."

Biorąc pod uwagę wynikające z przedstawionych powyżej walorów uwarunkowania, takie jak możliwości środowiska przyrodniczego, funkcjonujące już obecnie zagospodarowanie turystyczne, istniejące od co najmniej połowy XIX w. tradycje rejonu wypoczynkowego, zachodzące przemiany społeczne i zmieniające się potrzeby w zakresie form wypoczywania, możliwości dalszej rozbudowy infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej **„należy dążyć do utrwalenia funkcji turystyczno- wypoczynkowej jako wiodącej funkcji gminy.”**

„Różnego rodzaju walory, jakimi dysponuje gmina pozwalająca na rozwój różnorodnych form turystyki, wypoczynku i rekreacji, szczególnie dla młodzieży i wakacji rodzinnych. Atrakcyjność niektórych wsi na obszarze parku krajobrazowego (Brzostków, Śmiełów, Raszewy, Pogorzelica) sprzyjają rozwojowi agroturystyki, „wczasów w siodle” oraz obozom rowerowym.”

Z kolei punkcie 8.3 *Funkcje gminy* zapisano:

„W związku z rosnącą popularnością turystyki, fakt posiadania przez gminę wybitnie atrakcyjnych obiektów turystycznych (na obszarze parku krajobrazowego) oraz to, że gmina stanowi zaplecze rekreacyjne (wypoczynek świąteczny, sobotnio-niedzielny i pobytowy) dla mieszkańców Kalisza i Poznania, należy zdecydowanie postawić na rozwój tej dziedziny usług. Winno się więc inwestować w wyposażenie gminy w infrastrukturę techniczną. Stanowiąc to będzie podstawę dla tworzenia bazy usługowej obsługującej sferę turystyczną. Rozwój tej funkcji wymagać będzie też większej dbałości niż dotychczas o ład przestrzenny, podnoszenie walorów architektonicznych i krajobrazowych gminy.”

Natomiast w podsumowaniu do tego punktu stwierdzono, że gmina wobec otoczenia oraz województwa, regionu i kraju pełni przewidywaną do dalszego dynamicznego rozwoju:

„Funkcję turystyczno-wypoczynkową i krajoznawczą o zasięgu regionalnym, opartą na wykorzystaniu bogatych walorów i zasobów środowiska (lasy, krajobraz, łąki, czyste powietrze), istniejącej już infrastrukturze turystycznej i rekreacyjnej, zabytkach architektury, jako uzupełniająca forma rozwijać się powinna agroturystyka.”

W punkcie następnym 8.4 *Determinanty rozwoju miasta i gminy* stwierdza się, że:

„Analiza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego tj. wszystkich zjawisk przyrodniczych, społecznych, kulturowych, ekonomicznych, przestrzennych, które sprzyjają lub ograniczają realizację celów rozwojowych pozwala na stwierdzenie, że uwarunkowania przyrodnicze i historyczno- kulturowe są wiodącymi dla miasta i gminy Żerków.”

W tym samym punkcie jako jedną z determinant rozwojowych miasta i gminy przedstawiono miejscową spuściznę historyczno – kulturową.

W części II *Studium* w punkcie 1 zatytułowanym *Cele rozwoju miasta i gminy* sformułowano cel nadrzędny w zagospodarowaniu miasta i gminy, którym ma być „zapewnienie właściwego poziomu życia (komfortu) ich mieszkańcom poprzez osiągnięcie wysokich parametrów jakościowych zagospodarowania, przestrzennych i środowiskowych, zapewnienie równorzędnego dostępu do usług, do sieci infrastruktury technicznej oraz systemu komunikacyjnego dla wszystkich mieszkańców.”

Wprowadzeniu w życie celu nadrzędnego służyć będzie realizacja celów szczegółowych, a wśród nich m. in. „zapewnienie ochrony obiektów zabytkowych, ochrona krajobrazu kulturowego, harmonijne kształtowanie nowej zabudowy, dostosowanej do skali i charakteru zabudowy istniejącej oraz ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych, a także: zwiększenie aktywności gminy na zewnątrz, działania promocyjne, popularyzacja gminy jako atrakcyjnego regionu turystyczno- krajoznawczego.”

Punkt 3.3 *Ochrona zasobów środowiska kulturowego*, części II *Studium* w całości odnosi się do ochrony dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej interesujące kulturowo zespoły skupiają się na terenie gminy w dwóch miejscach. W pierwszym przypadku są to okolice Żerkowa i Żółkowa, a w drugim okolice Brzóstkowa i Śmiełowa. W tych miejscowościach znajduje się też największa liczba zabytkowych obiektów objętych ochroną wynikającą z wpisu do rejestru zabytków, a także kilka nadających się do umieszczenia ich w rejestrze.

Obszary te powinny być traktowane jako strefy ścisłej ochrony walorów kulturowych. W zależności od rodzaju i wartości istniejących walorów, wyznaczone zostały strefy ochrony konserwatorskiej:

A - ścisłej ochrony śródmieścia Żerkowa,

B - bezpośredniego sąsiedztwa centrum śródmiejskiego,

E - ekspozycji,

K - atrakcyjnych powiązań przyrodniczo-kulturowych w krajobrazie,

W - zidentyfikowanych, ważniejszych stanowisk archeologicznych.

Poszczególnym strefom odpowiadają odmienne kryteria ochrony obiektów zabytkowych. Strefą E lub K powinna zostać objęta większość założeń rezydencjonalnych i zespołów sakralnych na terenie parku. Natomiast w strefach zaewidencjonowanych ważniejszych stanowisk archeologicznych oraz w strefach eksploracji archeologicznej, wszelkie prace

inwestycyjne i budowlane powinny odbywać się w porozumieniu i uprzednim uzgodnieniu ze służbami archeologicznymi.

O fundamencie rozwoju gminy stanowi krajobraz naturalny i jej wartości kulturowe, a jednym z głównych zadań samorządu terytorialnego jest dbanie o zachowanie ładu przestrzennego. Przy wyborze i określeniu kierunków rozwoju jednostek osadniczych w gminie przyjęto kilka kryteriów ochronnych (o których mowa w punkcie 4.4. *Kształtowanie systemu osadniczego oraz przestrzeni wiejskich jednostek osadniczych*), a wśród nich m. in. *ograniczenie w zainwestowaniu w strefach ochrony konserwatorskiej oraz obszarów eksploracji archeologicznej*.

Korespondująca z krajobrazem, a zarazem przedstawiająca w niemałym stopniu duże walory historyczne sieć osadnicza znacząco wpływa na walory turystyczne gminy. Zasadne jest więc dążenie do jak najpełniejszego zachowania tego stanu. Odnosi się to nie tylko do istniejącej substancji, ale także do kwestii związanych z modernizacją i rozwojem sieci osadniczej. *Rozwój i modernizacja osadnictwa na obszarze gminy powinny opierać się na jego tożsamości kulturowej i regionalnej, które należy zachować i wzbogacać w układach przestrzennych oraz w skali i formach architektury*.

Obecnie z terenu gminy Żerków zachowało się kilka wsi o charakterystycznych historycznych układach ruralistycznych, szczególnie cennych ze względu na niewielkie dotychczasowe przekształcenia oraz ciekawe krajobrazowo otoczenie, przez co: *stanowią znaczący kapitał, który należy zdyskontować dla podniesienia ich atrakcyjności turystycznej jako wsi letniskowych oraz podniesienia warunków życia mieszkańców*.

W związku z tym niezbędne jest zapobieżenie niszczeniu dziedzictwa kulturowego wsi i z tego powodu ochronie podlegają:

- 1) zespoły dworsko-parkowe, zieleń komponowana (parki, aleje i szpalery drzew, starodrzew),
- 2) obiekty architektury przemysłowej (ocalałe wiatraki, młyny, kuźnie, spichlerze), zespoły folwarczne.
- 3) miejsca zdarzeń historycznych, cmentarze, tablice pamiątkowe.

Podstawowymi bodźcami przemian w osadnictwie są potrzeby nowej zabudowy. Celem zachowania lub odtworzenia atrakcyjności wsi konieczne jest utrzymanie zdyscyplinowanej strategii przestrzennej przejawiającej się w:

- zachowaniu charakterystycznych układów przestrzennych wsi (zwłaszcza dotyczy to wsi Pogorzelica, Chwałów, Śmielów):
- lokalizacji nowej zabudowy, głównie w obrębie obszarów już zabudowanych jako ich uzupełnienie w wykształconych już liniach zabudowy,

- lokalizowaniu i kształtowaniu nowych zespołów zabudowy w sposób nawiązujący do tradycyjnych wsi, tj. kształtowaniu zabudowy wiejskiej na zasadzie tworzenia zagród stanowiących charakterystyczne dla wsi zespoły gniazdowej zabudowy (zwartej i tworzącej podwórze),
- ochronie krajobrazu wiejskiego wsi poprzez zachowanie skali, form i charakteru zabudowy istniejącej, założeń ruralistycznych, szerokości traktów,
- wykorzystywaniu w nowym budownictwie jako inspiracji wzorów zabudowy historycznej,
- preferowaniu rozwoju dość zwartych układów osadniczych umożliwiających racjonalną obsługę urządzeniami infrastruktury technicznej,
- przywróceniu lub wytworzeniu wspólnych przestrzeni publicznych poprzez atrakcyjne urządzenie placów, skwerów, alej. ulic i małej architektury oraz modernizację, renowację i rehabilitację zabudowy istniejącej,
- lokalizowaniu zabudowy mieszkaniowej jako funkcji wyodrębnionej na nowych terenach rozwojowych wskazanych w Studium na zasadach respektowania charakteru wiejskiego zabudowy, tworzącej w miarę zwarte pierzeje lub zespoły gniazdowe, a tylko wyjątkowo jako zespoły zabudowy jednorodzinnej wolnostojącej na działkach nie mniejszych niż 1000 m²,
- likwidacji, przebudowie lub adaptacji powstałych w minionych latach obiektów niezgodnych z historycznym charakterem wsi.

Studium odnosi się także do kształtowania przestrzeni miejskiej Żerkowa. Zapisano tu, że zagospodarowanie przestrzenne powinno „dążyć do przywracania tradycyjnych wątków jego kształtowania (zespołu urbanistycznego i zabudowy) tworzących spójny i harmonijny obraz miasteczka, z którym mieszkańcy się identyfikują które daje dobre warunki zamieszkania, a dla przybyszów z zewnątrz stwarza atrakcyjne miejsce spędzania wolnego czasu.”

Osobną uwagę zwrócono na strefę śródmieścia, ze szczególnym uwzględnieniem Rynku i terenu między nim a kościołem parafialnym, w której „powinny rozwijać się funkcje centrotwórcze z zachowaniem historycznej zabudowy małego miasteczka i odpowiadające charakterowi turystyczno-krajoznawczego ośrodka. W Rynku i wzdłuż ulic przyległych powinno się dopuszczać do realizacji przede wszystkim obiekty o tradycyjnych rozwiązaniach architektonicznych, ale łączących różne style architektoniczne. W restauracji architektury należy dbać o przywrócenie detalu architektonicznego i stylowego oświetlenia ulicznego.

Zasady rozwoju miasta i kierunki zagospodarowania przestrzennego powinny uwzględniać unikalne walory przyrodnicze i kulturowe, jednocześnie stwarzając warunki dalszego wzrostu jakościowego i życia i dobrobyt jego mieszkańców.

Należy też zachować równowagę w planowanym rozwoju miasta a utrzymaniem swoistego uroku „małego miasteczka”, co wymaga kształtowania miasta zwartej, a jednocześnie umożliwiającego łączenie funkcji mieszkaniowej z wypoczynkową.

Z kolei w odniesieniu do samej formy zabudowy w śródmieściu, określono, że należy tam zachować obowiązującą zabudowę kamieniczną.

Przedstawione wyżej założenia nawiązujące do dziedzictwa kulturowego gminy winny stanowić wytyczne dla sporządzanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

6.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Gmina Żerków nie jest objęta aktualnym planem zagospodarowania przestrzennego. Przyjęte jedynie zostały plany wycinkowe, dla pojedynczych, niewielkich fragmentów gminy. Zapisy w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i zostały uzgodnione z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W dniu 27. 04. 1998 r. Rada Miejska Żerkowa przyjęła uchwałę nr XXIX/159/98 zmieniającą uchwałę w sprawie zatwierdzenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Żerków, w obrębie wsi Bieździadów, Chrzan, Stęgosz i Żółków. Umieszczone tam zapisy w § 1 wprowadzają obowiązek uzgadniania z WWKZ projektu inwestycji oraz powiadomienie WWKZ o rozpoczęciu prac ziemnych w zakresie nadzoru archeologicznego.

Uchwałą nr XXIII/207/02 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 4. 03. 2002 r. przyjęto zmiany wcześniejszych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w mieście Żerków oraz miejscowościach Brzóstków i Żółków.

Zapis w Rozdz. II, § 6 tego dokumentu, odnoszący się do południowej pierzei Rynku, stwierdza, że:

„1) ze względu na fakt, że teren ten objęty jest ścisłą ochroną konserwatorską wszelka działalność inwestycyjna wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków:

2) zezwala się na lokalizację budynków usługowych z towarzyszącą funkcją mieszkaniową, o zwartej pierzei i równej linii zabudowy;

3) nakazuje się dostosowanie zasad zagospodarowania działki i formy architektonicznej nowych budynków do istniejącej zabudowy rynku;

4) nakazuje się zróżnicowanie budynków w wysokości kalenicy na wzór istniejącej zabudowy rynku;

5) nakazuje się zablokowanie nowej zabudowy z zabudową istniejącą”.

Z kolei w § 10 odnoszącym się do działek ewidencyjnych 25/24 i 25/25 w Brzóstkowie umieszczono następujący zapis:

„1) ze względu na położenie terenu w strefie widokowej zabytkowego zespołu dworsko-parkowego oraz w strefie ochrony archeologicznej wszelka działalność inwestycyjna wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, a w przypadku odkrycia podczas prac budowlanych obiektów archeologicznych należy fakt ten zgłosić Konserwatorowi Zabytków Archeologicznych,

2) nakazuje się dostosowania zasad zagospodarowania terenu oraz formę architektoniczną budynków do tradycyjnej architektury regionu”.

Uchwała nr XVI/134/2005 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 30. 03. 2005 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie Brzóstków, przyjmuje w rozdz. II, § 7, punkt 5 zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków stanowiący, iż:

„a) prace ziemne w trakcie inwestycji wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z organem ds. ochrony zabytków,

b) lokalizacja inwestycji wymaga uzgodnienia z organem ds. ochrony zabytków.”

Uchwała nr XIX/144/05 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 24. 08. 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w obrębie miejscowości Brzóstków, Raszewy, ustala w rozdz. I, § 6, konieczność przerwania prac związanych z realizacją inwestycji w razie napotkania obiektów archeologicznych, ich zabezpieczenie oraz natychmiastowe powiadomienie służb konserwatorskich.

Uchwała nr XXI/156/05 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 29. 12. 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w miejscowości Lubinia Mała, stanowi w rozdz. II, § 6, o zasadach odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, przyjmując zapis mówiący, że: „dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego przed uzyskaniem pozwolenia na budowę prowadzenie wszelkich prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem lub zabudową terenu należy uzgodnić z właściwym organem służb ochrony zabytków, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu prac archeologicznych.”

Uchwałą nr XVII/114/12 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 28. 08. 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w północnej części

miasta Żerków w rejonie ulicy Asnyka przyjęto powyższy dokument w którym umieszczono zapis, mówiący, że *„wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze oraz prace ziemne wiązane z niwelacją terenu powinny być uzgodnione z właściwym konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji”*.

Uchwała nr XI/71/19 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 28. 10. 2019 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów położonych w miejscowości Pawłowice, przyjmuje w rozdz. II, § 6, punkt 2 zapisy dotyczące ustalenia zasad kształtowania krajobrazu mówiący, że *„ustala się obowiązek uwzględnienia zabytkowego charakteru parku podworskiego wpisanego do gminnej ewidencji zabytków przy realizacji terenu zieleni urządzonej”*.

Natomiast w § 7, punkt 1 dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej, czytamy, że *„Teren objęty planem stanowi część parku podworskiego wchodzącego w skład zespołu dworsko – folwarcznego ujętego w gminnej ewidencji zabytków, dla którego w granicach planu ustala się obowiązek wykonania prac ochronnych, pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych w celu zachowania jego historycznego układu i wartości przyrodnicze”*.

6.5. Park Kulturowy

Dla ochrony wyjątkowych walorów krajobrazu kulturowego miasta Żerkowa, wsi Brzostków, Gęczew, Lgów i Śmiełów oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów, w tym elementów przyrodniczych i ukształtowanych w wyniku działalności człowieka, uchwałą Rady Miejskiej Żerkowa nr VII/56/07 z 28. 09. 2007 r. utworzony został Park Kulturowy dla którego przyjęto nazwę "Mickiewiczowski Park Kulturowy". Do chwili obecnej jest to jeden z 2 Parków Kulturowych w Wielkopolsce (37 w całym kraju).

W celu ochrony "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego" wprowadzono jednocześnie szereg ograniczeń i zakazów w działaniach mogących skutkować przeobrażaniem terenu Parku Kulturowego do których zaliczono przede wszystkim:

- naruszanie nawarstwień kulturowo – osadniczych od okresu pradziejowego do okresu nowożytnego,
- naruszanie istniejącego zagospodarowania poprzez zmiany historycznie ukształtowanych układów, intensywności i linii zabudowy, gabarytów, kształtu i wystroju budynków w przypadku, gdy nie wynika to z ze wskazań konserwatorskich; szczególnie dotyczy to obiektów zabytkowych.

- deformacji kompozycji urbanistycznej i ruralistycznej, ze szczególnym uwzględnieniem zakazu ingerencji w utrwalone historycznie ekspozycje widokowe przedmiotowych, jeśli nie zostało to uzgodnione wcześniej z WWKZ,
- naruszenia kompozycji zieleni naturalnej i ukształtowanej bez odpowiednich uzgodnień konserwatorskich i jeśli nie wynika to z ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- zmiany ukształtowanych historycznie funkcji terenu, zespołów zabudowy i poszczególnych obiektów bez dokonania odpowiednich uzgodnień konserwatorskich.

Odstąpienia od powyższych ograniczeń są możliwe, ale jak to zapisano w Uchwale o utworzeniu "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego" tylko i wyłącznie po uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W Uchwale tej jednocześnie wykluczono:

- możliwość powstania zabudowy kubaturowej, niezgodnej z ukształtowanym historycznie użytkowaniem terenów,
- stawiania ogrodzeń murowanych lub montowanych z elementów żelbetonowych o wysokości pow. 1,2 m,
- ograniczono możliwość urządzania niezabudowanych terenów wyłącznie do zakresu koniecznego do utrzymania dotychczasowej funkcji obszaru.

W tych przypadkach również zapisano możliwość odstąpienia od przedstawionych zasad jedynie za zgodą WWKZ.

Z kolei uzgodnień z WWKZ wymagają:

- każde prace budowlane i remontowe oraz rozbiórkowe budynków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- budowa masztów telekomunikacyjnych i innych podobnych konstrukcji zmieniających krajobraz Parku,
- budowa konstrukcji służących jako nośniki informacji wizualnej (tablic, reklam, ogłoszeń, napisów),
- wszelkie prace ziemne związane z budową budynków lub niwelacjami terenu.

W związku z funkcjonowaniem "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego" gmina Żerków planuje podjąć działania zmierzające do sporządzenia planu ochrony parku oraz przygotowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

6.6. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Podstawowymi formami ochrony przyrody gminy Żerków są: Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy, Rezerwat Przyrody „Czeszewski Las”, Obszar Chronionego Krajobrazu „Szwajcaria Żerkowska”,³ pomniki przyrody. Obowiązują także obszary prawnej ochrony przyrody NATURA 2000 i ECONET.

6.6.1. Pomniki przyrody

Na terenie gminy znajduje się 19 pomników przyrody, a ich szczegółową listę przedstawia poniższa tabela.

Wykaz pomników przyrody znajdujących się na terenie gminy

Nr rejestru wojewódzkiego	Miejscowość	Opis przedmiotu poddanego ochronie
107	Żerków (park)	2 jesiony wyniosłe <i>Fraxinus Excelsior</i> – obwód pierścienicy 362 i 390 cm
113	leśn. Rozmarynow	2 dęby bezszypułkowe <i>Quercus sessilis</i> – obwód pierścienicy 568 i 587 cm
114	leśn. Warta	5 dębów bezszypułkowych <i>Quercus sessilis Ehrh.</i> – obwód pierścienicy 550, 475, 530, 475, 590 cm
115	Brzostków (park)	dąb szypułkowy <i>Quercus rober</i> - obwód na wysokości pierścienicy 600 cm
116	Żerków (przy drodze Żerków – Ludwinów)	dąb bezszypułkowy <i>Quercus sessilis Ehrh.</i> – obwód pierścienicy 485 cm
117	Żerków (przy drodze Żerków – Ludwinów)	jesion wyniosły <i>Fraxinus Excelsior</i> – obwód pierścienicy 526 cm
123	Kretków (park)	2 dęby szypułkowe <i>Quercus robur</i> – obwód pierścienicy 510 i 470 cm
124	Lubinia Mała	3 dęby szypułkowe <i>Ouercus robur</i> – obwód pierścienicy 670, 590 i 390 cm

³ Wymienione formy ochrony przyrody omówiono na str. 21, 73-74.

310	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 380 cm
311	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 397 cm
312	Żerków (park)	grab <i>Carpinus betulus</i> – obwód pnia 450 cm
313	Żerków (park)	dąb szypułkowy <i>Quercus rober</i> – obwód pierścienicy 400 cm
314	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 470 cm
315	Żerków (park)	klon poiny <i>Acer campestre</i> – obwód pierścienicy 320 cm
316	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 360 cm
317	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 320 cm
318	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 360 cm
319	Żerków (park)	jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> – obwód pierścienicy 360 cm
574	Kretków	park - 15,14 ha

Źródło: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żerków, ze zmianami.*

6.6.2. NATURA 2000

Jednym z obszarów prawnej ochrony przyrody na terenie gminy jest program Natura 2000.

Natura 2000 jest to program utworzenia w państwach Unii Europejskiej wspólnej sieci obszarów objętych ochroną przyrody. Jej podstawowym celem jest ochrona zasobów przyrodniczych mających znaczenie dla zachowania specyfiki kontynentu europejskiego. Podstawą dla tego programu są dwie dyrektywy unijne: *Dyrektywa Ptasia* (Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków – OSO) i *Dyrektywa siedliskowa* (Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk – SOO).

W ramach programu wyznaczone zostały specjalne obszary ochrony przyrody, na których obowiązują ochronne regulacje prawne.

Gmina Żerków została włączona do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 poprzez wyznaczenie (Rozporządzeniem Ministra Środowiska):

- obszaru specjalnej ochrony ptaków (zgodnie z Dyrektywą Ptasią) – Dolina Środkowej Warty PLB300002,
- obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Nadwarciańska PLH300009, obszaru ochrony siedlisk (zgodnie z Dyrektywą Siedliskową) – Ostoi Nadwarciańskiej. Wymienione obszary zajmują część gminy, gdzie znajdują się cenne rodzaje siedlisk przyrodniczych, siedlisk cennych gatunków roślin i zwierząt oraz obszary stanowiące ostoje ptaków.
- obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Lasy Żerkowsko – Czeszewskie PLH300053.

Wyznaczenie obszaru Natura 2000 nie oznacza jego wyłączenia z użytkowania gospodarczego, a dodatkowo daje podstawy do ubiegania się o dodatkowe fundusze. Źródła tych funduszy to programy rolnośrodowiskowe, na modernizację gospodarstw rolnych lub kredyty preferencyjne z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa do oprocentowania.

6.6.3. Sieć ECONET

Krajową Sieć Ekologiczną ECONET-POLSKA utworzono jako nawiązanie do ogólnoeuropejskiej sieci EECONET (European ECOlogical NETwork). ECONET to program, który realizuje na szczeblu krajowym, regionalne koncepcje trwałego rozwoju.

Europejski system EECONET dąży do pokrycia kontynentu siecią: rezerwatów, parków narodowych i krajobrazowych celem osiągnięcia długofalowych korzyści z tytułu stałego rozwoju przyrodniczego. Fundament EECONET-u mają tworzyć obszary, które zostały objęte ochroną odpowiednio do zasad indywidualnie przyjmowanych w poszczególnych krajach Europy.

Sieć krajową ECONET-POLSKA stanowi wielkoprzestrzenny system stref obszarowych o zasadniczym znaczeniu i zarazem najlepszym stanie zachowania pod względem przyrodniczym i charakterystycznych dla poszczególnych regionów przyrodniczych kraju, nawzajem ze sobą powiązanych korytarzami ekologicznymi, które stanowią o ciągłości więzi przyrodniczych w zasięgu tego systemu.

Sieć ECONET-PL obejmuje również tereny prawnie chronione (parki narodowe i krajobrazowe, rezerваты), ostoje przyrody lub ważne miejsca siedliskowe ptaków, które przeważnie znajdują się w najwartościowszych strefach obszarów węzłowych jako tzw. biocentra regionalne i lokalne.

Zgodnie z europejską praktyką, która kładzie nacisk na utrzymanie różnorodności biologicznej ekosystemów rzecznych, stworzono dla naszego kraju projekty ochrony dolin rzecznych.

Sieć ECONET nawiązuje do Dyrektywy Habitatowej (92/43/EWG) dotyczącej ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej flory i fauny i Dyrektywy Ptasiej (79/409/EWG) odnoszącej się do ochrony dziko żyjących ptaków, a także konieczności zachowania ciągłości chronionej przestrzeni dolin rzecznych.

W nawiązaniu do tej koncepcji dolina Warty i Prosną stanowi regionalny korytarz w sieci ECONET.

6.7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.

6.7.1. Stan zachowania zabytków, istotne zagrożenia, obszary największego zagrożenia stanowisk archeologicznych.

Potencjalne zagrożenie dla stanowisk archeologicznych stanowi wzrost i rozwój aktywności gospodarczo-budowlanej. Przeprowadzanie różnorodnych inwestycji w tym również związanych z jednorodzinym budownictwem mieszkaniowym w strefach występowania stanowisk archeologicznych niesie za sobą groźbę ingerencji i zniszczenia mogących występować w tych miejscach nawarstwień kulturowych, obiektów archeologicznych lub ruchomego materiału zabytkowego.

Wśród zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego wymienić należy inwestycje ze środków publicznych związane z rozbudową dróg, wodociągów, kanalizacji, gazociągów, ścieżek rowerowych, melioracji, itp. Z reguły są to inwestycje odznaczające się znacznymi rozmiarami i przechodzą też przez strefy ochronne zaewidencjonowanych stanowisk lub przez same stanowiska.

Wśród inwestycji, które mają być realizowane w okresie obowiązywania niniejszego programu opieki nad zabytkami największe zagrożenie dla stanowisk archeologicznych stanowić będzie budowa drogi w Brzóstkowie i we Lgowie realizowana w rejonie, gdzie występuje znaczne zagęszczenie stanowisk archeologicznych.⁴

Istotnym zagrożeniem mogą być problemy związane z eksploatacją surowców. Na terenie gminy istnieją legalnie działające miejsca wydobycia kruszców w miejscowości Żółków i Stęgosz. Planowane jest rozpoczęcie eksploatacji żwirowni w rejonie Lubni Małej. Są to obszary, gdzie zarejestrowano pozostałości osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego. Z tego powodu w przypadku rozszerzania już istniejących lub

⁴ Liczne stanowiska archeologiczne zarejestrowano wzdłuż istniejących obecnie dróg na terenie tych miejscowości. Obszar AZP 59-33, 59-34.

powstawania nowych żwirowni należy przestrzegać podobnych zasad jak w przypadku inwestycji przeprowadzanych w strefach ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych.

Realne niebezpieczeństwo dla występujących w tych miejscach stanowisk archeologicznych stwarzać może nielegalne pozyskiwanie piasku lub żwiru.

Coraz większe zagrożenie dla stanowisk archeologicznych stanowi intensywna uprawa rolnicza. Stosowanie coraz cięższych i głębiej działających maszyn rolniczych znacznie je niszczy. Zniszczeniu ulega nie tylko ruchomy materiał zabytkowy, ale także bezpowrotnie zostają przemieszane nawarstwienia stratygraficzne obiektów archeologicznych.

Z uwagi na fakt, iż znaczna część obszaru gminy wykorzystywana jest na produkcję roślinną zagrożenia z tym związane mają istotne znaczenie.

W chwili obecnej w miejscach o najbardziej intensywnej uprawie rolnej (szczególnie w przypadku gospodarstw dużym areale upraw, które najczęściej dysponują ciężkim sprzętem) prace tego typu są największym czynnikiem wpływającym na degradację stanowisk archeologicznych. Jednocześnie należy przyjąć, że trend ten będzie się nadal niebezpiecznie pogłębiał. Z tego względu wskazane byłoby okresowe monitorowanie powierzchniowe przynajmniej stanowisk o największym znaczeniu (np. cmentarzysk, wielofazowych osad).

Teoretycznie najlepiej zachowane stanowiska powinny znajdować się na obszarach leśnych, łąk i pastwisk lub innych nieużytków, ponieważ nie występuje (lub jest bardzo ograniczona) ingerencja w warstwy gleby. Jednak na terenie gminy strefy takie niemal w całości nie zostały rozpoznane archeologicznie.

Wśród zagrożeń dla stanowisk archeologicznych, zwłaszcza dla tych o największym znaczeniu (grodziska, cmentarzyska) są nielegalne poszukiwania, m. in. przy zastosowaniu wykrywaczy metali. Dlatego niezbędny jest częsty monitoring tych stanowisk, nawiązanie współpracy w tej kwestii z organami ścigania, służbami leśnymi. W wyjątkowych sytuacjach niezbędne może być przeprowadzenie interwencyjnych prac wykopaliskowych celem zapobieżenia dalszej degradacji stanowiska.

Z uwagi na powyższe zagrożenia istotne znaczenie ma właściwe współdziałanie z organami ścigania i ich uczulenie na kwestie związane z ochroną zabytków, nie tylko archeologicznych. W tych kwestiach postulować należy wspólne działania z sąsiednimi gminami (np. w ramach powiatu) polegające na zapoznawaniu przedstawicieli służb mundurowych z potencjalnymi zagrożeniami, w celu uzyskania ich właściwej reakcji. Związane jest to z faktem, iż funkcjonariusze organów ścigania niejednokrotnie nie posiadają niezbędnej wiedzy na temat zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, czego

konsekwencją jest brak należytych działań z ich strony w momencie zaistnienia przestępstwa przeciwko dziedzictwu kulturowemu (np. nielegalne poszukiwania przy użyciu wykrywaczy metali, rozkopywanie stanowisk archeologicznych).

Wskazane jest również współdziałanie z Nadleśnictwami. Ma to szczególne znaczenie z uwagi na fakt braku rozpoznania archeologicznego obszarów zajmowanych przez lasy. Celem zmiany tego stanu postulowany byłby m. in. rozpoznanie powierzchniowe działek leśnych na których będą wykonywane zabiegi uprawowe wykonywane po wycince drzew.

6.7.2. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy.

Na terenie gminy Żerków znajduje się wiele miejsc cennych pod względem archeologicznym. Z tego względu na terenach przeznaczonych pod zabudowę i inne inwestycje lub w ich sąsiedztwie konieczna jest ochrona pozostałości dziedzictwa archeologicznego.

Stosowne zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa archeologicznego znalazły się w „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żerków*”. Mają one charakter ogólny i mówią, że szczególnie cenne tereny dla eksploracji archeologicznej objęte zostają ograniczeniami inwestycyjnymi i każdorazowo przed ich rozpoczęciem powinny zostać powiadomione odpowiednie służby ochrony zabytków, celem podjęcia właściwych działań chroniących dziedzictwo archeologiczne.

Znacznie precyzyjniej kwestie z związane obszarami ochrony stref archeologicznych regulują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Gmina Żerków nie posiada jednak uchwalonego całościowego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Funkcjonują jedynie plany cząstkowe przyjęte przez Radę Miasta Żerków (por. rozdz. 6.4). Określono w nim obszary ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych i przyjęto zapisy, iż w strefie ochronnej zaewidencjonowanych stanowisk zaznaczonych na planie, istnieje obowiązek uzgadniania z WWKZ wszelkich prac budowlanych przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, celem ewentualnego wykonania odpowiednich badań archeologicznych w obrębie wykopów budowlanych. W strefie tej na inwestorze spoczywa obowiązek wykonania prac archeologicznych podczas robót ziemnych. Zakres tych badań zostanie określony przez WWKZ drogą decyzji.

7. Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Opracowanie *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Żerków* ma za zadanie poprawę stanu zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego w oparciu o obowiązujące instrumenty prawne i działania ochronne.

Podane poniżej cele wynikają z art. 87, ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- włączenie kwestii związanych z ochroną zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z projektów przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków (również m. in. dziedzictwa archeologicznego) w powiązaniu z uwarunkowaniami ochrony przyrody;
- powstrzymanie degradacji zabytków i polepszenie stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków;
- wdrażanie przedsięwzięć podnoszących atrakcyjność zabytków dla celów społecznych, edukacyjnych, turystycznych oraz podejmowanie działań mających na celu wzrost środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- ustalenie zasad współpracy z właścicielami zabytków, pozwalających unikać sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem tych zabytków;
- wdrażanie działań pomagających w tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

8. Kierunki działań dla realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

8.1. Sporządzanie Gminnej Ewidencji Zabytków.

- z uwagi na fakt, iż gmina posiada Gminną Ewidencją Zabytków Nieruchomych konieczna jest jej regularna kontrola i weryfikacja (przeprowadzanie oględzin w terenie, uzupełnianie kart obiektów o uzyskane dane, wprowadzanie zmian dotyczących rozbiórek, modernizacji, remontów oraz zmian stosunków własnościowych, wykonanie dokumentacji fotograficznej);
- włączanie nowych obiektów oraz wyłączanie z Gminnej Ewidencji Zabytków będzie prowadzone w porozumieniu z WWKZ w Poznaniu (zgodnie z art. 22, ust. 5 ustawy o ochronie zabytków);
- przygotowanie mapy dziedzictwa kulturowego z obszaru gminy z zaznaczoną lokalizacją obiektów zabytkowych, obszarów chronionych uwzględniającą funkcjonowanie komunikacji zbiorowej;

- konieczna jest coroczna aktualizacja gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Gmina posiada taki plan sporządzony w 2005 r. i zaktualizowany następnie w 2009 r. Dokument ten określa zasady postępowania z zabytkami w sytuacjach kryzysowych. Odpowiednie przygotowanie do tego typu działań jest tym istotniejsze, iż coraz częściej występują gwałtowne zjawiska pogodowe stwarzające zagrożenie dla zabytków, a dodatkowe obawy wzbudza także napięta sytuacja międzynarodowa związana z konfliktem zbrojnym w sąsiedztwie naszego państwa.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych jest dokumentem określającym zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania. Zadaniem tych przedsięwzięć jest uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem obiektów zabytkowych.

8. 2. Rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych:

Do obiektów zabytkowych będących własnością gminy należą:

Żerków:

1. SZKOŁA, ob. dom, ul. Kolejowa, mur., k. XIX w.
2. STRAŻNICA O S P, ul. Kolejowa, mur., l. 20-te XX w.
3. ZESPÓŁ ŁAZIENEK, ul. Parkowa :
 - a. dom, ob. kawiarnia, mur., pocz. XX w.,
 - b. stróżówka, ob. dom, mur., l. 40-te XX w.,
 - c. dom letniskowy, ob. barak, drew., l. 40-te XX w.
4. POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU PAŁACOWEGO:
 - a. park krajobrazowy, z pocz. XVIII w.,
 - b. stróżówka, ob. dom mieszkalny, ul. Kościelna, mur., pocz. XIX w.,
 - c. brama wjazdowa, mur., pocz. XVIII w.,
ogrodzenie parku, mur., k. XIX w., i 1926 r.
6. DOM NR 30, ob. przedszkole, ul. Mickiewicza, mur., l. 20-te Xx w.
7. DOM, ul. Moniuszki później. Biblioteka Publiczna, mur., l. 20-te XX w., ob. mieszkalny.
9. DOM NR 1, ul. Parkowa, mur., pocz. XX w.
10. DOM, ul. Targowisko, Nr 13, mur., l.20- te XX w.
11. ELEKTROWNIA, ob. dom , ul. Górki 1, mur., l. 20-te XX w.

Bieździadów:

1. REMIZA OSP, mur., pocz. XX w.

Brzóstków:

1. SZKOŁA, mur., 1 ćw. XX w. (wł. gminy w połowie)

Chrzan:

1. ZESPÓŁ SZKOŁY:

a. szkoła, mur., pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

2. BUDYNEK OSP, mur., 1927 r.

Dobieszczyzna:

1. SZKOŁA, mur., 1 ćw. XX w.

2. REMIZA OSP, ob. Biblioteka, mur., l. 30-te XX w.

Lgów:

SZKOŁA, mur., k. XIX w. (wł. gminy w połowie).

Lubinia Mała:

1. SZKOŁA, mur., pocz. XX w.

2. DWÓR (rządcówka ?), ob. dom nr 97, drewn., 1 poł. XIX w.

3. BUDYNEK GOSPODARCZY (zespół leśniczówki), ob. dom mieszkalny nr 92, mur., k. XIX w.

Ludwinów:

1. ZESPÓŁ SZKOŁY:

a. szkoła, mur., 1894-6 r.,

b. budynek gospodarczy, mur./drewn., k. XIX w.

Miniszew:

BUDYNEK GOSPODARCZY, mur., pocz. XX w.

Raszewy:

1. SZKOŁA, mur., l. 20-te XX w.

Stęgosz:

1. ZESPÓŁ SZKOŁY:

a. szkoła, mur., 1 ćw. XX w.,

b. 2 budynki gospodarcze, mur., 1 ćw. XX w.

W związku z ograniczonymi możliwościami finansowymi gminy w stosunku do liczby obiektów będących jej własnością wytypowane zostaną te najbardziej zaniedbane i określone zostaną najważniejsze zadania związane z ich renowacją.

Realizowana będzie kontynuacja zapoczątkowanych działań z zakresu renowacji obiektów zabytkowych.

Planuje się przeprowadzanie bieżących napraw umożliwiających utrzymanie obiektów w stanie technicznym pozwalającym na ich dalsze użytkowanie:

- Bieździadów remiza OSP – dobudowa i remont starej części,
- Chrzan remiza OSP – remont i rozbudowa,
- Renowacja stolarki okiennej w „Dworku” w Lubinii Małej,
- Renowacja elewacji budynku „Moreny” i Urzędu Miasta i Gminy.

8.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury sakralnej (krzyże, kapliczki, figury):

- ustalenie dokładnej lokalizacji obiektów (numery działek i ustalenie ich właścicieli);
- opracowanie kart ewidencyjnych;
- wykonanie dokumentacji fotograficznej;
- wytypowanie najcenniejszych obiektów i przygotowanie wniosków o ich wpisanie do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

Należy przy tych działaniach pamiętać, iż krzyże, kapliczki, figury zaliczają się do kategorii zabytków ruchomych i dlatego też zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wpis do rejestru zabytków może nastąpić wyłącznie na wniosek właściciela zabytku.

8. 4. Udostępnianie i promocja obiektów o charakterze zabytkowym:

- szeroko pojęta popularyzacja poszczególnych zabytków (foldery, przewodniki, prace naukowe i popularnonaukowe, strony internetowe, itp.);
- rozwój turystyki kulturowej obejmującej ścieżki dydaktyczne i szlaki przyrodniczo-kulturowe;
- tworzenie tematycznych szlaków pieszych i rowerowych;
- udostępnianie i renowacja zabytków celem podniesienia atrakcyjności turystycznej regionu;
- właściwe oznakowanie obiektów zabytkowych (będących zarówno własnością państwową, prywatną, gminną lub kościelną) udostępnianych w celach turystycznych;

- współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych celem zapewnienia im właściwej opieki i pomocy w pozyskiwaniu nowych źródeł finansowania na renowację zabytków;
- oznakowanie miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne, miejsc pamięci narodowej.

8. 5. Popularyzacja i edukacja

- edukacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego: promocja wzrostu zainteresowań (szczególnie wśród młodzieży) lokalną historią i związaną z nią zachowaną kulturą materialną, m. in. poprzez opracowanie wspólnie z nauczycielami planów zajęć z dziećmi i młodzieżą biorących pod uwagę kwestie związane z poznawaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego, pomoc w upowszechnianiu inicjatyw zmierzających do szerzenia wiedzy na temat regionalnych zabytków i lokalnego dziedzictwa;
- organizacja wśród uczniów szkół konkursów sprawdzających wiedzę i plastycznych na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego;
- popularyzacja zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym przy pomocy materiałów związanych z opieką nad zabytkami (np. na internetowej stronie gminy), włączanie miejscowych mediów do działań mających na celu aktywizację lokalnego środowiska w odniesieniu do różnorodnych inicjatyw z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, współdziałanie z lokalną prasą (i nie tylko) przy prezentowaniu obiektów po wykonaniu prac restauratorskich, powiadamianie mediów o kwestiach związanych z ochroną zabytków oraz o inicjatywach podejmowanych w tym zakresie;
- wspieranie działalności lokalnych stowarzyszeń, organizacji pozarządowych i społecznych, zajmujących się ochroną zabytków;
- wspieranie działalności zachęcającej prywatny sektor do większego zaangażowania się w ratowanie dziedzictwa kulturowego;
- upowszechnianie wyników badań naukowych dotyczących miejscowego dziedzictwa kulturowego;
- wydawanie folderów z najważniejszymi informacjami o zabytkach gminy (wydane przez Urząd Miasta i Gminy Żerków);
- wydanie albumu z fotografiami przedstawiającymi zabytki gminy i cenne przyrodniczo miejsca (wydany przez Urząd Miasta i Gminy Żerków);
- rozwijanie stron internetowych promujących tematykę zabytków i miejscowej tradycji kulturowej (strona internetowa Urzędu Miasta i Gminy Żerków);
- określenia znaczenia miejscowych zasobów zabytkowych dla dziedzictwa regionu.

8. 6. Włączanie zasobów zabytkowych w procesy gospodarcze.

- włączanie obiektów zabytkowych i obszarów chronionych w działania gospodarcze gminy wpływające na rozwój przedsiębiorczości i podnoszące atrakcyjność jej wizerunku;
- wykorzystanie obiektów zabytkowych do propagowania i rozwoju turystyki;
- kontynuacja działań mających na celu pozyskanie inwestorów dla zdegradowanych obiektów zabytkowych z terenu gminy z określeniem potencjalnych funkcji użytkowych.

8. 7. Aktywizacja społeczności lokalnych dla celów związanych z opieką nad zabytkami.

- prowadzenie ustawicznych działań zmierzających do zwiększania świadomości społecznej poprzez podnoszenie atrakcyjności zabytków dla celów turystycznych, społecznych, edukacyjnych;
- wyeksponowanie i utrwalenie unikalnych walorów historycznych i artystycznych zabytków o dużej wartości dla lokalnej społeczności;
- pomoc w tworzeniu grup zainteresowań (stowarzyszeń) zajmujących się poznawaniem lokalnej historii, ochroną i popularyzacją miejscowego dziedzictwa kulturowego.

8. 8. Określenie zasobów zabytków obszarów, nieruchomości, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów (głównie dotyczy to parków i stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej).

Spośród stanowisk archeologicznych zarejestrowanych na terenie gminy własną formę krajobrazową posiadają grodziska w Raszewach, Żółkowie i Lubinii Małej. Miejsca te odznaczają się cennymi walorami historyczno-kulturowymi, które muszą być brane w koncepcjach planistycznych dotyczących planowanych turystycznych szlaków i tras pieszych, rowerowych lub konnych.

8.9. Zapisy w aktach prawa miejscowego dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

- gmina podejmie działania mające na sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego";
- w sporządzanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz wydawanych warunkach zabudowy dla gm. Żerków będzie przestrzegana zasada

umieszczania ustaleń dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

9. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*.

9. 1. Gminna ewidencja zabytków:

- a) wykonanie poprawionej Gminnej ewidencji zabytków archeologicznych (do końca 2023) i przedstawienie jej do zaopiniowania WWKZ;
- b) systematyczne uzupełnianie i weryfikacja istniejących kart adresowych w oparciu o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną ze szczególnym uwzględnieniem obszaru "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego" dla którego ewidencję wykonano już 2007 r.

9. 2. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury sakralnej:

Wykonanie pełnej ewidencji przydrożnych krzyży i kapliczek (w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych znalazły się jedynie wybrane obiekty z obszaru nie obejmującego "Mickiewiczowskiego Parku Kulturowego").

9. 3. Rewitalizacja obiektów zabytkowych.

- a) Przeprowadzenie bieżących prac remontowych przy obiektach będących własnością gminy;
- b) Przystąpienie do rewaloryzacji cmentarzy ewangelickich znajdującego się na terenie gminy i zabezpieczanie go przed dalszą dewastacją. Opracowanie pamiątkowych tablic informacyjnych odnoszących się do cmentarzy ewangelickich.
Kontynuacja współpracy z innymi gminami borykającymi się z identycznymi problemami, celem wymiany doświadczeń, wypracowania wspólnych metod działania oraz ewentualnego wytyczenia ścieżek dydaktycznych.
- c) Bieżdziadów remiza OSP – dobudowa i remont starej części.
- d) Chrzan remiza OSP – remont i rozbudowa.
- e) Renowacja stolarki okiennej w „Dworku” w Lubinii Małej.
- f) Renowacja elewacji budynku „Moreny”.
- g) W porozumieniu z właścicielami zaniedbanych zabytków i WWKZ w Poznaniu wypracowanie i ustalenie możliwych działań w celu poprawy ich stanu zachowania.

9.4. Udostępnianie i promocja zabytków:

- postulowana jest dalsza współpraca z sąsiednimi gminami celem włączenia zabytków z terenu gminy Żerków do istniejących już szlaków turystyczno-krajoznawczych lub tworzenie nowych tras krajoznawczych, czy tematycznych (przykładem takiej współpracy jest utworzenie i działalność Lokalnej Grupy Działania *Zaścianek*, nakierowanej na działania mające na celu ochronę i promocję wspólnego dziedzictwa kulturowego i rozwój turystyki, w skład której wchodzi gminy Żerków i Nowe Miasto n/W oraz Lokalnej Grupy Działania " Z NAMI WARTO" obejmującej swoim działaniem gminy: Września, Pyzdry, Miłosław, Kołaczkowo, Nekla, Nowe Miasto n/W i Żerków;
- wykorzystanie do promocji gminy i znajdujących się na jej terenie zabytków istniejących szlaków pieszych i rowerowych;
- odnowienie oznakowań szlaków rowerowych;
- planuje się wspólnie z sąsiednimi gminami utworzenie następujących tras rowerowych:
 - a) Żerków – Miłosław – Żerków
 - b) Żerków – Winna Góra – Żerków;
- wprowadzanie dodatkowych oznakowań na drogach gminnych, powiatowych lub krajowych ułatwiających dojazd do obiektów zabytkowych na terenie gminy;
- odnawianie najbardziej zniszczonych tabliczek informacyjnych (przedstawiających krótką historię zabytku, najważniejsze wydarzenia z nim związane oraz widok obiektu z okresu jego świetności) rozmieszczonych przy najważniejszych zabytkach w gminie
- powierzenie instytucji kulturalnej finansowanej przez gminę (najlepiej bibliotece gminnej) zadania zbierania materiałów archiwalnych (pocztówki, mapy, fotografie, listy, kroniki, dokumenty, itp.) dotyczących terenu gminy i jej zabytków;
- wykorzystanie do promocji gminy postaci historycznych związanych z gminą Żerków. Przykładem były działania związane z upamiętnieniem osoby urodzonego w Żerkowie międzynarodowej sławy artysty - malarza Jakuba Steinhardta. W roku 2017 minęła 130 rocznica jego urodzin, a w roku 2018 minęła 50 rocznica jego śmierci. Oprócz wielu imprez towarzyszących obchodom upamiętniającym Jakuba Steinhardta, wmurowano pamiątkową tablicę na kamienicy w której urodził się artysta;

- planuje się działania mające wypromować turystycznie miejscowość Pogorzelicę, posiadającą bardzo bogatą tradycję historyczną.⁵

9. 5. Popularyzacja i edukacja:

Patrz rozdz. 8. 5.

9. 6. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze:

Patrz rozdz. 8. 6.

9. 7. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz ochrony zabytków:

- całościowa i łatwo dostępna informacja multimedialna o ofercie turystyczno-kulturowej gminy;
- wsparcie dla właścicieli obiektów zabytkowych celem zapewnienia im właściwej opieki i pomocy w pozyskiwaniu nowych źródeł finansowania na renowację zabytków poprzez przekazywanie im informacji o nowych możliwościach aplikowania o środki.

10. Instrumentarium realizacji *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* określone przez gminę:

- gmina w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków korzysta z *Ustawy o podatkach i opłatach lokalnych* (Dz. U. z 12 stycznia 1991 r.), która zwalnia z opodatkowania obiekty remontowane i użytkowane w sposób zgodny z wytycznymi konserwatorskimi;
- koordynację działań związanych z realizacją poszczególnych zadań wyznaczonych przez *Gminny Program Opieki nad Zabytkami* w ramach organizacyjnych Urzędu Miasta i Gminy prowadzić będzie podinspektor d/s kultury i sportu - p. Anna Nawrocka.

⁵ Miejscowość ta należąca do zakonu Joanitów zasłynęła ze zjazdu możnowładców świeckich i duchownych oraz książąt piastowskich dzielnicy wielkopolskiej w roku 1253. Wydarzenia na łamach swojej powieści pt.: *Korona śniegu i krwi* upamiętniła Elżbieta Cherezińska.

11. Monitoring działania *Gminnego programu opieki nad zabytkami* – forma organizacyjno-instytucjonalna określona przez gminę.

Wyznaczony pracownik Urzędu Miasta i Gminy odpowiedzialny za koordynację przebiegu procesu realizacji *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* będzie monitorował proces osiągania poszczególnych celów. Analiza poziomu ich realizacji będzie obejmowała:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków, ze szczególnym zwróceniem uwagi na stan zachowania zabytków oraz zmiany własnościowe;
- ocenę realizacji działań związanych z edukacją i promocją dziedzictwa kulturowego;
- ocenę przebiegu prac związanych z rewitalizacją zabytków będących własnością gminy.

Powyższa analiza przeprowadzana będzie każdorazowo po upływie 2 lat funkcjonowania programu i zakończona zostanie raportem sporządzonym przez podinspektora d/s kultury i sportu - p. Annę Nawrocką, przedkładanym Radzie Miasta.

12. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* określone przez gminę:

Gmina planuje szereg działań mających na celu pozyskanie zewnętrznych funduszy na ochronę i renowację zabytków:

- pozyskiwanie środków finansowych pozabudżetowych na renowację zabytków pozostających we władaniu gminy (m. in. z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich: są to środki unijne, których dysponentem jest Marszałek Województwa);
- pozyskiwanie środków budżetowych na renowację zabytków z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego: dotacje na prace konserwatorskie, restauracyjne lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Wielkopolski;
- pozyskanie środków od Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu (środki pochodzące z budżetu Państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski);
- pozyskiwanie dotacji z Funduszu Kościelnego, których udziela się wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.);

- stały monitoring programów pomocowych, polegający na wyszukiwaniu możliwości zdobycia środków finansowych na ochronę zabytków z funduszy rządowych i pozarządowych;
- pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w zdobywaniu zewnętrznych środków finansowych (z fundacji, strukturalnych, budżetowych) na ochronę zabytków;
- przygotowanie i pomoc właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych w absorpcji środków pieniężnych pochodzących z unijnych programów pomocowych.

Uzasadnienie

do uchwały Nr XLVI/285/2022 Rady Miejskiej Żerkowa z dnia 15 czerwca 2022 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Miasta i Gminy zobowiązany jest do sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Żerków na lata 2022-2025 uzyskał wymaganą prawem opinię Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu i podlega przyjęciu przez Radę Miejską Żerkowa.

Program opracowuje się na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym zgodnie z zakresem kompetencji.

Program jest między innymi podstawą do działań do pozyskiwania środków na renowację obiektów od Konserwatora Zabytków.

Środki takie może również zabezpieczyć gmina w swoim budżecie.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pozwala Gminie udzielić dotacji celowych do robót budowlanych i konserwatorskich wyłącznie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, na wniosek zainteresowanych podmiotów.